

tmmob
makina mühendisleri odası

ODA RAPORU

ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE TEKNOPARKLAR

Genişletilmiş Beşinci Baskı

Hazırlayanlar
Yavuz BAYÜLKEN

Ekim 2017

Yayın No: MMO/675

tmmob
makina mühendisleri odası

Meşrutiyet Caddesi No: 19 Kat: 6-7-8
Tel: (0 312) 425 21 41 ◆ Faks: (0 312) 417 86 21
e-posta: mmo@mmo.org.tr
<http://www.mmo.org.tr>

YAYIN NO: MMO/675
ISBN: 978-605-01-1086-9

Bu yapıtın yayın hakkı Makina Mühendisleri Odası'na aittir. Kitabın hiçbir bölümü değiştiri-
lemez. MMO'nun izni olmadan kitabın hiçbir bölümü elektronik, mekanik vb. yollarla kopya
edilip kullanılamaz. Kaynak gösterilmek kaydı ile alıntı yapılabilir.

1. Baskı: Aralık 2005 / Ankara

5. Baskı: Ekim 2017 / Ankara

Baskı

Ankamat Matbaacılık San. Ltd. şti.
Tel: (0312) 394 54 94 - 95

sunuş

Sanayileşme hareketinden doğan ve kapitalizmin plansız, altyapısız, emek yoğun ve çalışanların sosyal gereksinmelerini asgari düzeyde karşılamak amacıyla geliştirilen “sanayi bölgeleri”, şehirleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenleme görevini üstlenmiştir. Kimi ülkelerde bu görevi başarıyla yerine getirebilirken, kimi ülkelerde ise sınıfta kalmıştır. Ülkemizde de organize sanayi bölgeleri, sanayi üretimini arttırmak, yatırımları özendirmek ve bölgelerarası eşitsizliği gidermek amacıyla, sanayileşmenin önemli bir unsuru olarak değerlendirilerek kurulmuştur. Fakat ne yazık ki, neredeyse hiçbir amacını yerine getirememiştir. Diğer bir taraftan bilimsel ve teknolojik bilgi birikimi sanayiye aktarılmasında en uygun araçlar olarak görülen teknoparklar, ülkemizde kurulmaya başladıkları 1995’ten bu yana bu amacı gerçekleştirmekten uzak bir grnmdedirler.

Nedenleri ve alternatif önerileriyle, Organize Sanayi Bölgeleri Küçük Sanayi Siteleri teknoparklar Raporu’nun ülkemiz sanayisine ve sanayileşme ihtiyacına yönelik sürdürülen tartışmaya katkı amaçlı hazırlanmıştır.

Organize Sanayi Bölgeleri Küçük Sanayi Siteleri teknoparklar Raporu, Odamızın ilk kez 2005 Sanayi Kongresi kapsamında üstlenmiş olduğu “Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Endüstri Bölgeleri ve Teknoparklar” Oda raporunun hazırlanmasıyla şekillenmiş ve sonrasında basılarak kitap haline getirilmiştir. Bugün ise revize edilmiş ve genişletilmiş üçüncü baskısını kamuoyunun bilgisine sunmaktayız.

Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri, Endüstri Bölgeleri ve Teknoparklar konusunda gerçekleştirilen alan araştırması sonrası oluşturulan bu raporda;

- Kuruluş amaçları ve tarihsel gelişim, ilgili yasalar,
- Sanayi bölgeleri ve teknoparkların sektörel ayırımı, bölgesel dağılımı,
- Sanayi bölgelerinin bölge kalkınmasına ve kentleşmeye etkileri, çarpık kentleşme olgusu,
- Sanayileşme politikasında organize sanayi bölgeleri, küçük sanayi siteleri ve teknoparklar,
- Organize sanayi, sanayi siteleri ve teknoparklarda katma değer, yatırım maliyeti, istihdam, ihracat ve ithalat,
- Organize sanayi bölgeleri ve sitelerinin ekonomi ve imalat sanayindeki yeri, ekonomiye katkısı ve göstergeleri, sanayileşmiş ülke kıyaslamaları,
- Küreselleşmede organize sanayi bölgeleri ve teknoparkların işlevi,
- Teknoloji, AR-GE, mühendislik hizmetleri bağlamında organize sanayi bölgeleri, mühendis istihdamı ve organize sanayi bölgeleri,
- Teşvik ve krediler konusu incelenmiş ve değerlendirilmiştir.

Raporu hazırlayan ve Odamız yayınlarına kazandıran Sayın Yavuz BAYÜLKEN’e, katkılarından dolayı Aslı AYDIN ve emeği geçen herkese teşekkürlerimizi sunarız.

Ekim 2017
TMMOB Makina Mühendisleri Odası
Yönetim Kurulu

İçindekiler

1. TANIMLAR, KURULUŞ AMAÇLARI VE TARİHİ GELİŞİM, İLGİLİ YASALAR.....	1
2. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE TEKNOPARKLARIN SEKTÖREL VE BÖLGESEL DAĞILIMI	11
2.1 Organize Sanayi Bölgeleri	11
2.2 Küçük Sanayi Siteleri.....	24
2.3 Teknokent, Teknopark, Teknoloji Geliştirme Merkezleri	31
3. SANAYİ BÖLGELERİNİN KALKINMAYA VE KENTLEŞMEYE ETKİLERİ, KENTLEŞMEDE YARATTIĞI SORUNLAR	37
4. SANAYİLEŞME İÇİNDE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE TEKNOPARKLAR	45
4.1 Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklarda Yatırım Maliyetleri.....	45
4.2 Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinde Katma Değer ve İstihdam	46
4.3 Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri İhracat ve İthalatları	48
5. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ DÜNYA ÖRNEKLERİ, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA VE KIYASLAMALAR	49
5.1 Organize Sanayi Bölgelerine İlişkin Dünyadaki Uygulamalar ve Örnekleri	50
5.2 Türkiye ile Kıyaslamalar.....	58
6. KÜRESEL REKABETTE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ, AB GEÇİŞ SÜRECİNDE ÜSTLENİLEN ROL	61
7. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE TEKNOLOJİ, AR-GE VE MÜHENDİS İSTİHDAMI	65
8. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ İÇİN TEŞVİK VE DESTEKLER	69
8.1 Destek - Teşvik Veren Kurumlar ve Faaliyetleri	69
8.2 Organize Sanayi Bölgelerine ve sanayi Sitelerine Sağlanan Teşvikler	71
9. SEÇİLMİŞ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİNDE ALAN ÇALIŞMASI	75
9.1 Gebze Organize Sanayi Bölgesi.....	75
9.2 Bilecik Organize Sanayi Bölgesi	76
9.3 Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi	77
9.4 Bursa Merkez Organize Sanayi Bölgesi	78
9.5 İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi	80
9.6 Konya Organize Sanayi Bölgeleri.....	81
9.7 Ankara-İvedik OSB ve Küçük Sanayi Siteleri	82
9.8 İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi	82
9.9 İTÜ Arı Teknokent	83
9.10 ODTÜ Teknokent	87
KAYNAKÇA	89

Grafik ve Tablolar

Şekiller

Şekil 2/1	: Küçük Sanayi Sitelerinin Coğrafi Dağılımı	27
Şekil 2/2	: 2011 Yılı Sonu İtibarıyla Teknopark ve Teknokentlerin Coğrafi Bölgelere Dağılımı	34
Şekil 9/1	: ODTÜ Teknokent Bünyesindeki Şirketlerin Sektörel Dağılımı	87

Tablolar

Tablo 2/1	: Yıllara Göre Organize Sanayi Bölgelerinin Fiziki Boyutları	11
Tablo 2/2	: Yıllara Göre Organize Sanayi Bölgelerine Yapılan Harcamalar	12
Tablo 2/3	: Biten Organize Sanayi Bölgelerinin Parsel, Üretim ve İstihdam Bilgileri.....	13
Tablo 2/4	: Organize Sanayi Bölgelerinin Bölgesel Dağılımı ve Faaliyete Geçmemiş Alanlar	20
Tablo 2/5	: Faaliyette Olan Küçük Sanayi Sitelerinin Yıllara Göre Gelişim Tablosu.....	24
Tablo 2/6	: Küçük Sanayi Siteleri İçin Yapılan Harcamaların Yıllara Göre Dağılımı	25
Tablo 2/7	: Bölgelere Göre KSS'lerin Durumu.....	26
Tablo 2/8	: Küçük Sanayi Sitelerinde Üretim Sektörel Bazda Dağılımı.....	27
Tablo 2/9	: İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Diğer Sanayi Siteleri	27
Tablo 2/10	: Mevcut ve Altyapı Aşamasındaki Teknoloji Geliştirme Merkezleri	31
Tablo 2/11	: Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Faaliyette Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımı.....	34
Tablo 3/1	: 2012 Programında Kurulması Öngörülen Faaliyete Geçmemiş Organize Sanayi Bölgelerinin Bölgesel Analizi	40
Tablo 4/1	: Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklarda Yatırım Maliyetleri	45
Tablo 4/2	: Coğrafi Bölgelere Göre Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri Katma Değer ve İstihdam.....	47
Tablo 4/3	: OSB'ler İçin Tesis Başına Katma Değerler ve Ortalama İşgücü	48
Tablo 7/1	: Mevcut Organize Sanayi Bölgeleri ile Küçük Sanayi Sitelerinde Mühendis İstihdamı ve Oranlar	67
Tablo 8/1	: Organize Sanayi Bölgelerine Uygulanan Vergi Muafiyetleri	72
Tablo 8/2	: Küçük Sanayi Sitelerine Uygulanan Vergi Muafiyetleri	73
Tablo 8/3	: KOSGEB Altyapı ve Üstyapı Proje Desteği Destek Oranları	74
Tablo 9/1	: GOSB İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	75
Tablo 9/2	: Bilecik Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	76
Tablo 9/3	: Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam.....	78
Tablo 9/4	: Bursa Merkez Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	79
Tablo 9/5	: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	80
Tablo 9/6	: Konya Organize Sanayi Bölgeleri İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	81
Tablo 9/7	: Ankara-İvedik OSB ve Küçük Sanayi Siteleri Faaliyet ve İstihdam Durumu.....	82
Tablo 9/8	: İstanbul-Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Ana Bölge ve KSS'lerde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam	83

1. TANIMLAR, KURULUŞ AMAÇLARI VE TARİHSEL GELİŞİM, İLGİLİ YASALAR

Genel olarak sanayi bölgeleri içinde yer alan Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Bölgeleri ve Teknoparklar için literatürde, Kanun ve Yönetmeliklerde ve ilgili kuruluşların yayınlarında farklı tanımlamalar bulunmaktadır. Burada tüm kaynaklar göz önüne alınarak ve yapılarının ayırt edici niteliklerini belirterek aşağıdaki tanımlar verilmiştir.

- **ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (OSB)**
Ağır Sanayi ve entegre tesisler dışında kalan, çeşitli sektörel üretimleri uyumlu ve birbiriyle tamamlayıcı bir nitelikte olan küçük ve/veya orta sanayi ölçek ve boyutundaki imalat ünitelerinin, kapsamlı bir biçimde sınırları tayin edilmiş bir alanda, yerleşimi, altyapısı, gerekli sosyal ve teknik hizmetleri ve ortak yapıları ile organize edilmiş bölgeleridir. Burada önemli bir özellik, yerleşimin ortak amaca uygun olması, altyapının gereksinmelerin tamamını karşılaması, bina ve tesis açık alanları ile tesisatlarının belirli kriterlere göre standartlaşmasıdır. Keza istihdamın kentleşme olgusu ile birlikte sağlıklı ve gelişime açık olması, bölge ortak yapılarının tüm ihtiyaçları karşılaması istenmektedir.
- **KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ (KSS)**
Genellikle aynı üretim kolunda, çeşitli mal ve hizmet imalatına yönelik atölye ve küçük fabrika ünitelerine çeşitli olanaklar sağlayan, altyapı ve gerekli sosyal-teknik hizmetleri ortak, diğer bakışla, esnaf ve sanatkârların toplandığı dükkân şeklindeki sanayi çarşıları da çok küçük ölçekli sınıflı altyapı organizasyonları olarak ele alınabilir. Ortak özellik, satış hacmi, istihdam yapısı ve üretim yelpazesi ile sınırlı, küçük ölçek ve boyutlu atölyeleri içermesidir.
- **ENDÜSTRİ BÖLGELERİ**
Yatırımları teşvik etmek, yurt dışında çalışan Türk işçilerinin tasarruflarını Türkiye’de yatırıma yönlendirmek ve yabancı sermaye girişinin artmasını sağlamak amacıyla kurulan üretim bölgeleridir. Burada teknoloji transferi sağlamak, üretim ve istihdamı artırmak, böylece ekonomik gelişmeyi hızlandırmak öngörülmektedir. Bu bölgelerde yatırım yapmak isteyen yerli ve yabancı gerçek ve tüzel kişilerin doğrudan doğruya Bakanlığa başvurarak ön yer tahsis almaları gerekmektedir.
- **TEKNOPARK VE TEKNOKENTLER**
Teknolojik gelişmelerin altyapısının kurulması ve geliştirilmesi amacıyla AR-GE, inovasyon çalışmalarına yönelik yatırımların teşvikini sağlamak üzere oluşturulan bölgelerdir. Üniversiteler ve bilimsel kurumlar bünyesinde olabildikleri gibi, organize sanayi bölgesi kapsamında da yer alabilirler. Özel bir yönetim statüsü içinde; üniversiteler, özel ve tüzel kişiler veya şirketler, vakıf ve araştırma kurumları ortaklar arasında bulunmaktadır.

Yukarıda genel tanımları verilen tüm sanayi bölge, site ve teknoparkların temel amacı, sanayi sektörünün geliştirilmesi ve bu sektörün mekân taleplerine yanıt verilebilmesidir. Sanayi bölgelerinin ortaya çıkışı, büyük ölçüde sanayi devriminin sonuçlarından kaynaklanmaktadır. Sanayi devriminin yarattığı, sosyal ve ekonomik devrim ve gelişim, kentlerin dışında mekân arayışını hızlandırmış bu da yeni politikalar geliştirilmesi ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda hızla sanayileşen Batı Avrupa ve ABD’de 19. Yüzyılın sonlarında yeni politika ve uygulamaların getirilmesi zorunlu olmuştur. Sanayinin gelişmesi ile ortaya çıkan yeni alan ve mekân talepleri ihtiyacı, “Organize Sanayi Bölgeleri” veya “Küçük Sanayi Siteleri” oluşumuna yol açmıştır.

Organize sanayi bölgelerinin kökeni, 1800'lü yıllarda başlayan sanayi hareketine odaklanmaktadır. Sanayileşme, bazı yerleşim merkezlerinde sınaî işletmelerin hızla artmasına neden olmuş, düzensiz ve kendiliğinden kümeleşen irili-ufaklı bu tesisler, kentlerin civarında hatta içinde plansız bir biçimde yoğunlaşmıştır. 19. Yüzyılda ortaya çıkan bu “sanayi bölgeleri” hiçbir kritere ve düzenlemeye tabi olmadan kent-sanayi ikilemini doğuracak biçimde gelişme göstermiştir. Kuzey Amerika'daki tekstil-dokuma imalathaneleri, Göller yöresinde oluşan demir-çelik ve döküm tesisleri "sanayi bölgelerinin" bilinen ilk örnekleri arasında yer almaktadır. Daha sonra ABD'nin pek çok yöresinde “sanayi kentçikleri” olmuştur. Buralarda kapitalizmin plansız, altyapısız, emek yoğun ve çalışanların sosyal gereksinmelerini asgari düzeyde karşılayan “sanayi bölgeleri” ortaya çıkmaktadır.

Sanayi bölgesi fikrini, sanayileşmenin bir aracı olarak ilk ortaya koyan ülke İngiltere olup, ilk planlı sanayi bölgesi de 1896'da Manchester kenti yakınlarında bulunan Tradford Park adlı yörede kurulmuştur. Bu uygulamayı 1899'da Amerika B.D. ve 1904'te İtalya izlemiştir. Sanayi bölgelerinin, gelişmekte olan ülkelere yansması ve uygulama 1950'lerden sonraya rastlamaktadır.

Sanayi bölgelerinin belirli kriterlere göre yüksek standartlarla işletilebilecek şekilde planlanması “Organize Sanayi Bölgeleri” veya “Küçük Sanayi Siteleri”ni doğurmuştur. Özel endüstri bölgeleri ve teknoparklar ise son yirmi yıllık gelişmenin ürünleridir. Bu bölgeler küresel rekabetin körüklediği yabancı sermayenin ayrıcalıklı durumu ve özel olarak sanayi bölgelerinde yapacağı üretimin bir yansımasıdır. Teknoparklar ise, yine özel statü ve şirketlere AR-GE çalışması dolayısıyla tanınan desteklerle kurulmaktadır.

Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri uygulamasının birçok ülke tarafından benimsenmesinin temel nedeni, bir sanayileşme yöntemi ya da aracı olarak görülmesidir. Birçok ülke, bölgeler arasında sanayileşmenin farklılığından dolayı, dengeli ve tutarlı bir kalkınma politikası izlemeyi arzu etmekte, bu nedenle de çeşitli önlemler almaktadır. Gelişmiş ve gelişmekte olan birçok ülkede sanayileşmenin, dolayısıyla ekonomik kalkınmanın bölgeler arasındaki dengesiz dağılımı, ciddi bir sorun olmakta ve bu sorun önemli sosyal olaylara yol açmaktadır. Organize sanayi ve benzerlerinin bölgesel dağılımının görece dengeli olması ve yaratılan katma değer in daha adilane oluşumu bir ölçüde bu sorunları hafifletmektedir.

Şehirleşme ve sanayileşme ilişkilerini düzenlemek açısından da önemli bir araç konumunda olan Organize Sanayi, birçok ülkede sanayiye, özellikle aşırı nüfusu olan sanayileşmiş yöreleri yönlendirmede de “devlet politikası” olarak kullanılmıştır. Günümüzde hızlı kentleşme, çevre kirliliği, insan sağlığı gibi etkenler nedeniyle sanayi işletmelerinin birçok ülkede kentsel alanlar dışında kurulmasının teşvik edildiği bilinmektedir. Aslında, organize sanayi bölgelerinin kuruluşunun ardındaki düşüncenin, sanayi işletmelerinin kentsel alanlar dışında, düzenli ve derli toplu sanayi merkezleri halinde kurulması olduğu şöyle söylenebilir. Bu bağlamda bir organize sanayi bölgesinin başarısını etkileyen en önemli faktörlerden birinin de sanayi bölgesinin kurduğu yer in özellikleri olduğu belirtilebilir.

Sanayi sektörü açısından olumlu bir planlama aracı olan organize sanayi bölgeleri, kentsel açıdan da çevre etkilerinin belirli bir düzeyde tutulmasını sağlayan en uygun araç konumundadır. Ancak en azından ülkemizde organize sanayi bölgeleri yer seçiminin kriterlere uygun olmaması, ekolojik dengeyi bozduğu gibi çarpık kentleşme olgusunu da körüklemektedir. Organize sanayi bölgelerinde yer alan işletmelerin büyük ölçüde küçük ve orta boy işletmeler oldukları varsayılırsa, bu bölgelerin küçük ve orta boy sanayi firmalarını teşvik ederek ve gelişmelerine uygun ortam hazırlayarak da ülke

kalkınmasında önemli bir katkıda bulunduğu düşünülebilir. Ancak işletmelerin ölçeği giderek büyük ve orta ölçekte firmalara kaymakta, küçük sanayi siteleri orta ve küçük kapasiteli firmalara yönelmekte, istenilen kalkınma bir türlü gerçekleşmemektedir. Amaç üretim niteliğine uygun araçlar kullanılmadığından gerçekleşmemiştir. Türkiye’de 1960 yılında başlatılan planlı kalkınma hareketi, başta temel altyapı hizmetleri olmak üzere eğitimin yaygınlaştırılmasının yanı sıra organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinin geliştirilmesini de öngörmüştür. İlk üç planlı kalkınma döneminde, sanayinin “lokomotif” sektör olduğu saptanmış ve ekonomik dengenin kurulması, ekonomik ve sosyal kalkınmanın birlikte gerçekleştirilmesi, hızlı bir büyüme ve sanayileşmeye önem verilmesi gibi uzun erimli hedefler belirlenmiştir.

Planlı kalkınma döneminde Türkiye, sanayileşmesini oldukça kapsamlı ve karmaşık bir teşvik ve muafiyetler sistemiyle gerçekleştirmeyi öngörmüştür. Bu çerçevede, organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitesi uygulamaları, yerli sanayinin geliştirilip sınıflı üretimin artırılması amacıyla, sanayi teşvik araçlarının bir parçası olarak kullanılmıştır. Özellikle organize sanayi bölgelerinin kurulması ile teşvik araçlarının devreye girmesinin, birlikte düşünülen bir sınıflı kalkınma güdülemesi olabileceği, böylece yerli sanayinin düzenli ve planlı gelişimini de sağlayabileceği düşünülmüştür. Organize sanayi bölgeleri, 1962 yılından beri sürekli olarak, kalkınma plan ve programlarında, sanayinin geliştirilmesine ve bölgesel kalkınmanın gerçekleştirilmesine yönelik özendirici ve destekleyici önlemler arasında yer almıştır. Bu dönemde, sanayinin mekânsal dağılımı, organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleriyle yönlendirilmeye çalışılmıştır.

Özellikle organize sanayi bölgelerine yüklenen fonksiyonlardan biri de, ülkede kentleşmenin planlı bir biçimde gelişimini sağlayacağıdır. Bunun da nedeni, 1960’lı yıllara kadar sanayi yerleşiminin dağınık ve plansız bir biçimde kentlerin çevresinde yayılmasıdır. Bu bağlamda OSB’lerin kurulması, kentleşmenin de bu fiziki mekâna uygun düzenlemelere paralel yürütülmesinde, olumlu bir araç olacağı görüşüne dayanmaktadır. Bu çerçevede politika ve tedbirler geliştirilerek bunlar plan ve programlara konmuştur. Böylece, hızlı kentleşme ve dağınık sanayileşmenin ortaya çıkardığı çevre kirliliği de önlenmiş olacaktır. Ancak bölgelerde yapılan üst yapı yatırımlarına (tesisler) uygun altyapının (arıtma, sulama, drenaj, yakıt, elektrik vs.) zamanında ve ihtiyacın tamamını karşılayacak şekilde oluşturulmaması, öngörülerin gerçekleşmesine imkân tanımamıştır. Burada organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri, bölgede dengesiz kalkınmanın ve çarpık kentleşmesinin yol açtığı sorunların çözümünde bir araç olarak görülmüş, ancak sorunlar, uygulanan politikalar ve denetlenemeyen yatırımlar nedeniyle rasyonel biçimde çözülememiştir.

Planlı kalkınmayla belirtilen hedefler doğrultusunda, organize sanayi bölgeleri uygulamaya konulan tedbirler içinde yer almaktadır. Bu amaçla 1961 yılında bir rapor hazırlanmış ve Bursa’da bir “Pilot Organize Sanayi Bölgesi”nin kurulması önerilmiştir. Bu bağlamda OSB uygulamasına, ilk olarak 1962 yılında Dünya Bankasından alınan krediyle gerçekleştirilen Bursa Organize Sanayi Bölgesi’nin kurulması ile başlanmıştır. Böylece Bursa OSB, tüm sorunlarına karşın bu kapsamdaki çalışmalara öncülük yapmıştır. Bursa OSB deneyiminin ardından, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bünyesinde organize sanayi bölgelerine kredi sağlayan bir fon oluşturulmuştur. Bu fona devlet bütçesinden kaynak aktarılmış ve bu fon kullanılarak öngörülen OSB’lerin yapımına başlanmıştır.

1962–1967 yılları arasında OSB’lerin kurulması, yıllık kalkınma planlarındaki hedefler doğrultusunda, Bakanlar Kurulu kararları ile gerçekleştirilmiştir. Kurulması karar altına alınan OSB’ler altyapı yatırımlarının % 99’u bu fondan, yüzde 1’i ise OSB’yi kuran Sanayi Odaları, Ticaret ve Sanayi Odaları veya Ticaret Odaları ile yerel yönetimler tarafından finanse edilmiştir. İlk beş yıllık

dönemde, görüldüğü gibi OSB'lerin kurulmasında, devlet katkısı azami oranda olmuştur. Yani devlet altyapının tamamına kaynak aktararak, sanayinin bu bölgelere kaydırılmasını tüm olanaklarıyla desteklemiştir.

Organize sanayi bölgeleri, Türkiye'de sanayileşmenin önemli bir unsuru olarak değerlendirilmiştir. Bu bölgeler, Almanya, İtalya ve Japonya'da olduğu gibi, devletin öncülüğünde, orta ölçekli girişimcilerin sermayelerinin değerlendirildiği alanlar olarak görülmüştür. 1962'den bu yana OSB'lerin temel hedefleri aşağıdaki gibi çizilmiştir:

- Sınai üretimini arttırmak
- Sanayi yatırımlarını özendirmek
- Geri kalmış bölge illerinin kalkınmalarını teşvik etmek ve böylece bölgelerarası eşitsizliği ortadan kaldırarak istihdamı bu alanlara aktarmak
- Tarım alanlarının sanayide kullanımını önleyerek sektörler arası dengede disiplini kurmak
- Ortak arıtma ve altyapı tesisleriyle çevre kirlenmesini azaltmak veya önlemek
- Sanayinin sektörler arası etkileşimini sağlayarak ve geliştirerek kaynak ve finansman kaybını asgari düzeye indirmek
- Ulusal düzeyde rekabeti uluslararası (küresel) rekabete dönüştürmek, Katma değeri arttırmak
- Çarpık kentleşmeyi önleyebilecek biçimde sanayi tesislerini bir arada toplamak

Bursa deneyiminin başarısı ve devletin sağladığı desteklerin sonucunda, Türkiye'de OSB'lerin sayısı hızla artmıştır. Bursa'dan sonraki aşamada, Konya, Manisa, Gaziantep, Eskişehir ve Erzurum'da organize sanayi bölgeleri kurulmuştur. Zamanla OSB'ler il merkezlerinden ilçelere de kaymıştır. Çerkezköy, Gerede, Tuzla, Osmaniye, Gebze, Bor, Menemen, İskenderun, Ünye, Tarsus, Mustafa Kemal Paşa, Akhisar, Merzifon ve Tire bunlara örnek olarak gösterilebilir. Organize sanayi bölgelerinin hızla gelişmesinde ve yaygınlaşmasında, sanayicilere sağlanan ucuz arsa tahsisi, altyapı ve sosyal tesis olanaklarının etkisi önemli olmuştur.

Diğer taraftan zamanla ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulması da gündeme gelmiştir. Beşinci Beş yıllık Kalkınma Planında (1986–1990), ihracatı esas alan modelin gerçekleştirilmesine paralel olarak, ihtisas organize sanayi bölgelerinin kurulması öngörülmüştür. Bundan önce, İstanbul yerleşim bölgesinde ve deniz kenarında olan, altyapısı yetersiz ve çevre kirliliği yaratan deri fabrika ve atölyeleri, Tuzla'da kurulan İhtisas Deri Organize Sanayi Bölgesi'ne taşınmıştır. Bu bölgeye artıma tesisleri ve altyapı olanakları sağlanmıştır. Bunu, diğer illerde kurulan ihtisas organize sanayi bölgeleri izlemiştir. Bugün, deri, plastik, gıda, mermer, kimya, taşıt araçları yan sanayi, boya-vernük, taş-toprak, kömür vs. gibi pek çok ihtisas OSB'si bulunmaktadır. Kısmi ve az sayıda olmak üzere bu bölgelerde başka sektörde faaliyet gösteren işletmeler de vardır. İhtisas bölgelerinin çoğalması ile devlet desteklerinin azalması da söz konusu olmuştur. Yine de Teşvik araçlarının bu bölgelere kaydırılması, yatırımların gelişmesini de söz konusu alanlarda yoğunlaştırmıştır.

Planlı kalkınmanın, sanayileşmenin ve kentleşmenin gerçekleştirilebilmesi için bir uygulama aracı olarak görülen OSB'lerin, sanayi yatırımlarının yoğunlaştığı kent ve bölgelerdeki payı giderek artmıştır. Ancak bu araç, bölgesel kalkınmadaki farklılıkları ve gelişmedeki eşitsizlikleri giderememiştir. Bunun nedenleri ve sanayinin kalkınmadaki rolü ve etkileri de göz önüne alınarak doğrudan sonuçlar ileride ayrıntılı olarak incelenecektir. Ancak şu kadar rahatlıkla söylenebilir ki,

altyapının farklı boyutlarda OSB'lere götürülmesi ve bölgesel gelişme perspektiflerinin hammadde ve pazarlama faktörleri yönünden ayrı ayrı ele alınmaması, kaynak israfına ve atıl kapasitelere yol açmıştır. Kimi bölge ve kentler, bu gelişmenin OSB'lerden filizlenmesini körüklemiş, kimleri ise uzun süre kentin ve bölgenin yaşamında ve kalkınmasında büyüme sağlayamamıştır. 1962'den bugüne kadar yaklaşık 55 yıllık süre içerisinde organize sanayi bölgeleri sayısı artarak 2016 yılı sonu itibarıyla 249'a ulaşmıştır. Burada, birbirinin devamı olarak aynı alanda fazlar halinde yapılan aynı isimdeki OSB'ler tek OSB olarak değerlendirilmiştir. Bunlar ayrı ayrı alanlar olarak değerlendirildiği takdirde ve hâlen kuruluş aşamasındaki OSB'ler ilave edildiğinde toplamda 298 OSB olmaktadır. Toplam alan ise 50.241 hektarı bulmaktadır. Cari fiyatlarla bu bölgelere yapılan yatırım harcamasında krediler 4,2 milyar TL'ye ulaşmaktadır.

Planlı kalkınma döneminde organize sanayi bölgeleri uygulaması hızla yaygınlaştırılırken, küçük sanayi sitelerinin kurulup geliştirilmesi de buna paralel bir ivme göstermiştir. Bu süreçte küçük sanayi, büyük sanayiye yardımcı ve ona destek olan bir "yan sanayi" sektörü olarak ele alınmıştır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesindeki "düşük faizli uzun vadeli kredi desteği", 1965'ten bu yana küçük sanayi sitelerinin yaygınlık kazanmasının temel nedeni ise, kent içinde dağınık ve elverişsiz koşullardaki iş yerlerinde faaliyette bulunan küçük sanayicilerin organize olma ve kaynaklardan yararlanma isteğidir. Burada benzeri olanaklardan yararlanan, altyapısı sağlanmış, ortak ticari ve hizmet alanlarını kullanabilen bir kompleksin hazır olması söz konusudur.

KSS (Küçük Sanayi Siteleri) uygulamasıyla, ana sanayi-yan sanayi ilişkilerinin geliştirilmesi ve daha yüksek katma değer yaratılması gibi ana amaçların yanı sıra, yoğun sanayileşmenin ortaya çıkardığı çarpık kentleşme ve çevre kirliliğinin önlenmesi de öngörülmektedir. Diğer taraftan bölgedeki küçük sanayici, esnaf ve sanatkârların toplu ve düzenli bir biçimde faaliyet göstermeleri ve daha verimli üretim yapabilmeleri, tarım arazilerinin korunması, geri kalmış yörelerde sanayi altyapısının hazırlanarak sanayinin teşvik edilmesi gibi hedefler de bu projelerin uygulama kriterleri arasında yer almaktadır. Küçük sanayi siteleri, aynı zamanda "mesleki eğitimin" de yoğunlaştığı birer merkez gibi düşünülmüştür. Ancak sendikal örgütlenmenin geliştirilmesi açısından, çalışanlar aleyhine bir durumun da sitelerde ortaya çıktığı bir gerçektir. Kalfa, çırak ve usta ilişkilerinde bir hiyerarşik yapı gözetilirken, sosyal güvenlik ve maddi koşulların iyileştirilmesi konularında bir gelişme görülmemektedir. Tersine bu bölgeler ucuz ve nitelsiz işçi depoları olarak algılanmış ve bu görüş uygulamaya da yansıtılmıştır.

Küçük sanayi siteleri, 1965'ten sonra Türkiye genelinde giderek yaygınlık kazanmıştır. Burada Devlet desteklerinin özellikle bu alanlara akıtılması önemli rol oynamıştır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bünyesinde Küçük Sanatlar ve Sanayi Bölgeleri ve Siteleri Genel Müdürlüğü'nü, küçük sanayi sitelerinin imar planlarına uygun olarak kurulması ve bu sitelerin üstyapı ve altyapıları için kredi sağlanması ve inşaatların denetlenmesi ile görevlendirilmiştir.

Devletin sağlandığı destekler ve küçük sanayicilerin talepleri sonucunda KSS'leri sayısı hızla artmıştır. 2016 yılı başlarında 105.908 işyerinin yer aldığı 470 adet devlet destekli küçük sanayi sitesi oluşumu tamamlanmıştır. KSS'lerin istihdam kapasitesi 596.800 kişi olarak tahmin edilmektedir. Ancak şu andaki fiili işgücü 480.000 kişi civarında olmaktadır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kredi desteği olmaksızın kurulan KSS'lerin sayısı, destekle kurulanların iki katı kadardır. KSS'lerin 298'inde çıraklık okulu veya eğitim merkezi de bulunmaktadır. 1965 yılında 0,8 milyar TL'lik bir harcama ile yatırımına başlanan KSS'lerin giderek büyüyen yatırımlara dönüştüğü görülmektedir. 1982 yılında 6,3 milyar TL'lik harcama, 1992 yılında 29,8 milyar TL'ye ulaşmış, 2002 yılında ise

42.4 milyar TL KSS yatırım harcaması yapılmıştır. Son yıllarda harcamaların azalması ülkenin KSS'ler için doyum noktasına ulaştığını göstermektedir.

Teknopark ve Teknokentlerin kurulması ve geliştirilmesi süreci, başlaması gerekenden çok daha geç olarak başlatılabilmektedir. Teknokentler üniversite bünyelerinde ele alınmış, teknoparklar ise OSB'ler kapsamında öngörülmüştü. Bilimsel ve teknolojik bilgi birikiminin araştırma sürecinden sanayiye aktarılmasında en uygun araçlar olarak saptanan teknoparklar, kurulmaya başladıkları 1995'ten bu yana bu amacı gerçekleştirmekten uzak bir görünümde dirler. Kuruluş sorunları ve kaynak yetersizliğinin yanı sıra, altyapı eksikliği de beklenen yararları asgariye indirmiştir.

Üniversite bünyesinde oluşturulan Teknokentler (İTÜ, ODTÜ, Yıldız T.Ü., Bilkent gibi) akademik düzeyden araştırma–geliştirme ve tasarım aşamasına ulaşamamış, üniversite-sanayi ilişkileri tüm çabalara rağmen rayına oturtulamamıştır. Üniversite-sanayi ilişkileri altyapısının kurulamamasında sanayi kuruluşlarının AR-GE'ye ayırdıkları payın düşüklüğü ve özgün ürün üretme potansiyelinin kullanılamaması önemli nedenler arasındadır. Üniversiteler kaynak sorunlarını aşamamış, merkezi bütçeden üniversitelere ayrılan paylar yeterli olamamıştır. Döner sermaye için yeterli projeler bulunamaması, üniversite-sanayi koordinasyonunun yeterince kurulamamasından ve sanayicinin güvensizliğinden kaynaklanmaktadır. Sonuçta son on yıl içinde Teknoparklar efsanesi, sanayi üretimine yönelik bir AR-GE potansiyelini gerçekleştirememiştir. Buna ilişkin kritikler daha sonraki bölümlerde ayrıntılı olarak tartışılacaktır.

Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Bölgeleri, Endüstri Bölgeleri, Teknopark ve Teknokentlerle ilgili yasal çerçeve ve mevzuat temel noktaları ile aşağıda özetlenmiştir.

- 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu
- 4562 sayılı OSB Kanunu Uygulama Yönetmeliği
- 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu
- 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu Uygulama Yönetmeliği
- 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu
- Yatırım Teşvik Mevzuatı
- 3194 sayılı İmar Kanunu
- 2872 sayılı Çevre Kanunu
- 4708 sayılı Yapı Denetimi Hakkında Kanun
- 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu
- Yapılaşmayla ilgili Yönetmelik, Tebliğ ve Genelgeler
- Emlak Vergisi Kanunu Genel Tebliği
- Vergi Usul Kanunu genel tebliği

Bu yasal düzenlemelerde en önemli olanları; konuya ilişkin kuruluş, yapım ve işletilme esaslarını ortaya koyan, “Organize Sanayi Bölgeleri”, “Teknoloji Geliştirme Bölgeleri” ve “Endüstri Bölgeleri” Yasalarıdır. Bu yasaların öngördüğü Uygulama Yönetmeliğinde zaman zaman bazı geliştirici değişiklikler yapılmıştır.

4562 sayılı OSB Yasası hukuki çerçevenin dışında, sanayi politikalarının çizilmesi ve kaynakların kullanımı açısından gelecekte uygulanacaklara ait ipuçları vermektedir.

- Yasa 15.04.2000 tarihinde yayınlanarak yürürlüğe girmiştir. 1962 yılında başlayan OSB'lerin kuruluş serüveni 38 yıl sonra hukuki düzenlemelere konu olmakta ve OSB'ler yasal bir statüye kavuşturulmaktadır. Bu arada 50'nin üzerinde OSB kurulmuş ve üretim yapmıştır.
- Genel gerekçede “uzun yıllar yasal altyapısı olmadan dağınık hukuki düzenlemeler doğrultusunda kurulan ve işletilmeye çalışılan organize sanayi bölgelerinin, kuruluş ve işleyiş sürecinde düzenin sağlanması ve yasal bir statüye kavuşturulması amacıyla” kanunun yürürlüğe girdiği belirtilmektedir. Buradan anlaşılmaktadır ki OSB'ler, hiçbir makro planlamaya ve finansman programına tabi olmadan, altyapı ve üretim düzenlemesine girmeden yıllarca dağınık bir biçimde “sanayileşme ve kalkınma” hedefleri doğrultusunda çalışmışlardır.
- Uygulama yönetmeliği ise 2002 yılında yürürlüğe girmiş, OSB'lere sanayi kuruluşlarının belgelendirilmesine ilişkin bazı haklar tanınmış, ancak uygulamada görülen aksaklıklar üzerine 2003 yılında bazı değişiklikler yapılarak yönetmelik revize edilmiştir. OSB'ler ile ilgili problemler buna rağmen bitmemiş; imar kanunu, çevre kanunu ile olan çelişki ve yetki karmaşası devam etmiştir. Ayrıca bölgelerin özerk yönetimleri ile sanayiciler arasındaki sorunlar, özellikle “katkı payları” ve altyapıdan yararlanma durumuna ilişkin problemler halen sürmektedir. Ancak son yıllarda yine bazı revizyonlar ile sorunlar çözülmeye çalışılmıştır.
- Organize sanayi bölgelerinde, bölgenin kuruluşunu hazırlayan Müteşebbis Teşekküllerin yetki ve sorumluluk sınırları iyi çizilememiş ve ilgili Bakanlık ile olan kredi ilişkileri planlamadan yoksun olarak sürdürülmüştür. Organize sanayi bölgelerinin yasa yürürlüğe girinceye kadar hükmü şahsiyetleri olmamıştır. Dolayısıyla kaynakların planlanması dağınık bir biçimde yapılmış, aktarılan fonlar gelişigüzel kullanılmıştır. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı fonları, sanayi yatırımlarına önemli bir “kaynak aktarımı” olup, yıllarca bu fonların kullanımının denetimi yapılamamış, nasıl ve nereye kullandıkları konusunda sağlıklı bir kontrol mekanizması geliştirilememiştir. Bu fonların 2011 yılı itibarıyla toplam; cari fiyatlarla yaklaşık 26,5 milyar TL'yi bulmuştur. Bu değer diğer sektörlere aktarılan fonlar göz önüne alındığında oldukça büyük bir değer olup, örneğin tarıma aktarılan kaynakların % 75'ine yaklaşmaktadır.
- Organize sanayi bölgelerinin yapılanmasında, altyapı hizmetleri ihtiyaca göre saptanacak sosyal tesisleri ve teknoparkları da kapsamaktadır. Bölgenin sektörel yapısına ve ekonomik altyapısına paralel olarak bu bölgeler önemli bir “sanayileşme hamlesi” yapabilecek adacıklar olarak belirlenmiştir. Ancak bazı organize sanayi bölgelerinde hızlı bir gelişme yaşanmış (İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa, Adana, Eskişehir vs.), bazılarında ise (Bilecik, Isparta, Bolu, Sivas vs.) ise altyapı, kamulaştırma, parsellerin satışı ve tesislerin kurulması ağır bir sorunlar yumağına dolanmıştır. Bu durum yer seçimine bağlı olduğu kadar sanayinin o bölgedeki büyüme hızı ile de yakından ilgilidir. Genel olarak denilebilir ki, o bölgede sanayileşme potansiyeli olan sektörler hızlı geliyorsa OSB'ler de aynı ölçüde büyüme trendine girmektedir. Sanayici ancak büyük teşvikler söz konusu ise, başka bölgeleri (nispî olarak daha az gelişmiş bölgeler) seçmekte ve yatırım yapmaktadır. Pazarlama merkezlerine yakınlık ve ürünün ulaşılabileceği ihraç limanları ile yan sanayi olanakları da büyük rol oynamaktadır.

OSB yasasının dördüncü maddesi OSB'lerin kuruluş ve niteliğini belirlemektedir. OSB'lerin Yer Seçimi Yönetmeliği'ne göre uygun görülen yerler için Bilim Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı onayı gerekmektedir. Ancak geçmişte bu kural yeterince objektif kriterlere dayandırılmamış, politik nedenlerle uygun olmayan yerler de onaylanmıştır. Böylece bölge halkının oy potansiyelinin mevcut

İktidarlara kayabileceği öngörülmüştür. Bu çerçevede 4562 sayılı Kanun kapsamında üç tip organize sanayi bölgesi kurulabilmektedir. Bunlar;

- a) OSB'lerin Yer Seçimi Yönetmeliğine göre uygun görülen yerlerde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kredi desteğiyle kurulan OSB'ler (Madde: 4)
- b) 4562 sayılı yasadaki usullere göre belirlenen yerlerde özel hukuk tüzel kişilerinde ve gerçek kişilerce kurulan özel OSB'ler (Madde: 6)
- c) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kredi desteğinden yararlanmayan OSB'ler

Diğer yandan 2002 yılında kabul edilen 4737 sayılı Endüstri Bölgeleri Kanunu ile de, 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Yasası hükümlerine göre kurulmuş bulunan mevcut organize sanayi bölgelerinde Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nca uygun görülenler, Endüstri Bölgeleri Koordinasyon Kurulu'nun teklifi üzerine Bakanlar Kurulu'nca "Endüstri Bölgesi" ilan edilebilirler. Bu bölgeler de bu kanun ile getirilen teşviklerden yararlanırlar. Dolayısıyla Endüstri Bölgeleri Kanunu'na göre kurulan bu bölgeleri, bir çeşit organize sanayi bölgesi olarak nitelendirmek olanaklıdır.

Organize sanayi bölgeleriyle endüstri bölgeleri arasındaki farklar, 4562 sayılı yasa ile 4737 sayılı yasanın karşılaştırılması ile saptanabilmektedir. Bunlar aşağıda belirlenmiştir.

- Organize sanayi bölgelerinden farklı olarak endüstri bölgelerinde arazi Hazine adına kamulaştırılmaktadır.
- Kamulaştırma ve altyapı inşaatı giderleri Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinden karşılanmakta, bunu için gerekli ödeneğin geri dönüşü olmamaktadır. Yani bu destek "hibe" niteliğindedir.
- OSB'lerde imar planları ve altyapı projeleri Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından onaylanmasına karşın, endüstri bölgelerinde Endüstri Bölge Koordinasyon kurulu tarafından onaylanmaktadır.
- OSB'lerde yatırımcıya OSB Yönetim Kurulu tarafından parsel satışı yapılırken endüstri bölgelerinde sabit yatırım tutarının % 0,5'i karşılandığında irtifak hakkı tesis edilmektedir. Böylece yabancı yatırımcılar, yerli firmalarla ortaklık kurmalarına gerek kalmadan, endüstri bölgelerinde doğrudan yatırım yapabilmektedir. Dolayısıyla Yabancı Yatırımcıya Özel İmtiyaz tanınmaktadır.
- Endüstri bölgelerinde, OSB'lerden farklı olarak, yatırımcı öncelikle Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığına başvurmaktadır.
- Endüstri Bölgelerinde yatırım yapmak isteyen yatırımcılar, faaliyet konularıyla ÇED (Çevre Etkilerini Değerlendirme) olumlu kararını en fazla 2,5 ay, ilgili kurumlarca başka hiçbir işleme gerek kalmaksızın gerekli izin, onay ve ruhsatlarını 15 gün içinde alabilmektedirler. Böylece, yatırıma başlamadan önce verilmesi gereken tüm yasal belgeler üç ay içinde tamamlanmaktadır. Endüstri Bölgeleri böylece özel hak ve ayrıcalıklar ile kurulmakta ve sanayinin içinde öncelikli bir konuma geçmektedir. Makro ve mikro planlama yapılmaksızın, sektörel niteliği göz önüne alınmaksızın diğer sanayi bölge ve kuruluşlara üstünlük sağlayan, "rekabet" önceliği olan bölge ve tesisler oluşturulmaktadır.

Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği, bu bölgeleri sektörel ve tüzel bazda üç farklı alanda toplamaktadır:

- Farklı iş kolu ve sektörlerde üretim yapan tesislerin yer aldığı KARMA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ
- Aynı sanayi iş kolunda ve bu iş koluna dahil alt sanayi sektörlerinde faaliyet gösteren tesislerin yer aldığı İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ
- İlgili yasanın 26'ncı maddesine göre özel hukuk kişilerin veya gerçek kişilerce kurulan ÖZEL ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Burada özel organize sanayi bölgeleri altyapı, sosyal ve ticari yapılar, inşaat ve ulaştırma yatırımları yönünden kuruculara hiçbir kısıtlama getirmemekte, böylece yatırımcıya değerlendirilmemiş sanayi arsası verilerek “başının çaresine bakması” istenmektedir. Bu durum, hem kaynakların israfı hem de kötü kullanımı yönünden sanayileşmede çarpık bir yapılaşmayı adeta teşvik etmektedir.

OSB'lerin kuruluş protokolünde aşağıdaki kuruluşların katılımı söz konusu olmaktadır:

- İl özel idaresi (sınırları içinde yer alan)
- OSB'nin içinde bulunacağı il, ilçe veya belde belediyesi, büyük şehirlerde ayrıca büyükşehir belediyesi
- İl ve ilçelerdeki varlık durumuna göre Sanayi Odası veya Ticaret ve Sanayi Odası
- Sanayici dernek ve/veya kooperatifleri

OSB'lerle ilgili yasanın altıncı maddesiyle, Uygulama Yönetmeliğinin on birinci maddesi, organize sanayi bölgesinin organlarını tanımlamaktadır. Bunlar, Müteşebbis Heyet (İşletme aşamasında Genel Kurul), Yönetim Kurulu, Denetim Kurulu ve Bölge Müdürlüğü olmaktadır. Her bir organın görev, yetki ve sorumlulukları yasa ve yönetmelikte belirlenmiştir.

Burada OSB'lerin kredi kullanımı ve bunun tahsisine ilişkin maddeler özellikle önem kazanmaktadır. İlgili maddeler bu kredilerin kaynağını, OSB yapımı için Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçesinde yer alan ödeneklerle, kredi geri dönüşleri olarak belirlemektedir. Yani bu bölgeler bir anlamda doğrudan Devlet Bütçesi'nin kaynaklarından beslenmektedir. Bu da ekonominin diğer sektörlerinden kaynak aktarımı veya toplam vergilerden ayrılan paylar olmaktadır. Bunların geri dönüşünün olmaması bu alanlara yapılan “ekstra teşvik” anlamına gelmektedir. Daha sonraki bölümlerde belirtildiği gibi, söz konusu bölgelere, ayrıca özel OSB teşvikleri sağlanmaktadır. OSB'lerin bir bölümünün ihtisas OSB'leri olduğu, bunlara öncelikli ve ayrıcalıklı teknoloji alanlarına yatırım yaptıkları takdirde, ayrıca arsa, altyapı ve genel idare giderleri kredisi verilebileceği de belirtilmektedir. Bu durumda OSB'ler her türlü yatırım sektörü için sanayicilere özel hak ve krediler getirmektedir.

Küçük sanayi sitelerinin yasal çerçevesi ise 1163 sayılı Kooperatifler Kanunu'na dayanmaktadır. KSS'ler, organize sanayi bölgelerinin devamı niteliğindeki küçük çaplı imalâthaneler, tamirhaneler ve ticarethaneler, toplu olarak bir arada bulunabilecekleri, kent merkezleri dışında bir bölgede toplanmış ve altyapı ve sosyal tesislerle bütünleştirilerek kurulmuştur. Böylece bu dağınık küçük işletmelerin disipline edilerek, sağlıklı koşullarda denetimli ve planlı bir üretim ve hizmet yapabilecekleri düşünülmüştür.

Küçük sanayi siteleri uygulamalarına da 1960'lar da başlanmıştır. KSS'ler planlı bir dönemin ürünleridir ve gelişmiş sanayinin ihtiyaç duyduğu yan sanayi girdilerinin temin edildiği küçük sanayi işletmelerini kapsamaktadır. Bu nedenle KSS'ler teşvik araçları ile desteklenmiş ve KOBİ faaliyetleri içinde, önemli bir kalkınma hamlesinin yatay gelişmesini sağlayabilecekleri öngörülmüştür. Ayrıca buralara yeni teknolojilerin sokulabileceği, bölgesel ihtiyaçları ekonomik olarak karşılayabilecekleri ve istihdama katkıda bulunabilecekleri düşünülmüştür. Ancak gelişme istenilen düzeyde olamamış, KSS'ler yeterli bir ivme kazanamamıştır. Hatta zaman zaman krizlerle birlikte önemli bir ekonomik açmaza düştükleri, düşük kar marjları ile çalışmak zorunda kaldıkları, kayıt dışı ekonominin odakları oldukları ve her türlü güvenceden yoksun işçi çalıştırdıkları bilinmektedir.

Ülkemizde 1163 sayılı Kooperatifler Yasası'na göre kurulup, işlemlere yer talebi önceliği ile, il Valilik, Belediye veya sanayi sitesi yapı kooperatifinin müracaatı ile başlanmıştır. KSS ile ilgili seçilen yerler, ilgili kuruluşların görüşü doğrultusunda saptanmakta ve bir dizi yasal işlem ile birlikte yer kesinleştirilmektedir. Bugün hemen her il veya ilçede en az bir KSS bulunmaktadır. KSS'nin kurulma ve işletmeye girme aşamasında Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın her kademedeki izin, destek ve teşviklerinden yararlanılmaktadır. Aynı biçimde KSS'ler, yatırım ve inşaat işlerinde ve özellikle altyapı hizmetlerinde, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı bütçeden ayrılan ödeneklerinden yararlanılmaktadır.

2012 yılı sonu itibariyle 448 adet Küçük Sanayi Sitesi faaliyete olup, 2013 yılında toplam 5.181 işyerlik 49 adet küçük sanayi sitesi devam etmektedir. Bu projelerin proje tutarı yaklaşık 490 milyon TL olup, bu projeler için 2012 yılı sonuna kadar, 2013 yılı fiyatlarıyla 93.8 milyon TL harcama yapılmıştır. 2016 yılı sonu itibariyle 470 adet Sanayi Sitesi mevcut olup, 2017 yılı fiyatlarıyla 5,4 milyar TL kredi kullanılmıştır.

Bu yasal çerçevede belirtilen ve ekteki Yasa ile Yönetmeliklerde ayrıntılı maddeler halinde sunulan OSB, Endüstri Bölgeleri ve KSS'ye ilişkin belgeler, bu bölgelerde sanayi işletmelerine tanınan hakların, ayrıcalıkların, teşvik ve desteklerin büyük boyutlarda olduğunu ortaya koymaktadır. Bunu karşılığında OSB ve KSS'lerin ekonomiye ve sanayileşmeye neler kazandırdığı, istihdam, refah ve kalkınmaya ne ölçüde hizmet ettiği daha sonraki bölümlerde incelenmiştir.

2. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE TEKNOPARKLARIN SEKTÖREL VE BÖLGESEL DAĞILIMI

Bu bölümde OSB, KSS ve Teknoparkların 2016 yıl sonu itibariyle durumu, sayıları, kapladıkları alan ve parseller, yapılan harcamalar, bölgesel dağılımları ve sektörel ayrımlarını verilmiştir. Ayrıca İstanbul'un durumu özel olarak, sanayi sektörü içindeki önemi göz önüne alınarak ayrıca incelenmiştir.

2.1 Organize Sanayi Bölgeleri

Ülke boyutunda 2017 yılı başı itibariyle 298 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bunlar çalışır durumdaki bölgelerdir. 1962 yılında başlayan OSB kuruluşları halen devam etmektedir. 2016 yılı itibariyle yıllara göre kurulan OSB sayıları, alanları ve parsel sayıları Tablo 2/1'de verilmiştir.

Tablo 2/1: Yıllara Göre Organize Sanayi Bölgelerinin Fiziki Boyutları

Yıllar	Adet	Alan (Hektar)	Parsel Sayısı
1962–1987	9	1.550	1.005
1988	4	1.900	1.077
1989	3	1.100	611
1990	2	240	107
1992	6	1.420	806
1993	5	1.205	935
1994	6	1.017	747
1995	1	150	85
1996	-	-	-
1997	5	1.122	622
1998	2	456	376
1999	5	1.679	318
2000	3	1.080	457
2001	14	3.220	1.967
2002	5	993	266
2003	6	1.005	606
2004	1	150	92
2005	11	1.486	676
2006	9	1.579	756
2007	10	1.370	513
2008	16	12.406	4.066
2009	17	14.460	4.971
2010	21	3.735	6.917
2011	27	4.074	10.331
2012-2016	110	32.135	11.934
TOPLAM	298	89.625	50.241

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Tablodan görüldüğü gibi 1987 yılına kadar yalnızca 9 OSB faaliyette bulunmaktadır. Yani 29 yıl önce 1550 hektarlık alanda kurulmuş, İstanbul, Ankara, Bursa, İzmir, Gaziantep, Eskişehir ve Adana bölgelerini kapsayan OSB'ler sınırlı bir sektörel bazda üretim yapmışlardır. 1988–1995 arasında ise

27 OSB daha, sanayileşmenin “ihracata yönelik modeli” esas aldığı bir dönemde, üretime geçmiştir. Bu dönem aynı zamanda devlet teşviklerinin arttığı ve ihracat yapmayı planlayan sektör ve bölgelere yöneldiği bir evreyi belirlemektedir. Bu teşvik ve desteklerden en büyük payı organize sanayi bölgeleri almıştır.

Gümrük Birliği uygulamasının başlaması birlikte, 1995 yılından 2016 yıl sonuna kadar on yedi yıl içinde ise tamamlanan organize sanayi bölgesi sayısı ise 263 olmuştur. Toplam 35.095 hektarlık bir alanda üretim yapan tesisler 25.800 parsel yayılmışlardır. Organize sanayi bölgeleri bu aşamada da Devlet yardım ve teşviklerinden yararlanmış, bütçeden altyapı ve inşaat yatırımları için kredi almış ve sanayileşme politikasının önemli bir parçası haline gelmişlerdir. OSB’ler bir anlamda sanayileşme ile birlikte anılan, politik yatırım alanları olarak da bilinmektedir.

1995’ten sonra yapılan OSB’lerde ihtisas ve özel OSB’ler ön plana çıkmakta, aynı zamanda yabancı sermayeli yatırımlar özellikle tercih edilmektedir. Bu dönemde gelen sınaî kaynaklı yabancı sermayenin % 86’sı organize sanayi bölgelerinde yatırım yapmıştır. Özellikle gıda, kimya, dayanıklı tüketim malı üretimi bu alanlara kaymıştır.

Tablo 2/2: Yıllara Göre Organize Sanayi Bölgelerine Yapılan Harcamalar
(Cari Fiyatlarla, TL Olarak)

YILLAR	YATIRIM HARCAMALARI
1984	4.000
1985	7.000
1986	14.000
1987	24.000
1988	26.000
1989	39.000
1990	77.000
1991	158.000
1992	238.000
1993	331.000
1994	412.000
1995	506.000
1996	1.930.000
1997	6.765.000
1998	10.500.000
1999	12.250.000
2000	18.150.000
2001	26.580.000
2002	45.200.000
2003	43.130.000
2004	49.741.000
2005	52.360.000
2006	47.368.000
2007	40.215.000
2008	43.206.000
2009	35.308.000
2010	32.687.000
2011	39.320.000
2012	36.430.000
2013	31.406.000
2014	32.900.000
2015*	30.705.000
2016*	28.300.000

*Tahmini değerler

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

2009 yılı itibariyle, OSB'lere yapılan yıllık harcamalar cari fiyatlarla Tablo 2/2'de sunulmuştur. Tablodan görüldüğü gibi, 1984 yılında yalnızca 4 bin TL harcama söz konusu iken 1990 yılına ulaşıldığında yatırım harcamaları 77 bin TL'yi bulmakta, kümülatif harcama ise 191 bin TL'ye ulaşmaktadır. 1998 yılında yapılan harcamalar 10.500.000 TL olmuştur ve o tarihe kadarki birikimli harcama 21.031.000 TL'yi bulmaktadır. 2011 yılında bu harcamaların 39.320.000 TL, 2016'da ise tahmini harcamanın 28,38 milyon TL olduğu ve birikimli harcamaların 666.367.000 TL'ye ulaştığı görülmektedir. Bu değerleri bugünkü fiyatlarla ele aldığımızda büyük bir kaynağın OSB'lere aktarıldığı görülecektir.

Tablo 2/3: Biten Organize Sanayi Bölgelerinin Parsel, Üretim ve İstihdam Bilgileri
(Toplam 298 Adet OSB)

OSB ADI	Alanı (Ha)	Sanayi Parsel Alanı (Ha)	Parsel Sayısı	Tesis Sayıları					Üretim Geçme Oranı (%)	İstihdam	
				Üretim	İnşaat Safhasında	Proje Safhası	Projesi Yok	Toplam Tesis Sayısı		Mevcut	Toplam
KSS'LERDEN OLUŞAN BÖLGELER HARİÇ (toplam 184 adet)											
ADANA HACI SABANCI	1.225	790	440	285	10	7	0	302	71	17.340	25.500
ADANA-KOZAN	163	120	65	40	22	23	0	85	62	3.990	4.500
ADIYAMAN I	210	139	86	30	7	0	0	37	53	880	2.500
ADIYAMAN-BESNİ	124	78	49	16	10	8	0	34	41	515	1.350
ADIYAMAN-GÖLBAŞI	110	73	45	19	10	5	0	34	52	496	1.200
ADIYAMAN- KAHTA	76	55	39	6	12	9	3	30	35	251	1.050
AFYON I-II	702	401	296	174	0	0	0	174	95	1.982	2.100
AFYON-İSCEHİSAR-MERMER	150	96	74	53	6	0	0	59	90	560	700
AFYON-BOLDAVİN	110	71	50	17	16	7	0	40	47	292	650
AFYON-DİNAR	126	85	63	26	10	6	3	45	51	316	770
AFYON-EMİRDAĞ	123	70	41	20	12	7	1	40	48	337	800
AFYON-DAZKIRI (Dokunma ve Konfeksiyon)	103	65	36	29	15	9	2	55	43	310	900
AFYON-ŞUHUT	111	78	49	28	16	12	5	61	40	225	750
AFYON-SANDIKLI	176	119	86	25	20	15	10	70	47	502	1.050
AĞRI	KAMULAŞTIRMA-PLANLAMA										
AKSARAY	633	395	300	130	39	10	0	179	61	2.216	3.500
AMASYA	79	36	36	27	1	0	0	28	69	796	1.320
AMASYA-MERZİFON	112	65	60	31	0	0	0	31	70	1.024	2.300
AMASYA-SULUOVA I-II	165	101	85	21	16	8	0	45	42	565	1.900
ANKARA-POLATLI	385	180	160	120	20	10	0	150	90	1.012	1.400
ANKARA-SANAYİ ODASI I-II-III	1.801	1.012	896	610	153	35	12	810	71	36.310	49.000
ANKARA-BAŞKENT	929	505	475	440	0	0	0	440	90	31.925	32.500
ANKARA-ANADOLU	201	106	75	25	28	12	5	70	41	486	1.600
ANKARA-Ş.KOÇHİSAR	106	65	56	20	12	15	3	50	35	205	780

ANKARA-ÇUBUK (Hayvanc)	196	126	95	33	16	18	9	76	39	376	915
ANKARA-SİNCAN (Dökümcüler)	KAMULAŞTIRMA-PLANLAMA										
ANTALYA	662	415	320	195	16	4	0	215	69	8.691	10.400
ANTALYA-KUMLUCA	126	85	57	26	20	7	3	56	42	645	1.250
ARDAHAN	ALTYAPI ÇALIŞMALARI										
AYDIN	110	60	55	50	5	0	0	55	82	1.996	2.900
AYDIN-ASTİM	530	290	200	124	40	19	12	195	65	2.755	3.500
AYDIN-ORTAKLAR	112	55	50	40	2	0	0	42	53	1.156	1.600
AYDIN-SÖKE	106	85	67	16	28	16	0	60	36	415	1.100
AYDIN-NAZİLLİ	126	97	81	41	15	12	3	71	40	703	1.350
AYDIN-BUHARKENT	ALTYAPI ÇALIŞMALARI										
AYDIN-ÇİNE	93	80	61	22	15	11	4	52	35	386	1.050
BALIKESİR I+II	685	300	240	99	30	0	0	129	49	3.507	5.000
BALIKESİR- BANDIRMA	150	94	82	22	0	0	0	22	53	3.158	4.800
BALIKESİR-GÖNEN (Deri)	109	86	65	32	15	9	0	56	39	427	1.310
BALIKESİR- BURHANIYE (Zeytin)	65	56	41	13	14	6	2	35	34	210	690
BARTIN I	75	58	45	39	4	0	0	43	80	1.790	2.200
BATMAN	100	60	40	15	5	0	0	20	40	440	900
BAYBURT	218	120	100	44	13	10	0	67	51	887	1.400
BİLECİK I+II	304	240	165	85	3	0	0	88	97	2.690	2.800
BİLECİK-BOZÖYÜK	550	370	270	103	12	9	0	124	79	4.985	6.200
BİLECİK-PAZARYERİ	145	90	70	51	9	0	0	60	65	1.906	2.160
BİLECİK-OSMANELİ	125	87	72	22	16	9	3	50	42	785	1.610
BİLECİK-SÖĞÜT	77	50	45	14	11	7	2	34	51	1.011	2.305
BİNGÖL	72	49	38	11	10	5	4	30	32	225	990
BİTLİS	70	38	30	9	6	7	3	25	30	232	1.010
BOLU	147	80	61	57	0	0	0	57	96	2.015	2.750
BOLU-GEREDE I+DERİ	196	110	86	28	11	3	0	42	40	806	2.200
BOLU-YENİÇAĞA	İNŞAAT ÇALIŞMALARI										
BURDUR I+II	125	89	79	60	10	0	0	70	72	2.105	3.200
BURDUR-BUCAK	85	60	50	41	9	0	0	50	65	1.797	2.360
BURSA-GÜRSU	101	70	55	46	4	0	0	50	61	1.011	1.730
BURSA-T.S.O.	679	469	295	245	19	7	0	271	85	32.610	42.000
BURSA-İNEGÖL I-II	390	256	161	130	15	0	0	145	90	13.863	16.000
BURSA-NİLÜFER	232	140	105	66	10	0	0	76	82	1.926	2.800
BURSA-DEMİRTAŞ	475	382	542	332	8	0	0	340	73	24.309	27.400
BURSA-M.K.PAŞA	220	130	72	33	9	0	0	42	59	634	1.100
BURSA-MKP MERMERCİLER	67	40	21	15	4	0	0	19	45	260	450
BURSA-KESTEL	73	35	20	14	3	0	0	17	49	380	600
BURSA-YENİŞEHİR	173	92	70	39	10	1	0	50	46	1.125	1.300
BURSA-HASANAĞA	111	60	44	35	3	2	0	40	40	602	950
BURSA-DERİ	190	121	90	24	19	12	5	60	35	607	1.100
BURSA-TOSAB (Tekstil Boya)	90	52	45	11	12	7	0	30	37	403	900

Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklar

ÇANAKKALE	100	46	39	23	7	0	0	30	55	514	750
ÇANAKKALE-BİGA	85	40	35	22	5	3	0	30	42	411	600
ÇANKIRI-KORGUN	73	35	40	36	4	0	0	40	61	1.390	2.500
ÇANKIRI-ŞABANÖZÜ	57	31	27	22	3	0	0	25	49	502	670
ÇANKIRI-KURŞUNLU ÇAVUNDUR	KAMULAŞTIRMA-PLANLAMA										
ÇANKIRI-ÇERKEŞ	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
ÇORUM I+II	437	324	281	106	14	20	0	140	47	4.170	11.100
ÇORUM-SUNGURLU	126	78	56	16	15	10	4	45	39	620	1.900
DENİZLİ I-II (Mermer)	400	364	158	158	0	0	0	158	93	22.410	24.890
DENİZLİ-ÇARDAK-ÖS	322	270	98	65	11	22	0	98	52	3.010	6.790
DENİZLİ-Peri	155	96	75	22	21	20	2	65	65	921	2.100
DENİZLİ-SARAYKÖY	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
DENİZLİ-TAVAS	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
DİYARBAKIR	532	396	190	58	12	10	0	80	35	1.706	5.700
DİYARBAKIR-BESİN SÜT	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
DÜZCE I+II	254	150	90	56	18	6	0	80	69	2.271	3.200
EDİRNE	107	70	55	40	8	2	0	50	51	1.406	2.700
ELAZIĞ	312	155	83	67	8	0	0	75	78	1.493	2.000
ELAZIĞ-HAYVAN ÜRÜNLERİ	18	10	10	10	4	0	0	14	65	170	200
ERZİNCAN	373	319	264	71	12	11	5	99	51	1.935	14.600
ERZURUM I+II	196	142	130	84	15	12	7	118	69	1.546	2.800
ERZURUM-OLTU	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
ESKİŞEHİR I +II+III+IV	2.912	1.640	829	320	30	20	0	370	52	30.312	51.980
ESKİŞEHİR- BEYLİKOVA-BESİ	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
ESKİŞEHİR- SİVRİHİSAR	320	210	152	33	52	30	15	130	41	2.025	5.210
GAZİANTEP I+II+III+IV+BESİ	2.820	1.690	817	679	46	29	0	754	89	60.100	72.500
GAZİANTEP-NİZİP	360	213	142	50	39	24	7	120	50	2.912	6.020
GİRESUN	70	36	29	24	5	0	0	29	48	496	760
GÜMÜŞHANE	76	40	26	22	4	0	0	26	62	515	690
HAKKARİ	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
HATAY-ANTAKYA	150	75	60	38	12	0	0	50	53	1.220	2.800
HATAY-PAYAS	53	30	25	19	5	1	0	25	36	371	550
HATAY- İSKENDERUN I+II	256	146	55	44	7	3	1	55	84	2.790	3.650
HATAY-ERZİN	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
İĞDIR	126	69	51	5	15	9	2	31	25	290	1.100
ISPARTA I (S. DEMİREL)	252	159	82	70	5	7	0	82	58	3.476	6.670
ISPARTA-DERİ	85	66	41	7	12	6	5	30	24	210	920
ISPARTA-YALVAÇ	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
İSTANBUL- MERMERCİLER	72	30	25	25	0	0	0	25	91	412	460
İSTANBUL-DERİ	741	360	210	194	5	0	0	199	86	9.346	12.000
İSTANBUL-BOYA	52	28	20	20	0	0	0	20	89	570	600

VERNİK												
İSTANBUL-TUZLA KİMYA	74	38	30	30	0	0	0	30	95	997	1.100	
İSTANBUL-TUZLA	60	31	25	25	0	0	0	25	94	1.496	1.600	
İSTANBUL-BEYLİKDÜZÜ	160	90	60	43	7	0	0	50	82	1.285	1.750	
İZMİR-ATATÜRK	700	400	501	501	0	0	0	501	96	24.340	25.950	
İZMİR-TİRE	410	205	190	103	12	5	0	120	81	2.710	3.500	
İZMİR-BUCA GİYİM	50	40	30	30	0	0	0	30	86	1.007	1.100	
İZMİR-İTOB	250	150	110	73	9	0	0	82	78	1.395	1.650	
İZMİR-ALIAĞA	922	475	290	171	27	10	0	208	75	2.270	3.000	
İZMİR-KEMALPAŞA	1.030	506	390	189	22	15	0	226	79	6.146	8.700	
İZMİR-ÖDEMİŞ	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
İZMİR-BERGAMA	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
İZMİR-PANCAR	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
İZMİR-KINIK	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
İZMİR-MENEMEN PLASTİK	ALTYAPI ÇALIŞMASI											
İZMİR-TORBALI	ALTYAPI ÇALIŞMASI											
İZMİR-BAĞYURDU	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
KAHRAMANMARAŞ	300	160	146	103	21	7	0	131	61	3.648	5.620	
KAHRAMANMARAŞ-ELBİSTAN	160	81	62	21	19	6	3	49	45	602	1.020	
KAHRAMANMARAŞ-TÜRKOĞLU	70	52	36	13	10	5	2	30	41	215	650	
KARABÜK	100	46	50	29	7	3	0	39	69	2.105	2.700	
KARAMAN	561	349	225	130	40	29	26	225	70	8.420	18.300	
KARS İ+BESİ	200	101	69	47	5	0	0	52	52	1.052	2.810	
KASTAMONU	127	50	50	36	3	3	0	42	60	820	990	
KASTAMONU-TOSYA	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
KAYSERİ	2.200	1.655	1.205	710	125	86	5	926	72	35.420	54.300	
KAYSERİ-İNCESU	610	300	210	96	18	6	0	120	59	2.415	3.240	
KAYSERİ-MİMARŞINAN	604	280	190	85	19	11	0	115	55	1.820	2.500	
KIRIKKALE I	150	52	76	41	10	0	0	51	58	1.990	3.740	
KIRIKKALE-KESKİN	76	31	28	10	9	6	0	25	46	315	740	
KIRKLARELİ	367	250	96	62	14	11	9	96	49	4.608	10.370	
KIRKLARELİ-ASREY	İNŞAAT ÇALIŞMASI											
KİRŞEHİR	200	125	187	60	12	9	7	88	51	3.923	5.530	
KİRŞEHİR-MUCUR	ALTYAPI ÇALIŞMASI											
KİRŞEHİR-KAMAN	65	36	27	8	7	4	1	20	36	276	810	
KİLİS	90	42	55	38	5	1	0	44	67	797	1.300	
KOCAELİ-GEBZE GOSB	529	516	301	129	8	16	76	229	55	10.207	17.100	
KOCAELİ-GEBZE TAYSAD	257	126	108	56	14	12	0	82	48	2.016	6.200	
KOCAELİ-GEBZE PLASTİK	170	98	75	39	10	7	0	56	51	915	1.270	
KOCAELİ-GEBZE GÜZELLER	134	88	70	45	4	15	0	64	47	1.024	1.520	
KOCAELİ-DİLOVASI	900	490	280	167	10	20	46	243	61	9.928	16.250	

KOCAELİ-ASLANBEY	142	85	80	67	8	5	0	80	69	1.710	2.500
KOCAELİ-A. KİBAR	206	110	95	40	0	0	0	40	88	1.890	2.000
KOCAELİ-ALİKAHYA	160	96	76	40	5	4	0	49	78	910	1.100
KOCAELİ-GEBZE (İMES)	280	132	97	43	16	11	5	75	51	715	1.250
KOCAELİ MAKİNACILAR	320	176	89	26	18	16	0	60	45	1.980	6.350
KOCAELİ GEBZE (KİMYA)	96	65	46	12	11	7	0	30	40	525	1.670
KOCAELİ-GEBZE-KÖMÜRÇÜLER	ALTYAPI ÇALIŞMALARI										
KONYA - KANDIRA GIDA	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
KONYA I+II+III+IV	1.734	1.160	1.080	718	71	8	0	797	81	16.106	17.400
KONYA-EREĞLİ	100	61	66	49	17	0	0	66	64	1.907	3.500
KONYA-BEYŞEHİR	100	70	60	41	14	0	0	55	50	1.305	1.800
KONYA-AKŞEHİR	95	61	50	11	15	9	5	40	25	296	1.300
KONYA-SEYDİŞEHİR	110	75	62	22	11	10	7	50	35	495	1.500
KONYA-KARAPINAR	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
KONYA-ÇUMRA	75	56	45	8	12	9	6	35	22	210	990
KONYA-KULU	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
KÜTAHYA I+II	322	205	168	103	27	13	7	150	47	1.740	3.500
KÜTAHYA-GEDİZ	103	65	60	36	5	9	0	50	41	1.070	2.100
KÜTAHYA-SİMAV	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
KÜTAHYA-TAVŞANLI	108	79	70	15	16	12	7	50	28	807	1.630
MALATYA I+II	800	450	310	121	24	25	6	176	60	2.110	3.900
MALATYA-DARENDE	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
MANİSA	959	595	211	153	26	11	0	190	78	19.960	24.500
MANİSA-TURGUTLU I	162	86	70	56	7	0	0	63	81	997	1.500
MANİSA-AKHİSAR	292	190	160	86	26	16	0	128	51	1.810	2.900
MANİSA-SALİHLİ	115	89	70	42	10	8	5	65	49	1.020	1.800
MANİSA-KULA DERİ	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
MARDİN	300	178	160	80	3	0	0	83	61	4.650	7.100
MERSİN-TARSUS	558	350	210	139	30	17	4	190	69	5.280	10.410
MERSİN-SİLİFKE	65	46	39	9	10	6	0	25	35	310	950
MUĞLA-MİLAS	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
MUŞ	90	75	70	53	10	7	0	70	49	1.210	2.500
NİĞDE	406	210	140	67	15	0	0	82	62	2.680	4.500
NİĞDE-BOR	292	170	110	49	12	6	0	67	53	1.275	1.900
NEVŞEHİR-ACIGÖL	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
ORDU	60	40	81	71	6	0	0	77	85	1.976	2.900
ORDU-FATSA	50	30	25	20	5	0	0	25	49	475	950
ORDU-ÜNYE	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
OSMANİYE	380	210	180	95	21	46	8	170	63	4.680	7.100
OSMANİYE-KADIRLI	120	90	70	41	14	5	0	60	59	950	1.900
RİZE	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
RİZE- ARDEŞEN	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
SAKARYA I+II+III	766	405	350	240	35	16	0	291	59	7.105	12.300
SAKARYA-KARASU	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
SAKARYA-FERİZLİ	ALTYAPI ÇALIŞMASI										

SAMSUN	160	105	112	99	8	0	0	107	88	3.856	4.300
SAMSUN-KAVAK	104	50	41	37	4	0	0	41	61	587	930
SAMSUN-BAFRA	228	116	96	60	12	8	0	80	92	1.520	2.500
SAMSUN-HAVZA-Tarım Mak.	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
SAMSUN-GIDA	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
SIİRT	70	42	35	25	5	5	0	35	49	620	1.100
SINOP	100	60	72	29	12	8	0	49	46	926	3.500
SINOP-BOYABAT	İNŞAAT ÇALIŞMASI										
SİVAS I+II	456	235	246	129	45	26	10	210	50	3.920	9.100
SİVAS-GEMEREK	60	45	36	6	10	9	5	30	30	196	720
SİVAS-ŞARKIŞLA	56	41	34	6	12	7	3	28	31	205	810
ŞANLIURFA I+II	599	456	395	215	40	39	16	310	65	2.950	5.900
ŞANLIURFA-VİRANŞEHİR	182	90	70	50	6	4	0	60	42	890	1.350
ŞANLIURFA-TARIM İTH.	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
ŞIRNAK	46	32	25	4	10	6	0	20	25	110	440
ŞIRNAK-CİZRE	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
TEKİRDAĞ-ÇERKEZKÖY	1.247	865	310	220	37	40	0	297	81	20.170	26.300
TEKİRDAĞ-ÇORLU DERİ	130	80	71	54	12	5	0	71	58	1.201	1.470
TEKİRDAĞ-HAYRABOLU	100	40	35	29	4	2	0	35	49	627	855
TEKİRDAĞ-MALKARA	70	56	40	14	15	6	5	40	32	385	990
TOKAT I	500	270	210	118	25	20	0	163	70	3.634	6.020
TOKAT-ERBAA	130	75	67	50	14	3	0	67	53	1.768	2.835
TOKAT-TURHAL	59	30	25	22	3	0	0	25	51	622	890
TOKAT-ZİLE	65	36	30	8	12	7	3	30	28	245	1.010
TOKAT-NİKSAR	70	42	35	8	11	9	4	32	31	310	980
TRABZON-ARSİN	100	73	103	83	9	5	0	97	70	3.680	4.400
TRABZON-BEŞİKDÜZÜ	76	45	36	9	12	7	4	32	31	274	970
TRABZON-VAKFIKEBİR	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
TRABZON-ŞİNİK	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
TUNCELİ	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
UŞAK	680	505	490	324	76	28	19	447	75	12.016	20.400
UŞAK-DERİ	264	120	110	83	18	4	0	105	79	1.817	2.600
UŞAK-KARAHALLI	67	35	30	26	4	0	0	30	61	905	1.280
VAN	127	75	58	42	3	1	0	46	44	936	1.450
YALOVA ÇİÇEKÇİLİK	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
YALOVA BİLİŞİM	ALTYAPI ÇALIŞMASI										
YALOVA GEMİ İTH.	42	35	30	14	10	4	2	30	45	390	980
YOZGAT I	150	85	75	32	8	5	0	45	48	917	2.200
YOZGAT-KALE SERAMİK	56	30	25	16	5	2	0	23	42	491	740
ZONGULDAK-ÇAYCUMA	125	90	71	39	4	0	0	43	51	3.106	4.080

ZONGULDAK-EREĞLİ	200	110	68	37	10	0	0	47	52	1.610	2.910
ZONGULDAK-ALAPLI	110	69	56	19	16	9	6	50	54	1.275	3.150
OSB + KSS'LERDEN OLUŞAN BÖLGELER (toplam 4 adet)											
ANKARA-İVEDİK (OKSB)	477	194	6.296	3.022	0	0	0	3.022	62	12.381	37.540
ANKARA-OSTİM	472	340	6.745	4.106	0	0	0	4.106	77	17.105	52.300
İSTANBUL-İKİTELLİ	800	610	610	19.429	2.927	0	0	22.356	66	145.328	210.000
İSTANBUL-DUDULLU	450	150	105	1.895	0	0	0	1.895	96	24.160	25.000
TOPLAM	2.199	1.294	13.756	28.452	2.927	0	0	31.379	75	198.974	324.840
GENEL TOPLAM	57.490	35.095	38.307	42.882	5.626	1.054	454	50.418	59	879.196	1.332.700

Marmara Bölgesi, Doğu Anadolu Bölgesi, İç Anadolu Bölgesi, Ege Bölgesi, Akdeniz Bölgesi, Güney Anadolu Bölgesi, Karadeniz Bölgesi

Kaynak: 1) Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verileri
2) MMO Envanter Çalışmaları

Notlar: 1) Ayfön, Ankara ASO Balıkesir, Bilecik, Burdur, Bursa İnegöl, Düzce, Eskişehir, Gaziantep, Konya, Malatya, Sakarya OSB'lerinde bölgeler (I+II....) tek OSB olarak alınmıştır.
2) KSS'ler ile birlikte olan Ankara ve İstanbul OSB'leri 4 adettir. Bunlarla birlikte toplam OSB sayısı 188 olmaktadır.
3) Toplam OSB işyeri sayısına (4) KSS'li Karma bölgenin içindeki OSB'lerdeki işyerleri eklendiğinde toplam OSB işyerleri sayısı 18.416 olarak saptanmıştır. KSS'ler ile birlikte toplam sayı 50.418'dir.
4) Mevcut istihdam olan 879.196 sayısına lojistik ve yardımcı personel de dahildir.

Hâlen faaliyette olan 188 adet OSB'nin tüm fiziki bilgilerini ortaya koyan, tesis sayılarını ve istihdam kapasitelerinin de veren ayrıntılı tablosu Tablo 2/3'te listelenmiştir. Bu tabloda hem imar durumuna ve parsel sayısına ilişkin bilgiler hem de tesis sayıları, üretime geçme oranları ile istihdam kapasiteleri verilmektedir. Tablodaki bazı bilgiler ilgili bölümlerde değerlendirilecektir.

Organize sanayi bölgelerini coğrafi bölgelere göre dağılımı, 2010 Ocak itibariyle bitenler ve 2010 yatırım programında yatırım aşaması belirtilenler hem Tablo 2/3 hem de Tablo 2/4'te verilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi halen faaliyette olan 188 organize sanayi bölgesinin 117 adedi Marmara, Ege ve İç Anadolu Bölgesinde yer almaktadır. Bunun toplama oranı % 62'dir. OSB alanı olarak bu üç bölge yine toplam içinde % 71 paya sahiptir. Doğu Anadolu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde ise toplam 28 OSB bulunmakta ve toplamdan % 15 pay almaktadır. Alan olarak iki bölgenin toplama oranı % 14,8'dir.

Tablo 2/4: Organize Sanayi Bölgelerinin Bölgesel Dağılımı ve Faaliyete Geçmemiş Alanlar (2016 Sonu İtibarıyla)

BÖLGE ADI	2016 Sonu İtibarıyla Bitenler			Faaliyete Geçmemiş Alanlar (2012 Programı)	
	Adet	Alan (Ha)	Alan * (%)	Adet**	Adet*** (%)
Marmara (10 İl)	23	5962	19	7	14,3
Ege (6 İl)	24	4574	15	12	24,5
Akdeniz (7 İl)	17	3513	11	3	6,1
İç Anadolu (15 İl)	30	6199	20	9	18,4
Karadeniz (15 İl)	37	3501	11	9	18,4
Doğu Anadolu (11 İl)	20	2708	9	5	10,2
G. Doğu Anadolu (9 İl)	21	4590	15	4	8,1
TÜRKİYE TOPLAMI	172	31.047	100	49	100

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Sitesi www.sanayi.gov.tr

Not: 2016 yılı programına ilişkin analizler tarafımızdan yapılmıştır.

* Toplam bölge alanının Türkiye toplam OSB alanına oranıdır.

** Etüt ve Kamulaştırma aşamasında olanlar dahil edilmemiştir.

*** Toplam adedin Türkiye toplam OSB adedine oranıdır.

Organize sanayi bölgelerinde sanayinin sektörel dağılımı ise oldukça ayrıntılı bir çalışmayı gerektirmiştir. Zira 45 yıllık sürede el değiştirmeler, krizlerde kapananlar ve OSB'lerin yeniden yapılanmaları nedeniyle sektörel dağılımlar da değişmiştir. Ayrıca ihtisas OSB'lerinin kurulması ile karma OSB'lerden bazı tesisler buralarda yapılanmıştır.

OSB'lerin sektörel yapılanmasında önemli olan faktörler aşağıda gibi sıralanabilir.

- OSB'lerin kurulduğu yörelerde gelişmiş olan sanayi sektörleri veya bu sektörlerde üretim yapan büyük tesisler yer almaktadır. Bu şehir ve yöreler belirli sanayi ürünlerinin pazarlanmasında önemli merkezlerdir. Dolayısıyla kurulan OSB'lerde de ağırlık, bu sektörlerle girdi verebilecek malzemeleri üreten yan sanayilere kayar.

Örnek: Sakarya Organize Sanayi Bölgesi I-I

* Otomotiv- Madeni eşya sanayi	% 54
* Plastik ve tekstil sanayi	% 11
* Gıda ve Ambalaj Sanayi	% 9
* Orman Ürünleri ve Yapı El.	% 9
* Diğerleri (Elektrik, elektronik, kimya)	% 17

Sakarya ve İzmit'te gelişen otomotiv ve madeni eşya sektörleri görüldüğü gibi bölgenin OSB'sini buna göre yapılandırmışlardır.

Örnek: Bursa İnegöl Organize Sanayi Bölgesi

* Tekstil Sanayi	% 35
* Orman Ürünleri ve Mobilya Sanayi	% 20
* Otomotiv Yan Sanayi	% 14
* Gıda Sanayi	% 7
* Diğerleri (Cam, elektrik, metal vs.)	% 24

Geleneksel yapıda tekstil ve orman ürünlerine öncelik veren ana sanayi İnegöl'de de benzer yapılanmayı sektörel düzeyde sürdürmektedir. Bu ve buna benzer sektörel etkileşim, bölgeler içinde yer alan birçok OSB için de söz konusudur.

- OSB'lerin kurulduğu yörelerde merkezi pazarlara ulaşım ve optimal nakliye olanakları, limana ulaşım imkanları, dolayısıyla girdilerin ekonomik olarak tedariki ve ürünlerin büyük pazarlara rahatça ulaşabilmesi önem taşımaktadır. Böylece ya büyük sanayi tesislerine yan sanayi olarak hizmet eden firmalar bu bölgelerde kurulmakta veya bizzat büyük firmalar işletmelerini OSB'ye taşımaktadırlar.

Örnek: Gebze Organize Sanayi Bölgesi

* Makine İmalat- Madeni Eşya Sanayi	% 23
* Otomotiv Yan Sanayi	% 20
* Kimya, Plastik, Kağıt Sanayi	% 16
* Gıda- Ambalaj Sanayi	% 14
* Optik, Elektrik, Elektronik Sanayi	% 16
* Diğerleri (Cam, elektrik, metal vs.)	% 11

Görüldüğü gibi hemen her sektör burada dengeli bir biçimde yer almaktadır. Ayrıca OSB'de yabancı sermaye ağırlıklı 24 şirket yer almaktadır. Burada Alarko Carrier, Eczacıbaşı, Aroma, Ülker, Sanipak gibi büyük yerli imalatçı firmalar da bulunmaktadır.

Örnek: Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi I-II-III

* Metal Eşya Sanayi	% 28
* Kimya,Kauçuk, Plastik Sanayi	% 13
* Taş, Toprak, İnşaat Malzemeleri Sanayi	% 9
* Tekstil- Konfeksiyon Sanayi	% 9
* Orman Ürünleri ve Kağıt Sanayi	% 8
* Gıda Sanayi	% 12
* Makine İmalat Sanayi	% 10
* Tarım Alet ve Makine Sanayi	% 3
* Diğerleri (Ana Metal, Elektrik, Enerji. Üretim)	% 8

Görüldüğü gibi sektörel dağılım oldukça dengelidir. Metal eşya ve kimya-plastik ağırlıklı sektörlerdir. Arçelik firmasının bölge içinde tesisleri bulunmaktadır. Türkiye'nin en büyük OSB'lerinden biri olup teknopark çalışmaları da tamamlanmıştır. Eskişehir sanayinin geliştiği bölgelerin başında gelmekte, ulaşım imkanları ve kalifiye işgücü yönünden büyük imkanlar sunmaktadır. Pazarlama merkezleri için optimal ulaşım olanaklarına sahiptir.

- Bazı OSB'lerin kurulduğu yerlerde, bölge yerel ürünleri sanayinin yapısını tamamen belirleyecek niteliktedir. Ulaşım imkanları ve pazarlama olanakları sınırlıdır. İşgücü belirli sektörlerde uzmanlaşmıştır. Kültürel ve sosyal yaşam, yönetici-mühendis kadrosunu oraya çekebilecek cazibeden yoksundur. Bu bölgeler neredeyse, ihtisas OSB'lerine benzer biçimde, sektörel çeşitliliği minimize ederler.

Örnek: Bolu Organize Sanayi Bölgesi; Egemen sektörler orman ürünleri, gıda sanayi ve yapı malzemelerini kapsar.

Örnek: Gebze Plastikçiler Organize Sanayi Bölgesi; Plastikçiler ağırlıkta olmak üzere madeni eşya ve makine imalat sanayi egemendir.

Örnek: Antalya Organize Sanayi Bölgesi I-II; Gıda ve ambalaj sanayi, metal eşya yan sanayi, taş, toprak ve inşaat malzemeleri sanayi ağırlıktadır.

Bölgeler itibariyle mevcut OSB'ler analiz edildiğinde sektörel dağılımlar aşağıdaki gibi saptanmıştır:

MARMARA BÖLGESİ: 84 Organize Sanayi Bölgesi mevcut olup, bunlar Bursa (18), İstanbul (8), İstanbul (İkitelli), İstanbul (Dudullu), Kocaeli (14), Balıkesir (6), Sakarya (7), Kırklareli (4), Edirne (1), Çanakkale (3) ve Tekirdağ (13), Yalova (4)

İhtisas OSB'lerinin dışında sektörel dağılım aşağıdaki gibi olmaktadır.

* Makine İmalat Madeni Eşya	% 25
* Otomotiv ve Yan Sanayi	% 15
* Gıda, İçki ve Ambalaj	% 11
* Kimya, Plastik ve Kağıt	% 14
* Tekstil- Konfeksiyon Yan Sanayi	% 8
* Orman ve İnşaat Malzemeleri	% 7
* Elektrik, elektronik ve bilişim	% 15
* Diğerleri	% 5

EGE BÖLGESİ: 49 Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. Aydın (7), Denizli (3), İzmir (13), Manisa (7), Uşak (3), Kütahya (6).

OSB'lerde sektörlere göre sayısal dağılım aşağıdaki gibi olmaktadır.

* Tekstil- Konfeksiyon ve Yan San.	% 20
* Gıda, İçki ve Ambalaj	% 25
* Makine İmalat Madeni Eşya	% 21
* Elektrik, elektronik ve bilişim	% 12
* Otomotiv ve Yan Sanayi	% 7
* Kimya, Plastik ve Kağıt	% 6
* İnşaat Malz., Orman Ürünleri	% 4
* Diğerleri	% 5

AKDENİZ BÖLGESİ: 26 Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. Adana (3), Antalya (2), Burdur (3), Isparta (3), Mersin (2), Osmaniye (2), Hatay (7).

Söz konusu OSB'lerin sektörel kompozisyonu aşağıdaki gibi olmaktadır.

* Tekstil- Konfeksiyon ve Yan San.	% 25
* Gıda, Meşrubat ve Ambalaj	% 33
* Orman Ürünleri, Mobilya, İnşaat Malz.	% 10
* Makina İmalat ve Madeni Eşya	% 12
* Kimya, Plastik ve Kağıt	% 9
* Otomotiv ve Yan Sanayi	% 4
* Diğerleri	% 7

İÇ ANADOLU: 50 Organize Sanayi Bölgesi mevcut olup, bunlar Ankara (11), Eskişehir (2), Bilecik (5), Çankırı (6), Karaman (1), Kayseri (3), Kırıkkale (3), Kırşehir (3), Konya (9), Niğde (2), Sivas (4), Afyon (8), Yozgat (3), Aksaray (1), Çorum (2)'dir. İhtisas organizeler dışındaki OSB'lerde sektörel dağılım aşağıda verilmiştir.

* Makine İmalat, Madeni Eşya ve Yan Sanayi	% 32
* Otomotiv, Tarım Alet Makineleri ve Yan Sanayi	% 22
* Gıda ve Ambalaj Sanayi	% 20
* Kimya, Plastik ve Kağıt	% 5
* Tekstil, Konfeksiyon, Ayakkabı, Yan Sanayi	% 4
* Yapı Malzemeleri, Taş ve Toprak Malzemeleri	% 7
* Elektrikli Eşya ve Elektronik	% 5
* Diğerleri	% 5

Görüldüğü gibi İç Anadolu OSB'leri makine imalatı (pompa, vana, vinç, makine elemanları, tezgah parçaları, metal eşya, çelik konstrüksiyon vs.) ve madeni eşya üretim sektöründe başı çekmektedir.

KARADENİZ BÖLGESİ: 50 Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. Amasya (3), Bartın (1), Bolu (4), Gümüşhane(1), Bayburt(1), Karabük(1), Kastamonu (4), Zonguldak (3), Düzce(4), Giresun(2), Ordu (4), Samsun (5), Sinop(2), Tokat (5), Trabzon (4).

Sektörlerin dağılımı aşağıda verilmiştir.

* Orman Ürünleri, Mobilya, Ahşap Yapı Mal	% 26
* Gıda, Meşrubat ve Ambalaj	% 24
* Mak. İmalat, Çelik Kons., Metal İşleme, Yan Sanayi	% 15
* Plastik, Lastik ve Boru İmalatı	% 13
* Tekstil, Konfeksiyon., Yan San. (Deri İşleme dahil)	% 11
* Diğerleri (Kimya, otomotiv vs.)	% 11

DOĞU ANADOLU BÖLGESİ: 21 Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. Bingöl (1), Bitlis (1), Elazığ (1), Erzincan (1), Iğdır (1), Erzurum (3), Kars (1), Malatya (4), Muş (1), Van (2).

OSB'lerdeki sektörel dağılım;

* Gıda, Hayvancılık ve Ambalaj	% 32
* Metal İşleme ve Yedek Parça	% 16
* Taş, Toprak ve Yapı Malzemeler	% 18
* Tekstil, Konfeksiyon ve Yan Sanayi	% 12
* Plastik, Boru ve Diğer Aksesuarlar	% 11
* Diğerleri (Kimya, lastik vs.)	% 11

GÜNEY DOĞU ANADOLU BÖLGESİ: 20 Organize Sanayi Bölgesi mevcuttur. Gaziantep (4), Adıyaman (4), Kilis (2), Mardin (2), Şanlıurfa (4), Batman (1), Diyarbakır (2), Kahraman Maraş (3),

OSB'lerin sektörel dağılımı:

* Metal İşleme, Makine İmalat	% 24
* Tekstil, konfeksiyon ve Yan Sanayi	% 24

* Gıda, Meşrubat ve Ambalaj Sanayi	% 20
* Plastik, Kauçuk ve Lastik	% 17
* Elektrik, Elektronik, Benzeri Sanayi	% 8
* Diğerleri	% 7

Tüm bölgelerin analizi yapıldıktan sonra 298 organize sanayine topluca baktığımızda; metal ve madeni eşya ile makine imalatına yedek parça yapan tesislerin başı çektiğini, bunu otomotiv yan sanayi, tekstil ve konfeksiyon ile gıda ve meşrubat sanayinin izlediğini görürüz.

2.2 Küçük Sanayi Siteleri

Ülke boyutunda 2016 yılsonu itibariyle 470 adet Küçük Sanayi Sitesi bulunmaktadır. Bu sitelerde toplam 94.565 işyeri bulunmaktadır. 1965 yılında ilk kez Sivas'ta bir KSS kurulmuş ve uygulama süratle ülke geneline yayılmıştır. 2016 yılsonu itibariyle yıllara göre kurulan KSS'lerin gelişimi, işyeri sayıları ve istihdam potansiyeli Tablo 2/5'de verilmiştir.

Tablo 2/5: Faaliyette Olan Küçük Sanayi Sitelerinin Yıllara Göre Gelişim Tablosu (2016 Yılsonu)

Yıllar	KSS Sayısı (Adet)	İşyeri Sayısı (Adet)	İstihdam Potansiyeli (Kişi)
1961	1	189	756
1965	16	3.540	19.049
1970	25	6.906	34.530
1975	46	12.702	71.212
1980	97	19.308	115.848
1985	126	28.705	143.525
1990	176	41.827	239.962
1995	273	63.640	395.222
1996	189	65.326	405.338
1997	291	70.747	437.864
1998	294	71.722	443.714
1999	306	72.130	446.162
2000	313	74.121	445.360
2001	349	81.453	488.150
2002	362	83.318	499.760
2003	271	84.912	507.800
2004	386	86.666	520.000
2005	399	89.606	532.896
2006	416	93.515	548.132
2007	432	95.723	560.760
2008	445	98.478	571.900
2009	456	101.008	584.550
2010	462	103.736	590.410
2011	469	105.908	596.800
2016	470	105.975	596.800

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Not: Bu veriler Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kredisi kullanan küçük sanayi sitelerine aittir.

Tablodan görüldüğü gibi 1980 yılına kadar 97 adet KSS kurulmuş ve aynı yıl 19.308 işyerinde 115.848 kişilik bir işgücü potansiyeli oluşmuştur. 1995 yılına gelindiğinde KSS'lerin sayısı 273'e işyerlerinin sayısı ise 63.640'a çıkmaktadır. Aynı yıl yaklaşık 395.200 kişilik bir işgücü istihdam hacmi siz konusudur. 1995 yılından sonra 2010'a kadar geçen on beş yılda artış hızları düşük olup

2016 yılında 470 sanayi sitesi, 94.565 işyeri ve 553.200 işgücü potansiyeli ortaya çıkmaktadır. Yaklaşık 55 yıllık bir sanayileşme sürecinde, KSS'ler ile yaklaşık 553.000 üzeri bir işgücü arzından daha fazla büyüdüğünden işsizlik aşağıya çekilememiştir. 2017 yılı başı itibarıyla kullanılan kredi miktarı 5,4 milyar TL'dir.

Yine tablodan görülmektedir ki, 2016 yılında KSS başına 201 işyeri düşmekte ve işyeri başına ortalama 6 kişi istihdam edilmektedir. Dolayısıyla KSS'lerde mikro KOBİ'ler ağırlıktadır. Küçük sanayi siteleri için yıllara göre yapılan harcamalar Tablo 2/6'de topluca verilmiştir. 1982'ye kadar yapılan yatırım harcamaları kümülatif (birikimli) olarak sunulmuştur, daha sonraki yıllarda ise her yıl için ayrı ayrı belirtilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi, özellikle 1987 yılından başlayarak KSS'ler için yapılan harcamaların hızlı bir artış gösterdiği bilinmektedir. 1987 yılında 70 bin TL olan harcama miktarı, 1991 yılında 225 bin TL'ye, 1995'te 1.355,9 bin TL'ye (1 trilyon 355 milyar TL) ulaşmaktadır. 2010'daki harcamalar da 125.5 milyon TL olmuştur. Harcamalardaki bu hızlı büyüme, küçük sanayi sitelerinin yapımının, 1987'lerden sonra hızlı bir gelişme trendi göstermesi ve bunların özellikle KOBİ niteliğinde ucuz işçi çalıştıran bir ölçüde sosyal güvenliği arka plana iten yapılarıyla, orta ve büyük işletmelere çalışması ile yakından ilgilidir. Nitekim işletme başına düşen işçi sayılarına bakıldığında ortalama olarak 5-7 kişinin çalıştığı görülmektedir. Ancak bu rakam sigortasız çalışan, 10-14 yaşında, çırak niteliğindeki çocuk işçileri kapsamamaktadır. Özel olarak bunlar da ele alındığında KSS'lerin; "ucuz işgücü, küçük ölçek ve kalitesiz üretim" tanımlamasına tam anlamı ile uyduğu görülebilecektir.

Tablo 2/6: Küçük Sanayi Siteleri İçin Yapılan Harcamaların Yıllara Göre Dağılımı
(Cari Fiyatlarla, Bin TL)

Yıllar	Yıllık Harcamalar	Yıllar	Yıllık Harcamalar
1982(*)	6.300	1996	2.371.000
1983	6.100	1997	3.706.000
1984	7.500	1998	7.050.000
1985	15.000	1999	6.550.000
1986	30.700	2000	11.600.000
1987	70.000	2001	18.240.000
1988	92.700	2002	42.410.000
1989	66.600	2003	28.500.000
1990	83.000	2004	105.910.000
1991	225.000	2005	112.300.000
1992	298.400	2006	112.560.000
1993	530.500	2007	125.200.000
1994	606.900	2008	132.300.000
1995	1.355.900	2009	110.300.000
		2010	125.460.000
		2016	145.720.000

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

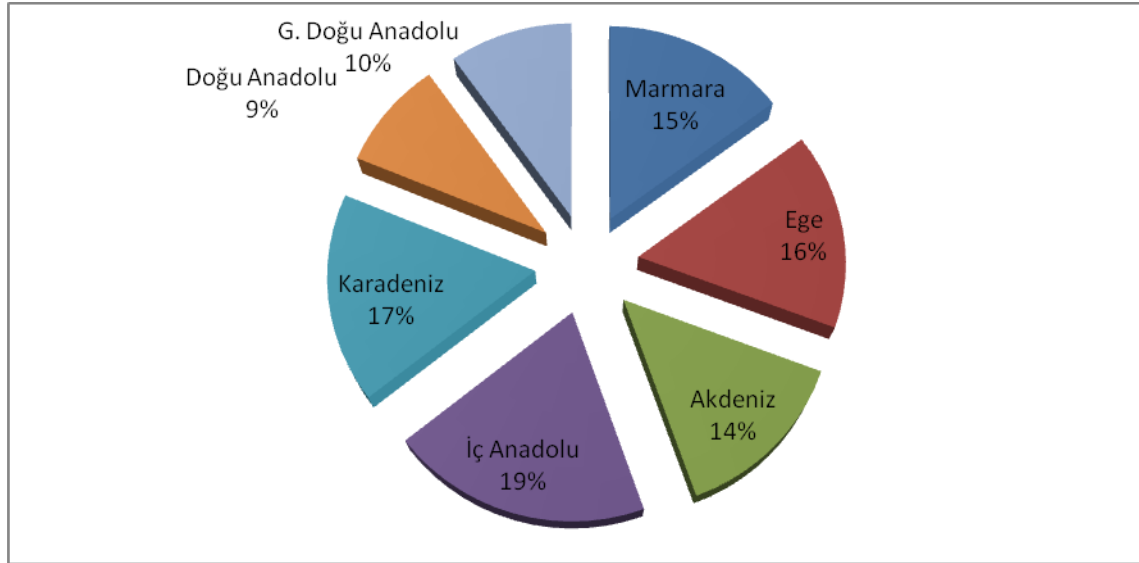
Not: *1982'ye kadar yapılan yatırım harcamalarının 18.400 TL olduğu bilinmektedir.

Küçük sanayi sitelerinin coğrafi bölgelere göre dağılımı Tablo 2/7'de ve Şekil 2/1'de sunulmuştur. Tablo 2017 yılı başı itibarıyla tamamlanmış olan KSS'leri içermektedir.

Tablo 2/7: Bölgelere Göre KSS'lerin Durumu (2016)

Bölgeler	Sayı	Toplamdaki Payı (%)
Marmara	65	15
Ege	69	16
Akdeniz	54	14
İç Anadolu	96	20
Karadeniz	91	17
Doğu Anadolu	57	9
G. Doğu Anadolu	38	10
TOPLAM	470	100,0

Kaynak: (1) Bilim ve Sanayi Teknoloji Bakanlığı
(2) MMO Sanayi K. Analizleri

Şekil 2/1: Küçük Sanayi Sitelerinin Coğrafi Dağılımı

Tablodan ve şekilden görüldüğü gibi en fazla tamamlanan KSS İç Anadolu ve Karadeniz bölgelerindedir ve toplamdan aldıkları pay % 36'ya yaklaşmaktadır. Daha sonra Ege ve Marmara bölgeleri bunları izlemekte, Doğu ve Güneydoğu geri planda yer almaktadır. OSB'lerdeki dağılım ve bölgesel dengesizlik KSS'lerde de aşağı yukarı aynı boyutlardadır. Bu durum sanayileşmede temel gelişim yasası haline dönüşmüştür. OSB ve KSS'ler büyük ve orta sanayinin kurulmuş olduğu bölge ve kentlerde yoğunlaşmakta, altyapının olmadığı, pazarların gelişmediği bölgeler, OSB ve KSS'lerde de aynı geri kalmışlık çizgisini oluşturmaktadırlar. Keza bu bölgelerde, üretim yapan tesisler genel olarak düşük katma değerli ürünlerin imalatını yapmaktadırlar.

Küçük sanayi sitelerinde sektörlere göre dağılım, yine sayısal veriler esas alınarak Tablo 2/8'de topluca verilmiştir.

Tablo 2/8: Küçük Sanayi Sitelerinde Üretim Sektörel Bazda Dağılımı (2015 Yılı Başı)

Sektörler	Dağılım
Döküm,dövme,metal işleme (talaşlı imalat ve saç işleme)	% 15,6
Madeni eşya ve makine imalat sanayine yedek parça	% 12,7
Tekstil, konfeksiyon, ayakkabı ve deri sanayi fason üretim	% 9,3
Taş, toprak sanayi ve yapı malzemeleri yerel üretim	% 8,0
Plastik eşya, sıhhi tesisat malzemesi, soba, boru vs. üretim	% 11,6
Otomotiv bakım-tamir ve yedek parça atölyeleri	% 16,9
Bakır, pirinç, çelik mutfak eşyası ve benzerleri	% 9,4
Marangoz ve ahşap eşya üretim atölyeleri	% 9,6
Diğerleri (Gemi, kimya, boya vs. üretim ve ticaret)	% 7,3
TOPLAM	% 100

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kaynak ve verilerinin analizi ile bulunmuştur.

Tablodan görüldüğü gibi KSS'leri orta büyüklükteki işletmelere yan sanayi (fason üretim) olarak çalışmakta, çevre kirlenmesine karşı duyarlı bölgelerdeki tesislerin döküm, saç işleme üretimlerini yapmaktadırlar. Ayrıca otomotiv sanayinin bakım-tamir ve servis atölyeleri (tamirhane) bu siteler arasında yer almaktadır. Marmara Bölgesi'ndeki KSS'lerde Otomotiv yan sanayi ve servis ile döküm, saç ve metal işleme sektörleri ağırlıktadır. İstanbul kenti ele alındığında, Dudullu Organize Sanayi Bölgesinde IMES, KADOSAN ve DES Sanayi Sitelerini de içine alan geniş bir sanayi bölgesi bulunmaktadır. Burada hemen her sektörde çeşitli mal üreten ve ticaretini yapan işletmeler vardır. Aynı şey İkitelli Organize Sanayi Bölgesi içinde geçerlidir. Bu bölgede yaklaşık 29 KSS yer almaktadır. Burada çok geniş bir alana, otomotivden metal işlemeye ve trikodan ahşap ürün imalatına kadar çeşitli sanayi alt sektörlerinin kapsayan KSS'ler vardır.

İstanbul'daki OSB ve KSS'ler Tablo 2/9'da verilmiştir.

Tablo 2/9: İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Diğer Sanayi Siteleri

No	Sanayi Sitesi Adı	Yeri	İşyeri Sayısı	Fiili İstihdam	Açık ve Kapalı Alan (m ²)	İşkolu
1	ATATÜRK OTO SANAYİ, 1.—2. KISIM	Maslak	1.528	7.800	284.000 180.000	Otomotiv ve benzeri metal işkolu
2	ATATÜRK OTO SANAYİ, 3. KISIM	Maslak	792	3.200	277.368 118.913	Otomotiv yan sanayi ve benzeri işkolu
3	AYKOSAN SANAYİ SİTESİ	İkitelli	2.450	2.400	864.000 637.000	Ayakkabı ve yan sanayi
4	AYMAKOP SANAYİ SİTESİ	Halkalı	2.500	7.000	326.000 184.000	Ayakkabı ve yan sanayi
5	BAĞCILAR-GÜNGÖREN SANAYİ S.	İkitelli	1.613	6.000	400.000 215.000	Oto tamirhaneleri, orta ölçekli makine imalatı
6	BAKIR VE PİRİNÇ SANAYİCİLERİ S.	Yakuplu	200	9.800	550.000 310.000	Bakır, pirinç, alüminyum, çelik mutfak eşyası, gıda, makine imal, plastik, otomotiv ve elektrik

7	BEYLİKDÜZÜ MERMER SANAYİCİLERİ	Beylikdüzü	147	1.300	780.000 400.000	Mermer, alüminyum, profil, makine
8	BİKSAN (Bakırköy) SANAYİ SİTESİ	İkitelli	410	1.000	47.000 58.000	Tekstil, plastik, makine imalat,
9	BİRLİK KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ	Beylikdüzü	290	4.000	235.000 235.000	Makine imal, plastik, mobilya, oto yan sanayi, elektrik
10	BOYA VERNİK OSB	Aydınlı / Tuzla	410	6.100	686.000 493.000	Boya ve vernik
11	ÇEVRE SANAYİ SİTESİ	İkitelli	530	3.900	148.000 120.000	Plastik, demir ve tel çekme, oto yedek parça, tekstil, mobilya, elektrik
12	ÇORAP VE TRİKOTAJCILAR SANAYİ S.	İkitelli	152	600	56.000 76.000	Çorap ve triko
13	DEMİRCİLER SANAYİ SİTESİ I	İkitelli	501	5.800	260.000 9.850	Demir doğrama, profil, makine ve elektrik malzeme, PVC, pancur, kalıp imalatı
14	DEMİRCİLER SANAYİ SİTESİ II	Zeytinburnu	680	4.300	260.000 210.000	Paslanmaz çelik, demir, levha, deri
15	DEPO ARDIYECİLER SANAYİ SİTESİ	İkitelli	25	300	214.000 250.000	Tekstil, otomotiv, demir, ambalaj, depolama, kimyevi madde
16	DERİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	Tuzla	496	5.250	689.000.000 1.000.000	Deri ve deri mamulleri, sabun, ilaç, tekstil, ahşap, metal eşya ve ambalaj
17	DERSANKOOP SANAYİ SİTESİ	Küçükçekmece	1.250	750	180.000 90.000	Deri, deri eşya, etiket, gıda
18	DES SANAYİ SİTESİ	Dudullu	743	5.000	354.000 27.000	Demir, çelik, paslanmaz çelik, kimya
19	DOĞU SANAYİ SİTESİ	Yenibosna	254	15.000	107.000 116.000	Talaşlı imalat, makine, döküm, ısıtım işlem, kalıp
20	DOLAPDERE SANAYİ SİTESİ	İkitelli	1.094	2.160	253.000 157.000	Otomotiv yan sanayi, çeşitli imalat
21	DOLAYOBA SANAYİ SİTESİ	Pendik	20	200	8.000 6.000	İmalat sanayi
22	DUDULLU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ	Dudullu	2.300	30.000	1.500.000 1.100.000	Metal eşya ve otomotiv ağırlıklı
23	EKİN SANAYİ SİTESİ	Y. Dudullu	73	350	40.000 14.600	Mobilya, metal imalat, cam işleri
24	ESENLER SANAYİ SİTESİ	İkitelli	283	1.200	145.000 62.000	Otomotiv ve imalat sanayi
25	ESKOOP SANAYİ SİTESİ	İkitelli	934	5.000	250.000 130.000	Deri, makine, döküm, madeni eşya, tekstil
26	ESOT SANAYİ SİTESİ	İkitelli	204	2.000	66.000 57.300	Makine, ambalaj, soba

Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklar

27	EVREN KÜÇÜK OTO SANAYİ SİTESİ	Esenyurt	530	1.700	150.000 90.290	Makine, pik döküm, plastik, ambalaj, ayakkabı
28	GALVANO-TEKNİK SANAYİ SİTESİ	İkitelli	200	3.000	100.000 100.000	Galvano-teknik metal kaplama, yüzey işl.
29	GEMİ ONARIM SANAYİ SİTESİ	Tuzla	40	250		Gemi onarımı ve yan sanayi
30	GİYİM SANATKARLARI SANAYİ SİTESİ	İkitelli	210	3.000	110.000 110.000	Konfeksiyon, triko, dokuma
31	HADIMKÖY ATATÜRK SANAYİ SİTESİ	Hadımköy	280	35.000	14.991 ha	Metal, tekstil, kimya, oto yan sanayi, plastik, suni deri, alüminyum
32	HASEYAD SANAYİ SİTESİ	İkitelli	180	8.000		Tekstil, iş makine yedek parça
33	İMES SANAYİ SİTESİ	Ümraniye	843	9.000 (15.000)	650.000 240.000	Döküm, makine, otomotiv y.p., inşaat malzemesi, aydınlatma, elektrik
34	İMSAN SANAYİ SİTESİ	İkitelli	78	3.000	51.300 76.000	Ayakkabı, tekstil, kimya ve yan sanayileri, kağıt, ambalaj, elektrik, elektronik
35	İPKAS SANAYİ SİTESİ	İkitelli	694	4.000	320.000 200.000	Plastik eşya ve makine imalatçıları
36	İSDÖK SANAYİ SİTESİ	İkitelli	208	350	85.000 55.000	Döküm, çinko, alüminyum, zamak, pirinç
37	İSISO SANAYİ SİTESİ	B.Çekmece	436	2.000	172.000 115.000	Isıtma, soğutma, ve havalandırma, makine, plastik, tekstil
38	İSTEKS SANAYİ SİTESİ	İkitelli	388	2.700	114.000 126.000	Metal, plastik, boya, dokuma, tekstil, mobilya, gıda
39	KADOSAN SANAYİ SİTESİ	Ümraniye	673	2.300	150.000 76.300	Motorlu araçlara lojistik destek
40	KARTAL OTO SANAYİ SİTESİ	Kartal	625	2.000	18.000 20.000	Oto tamir ve yedek parça
41	KERESTECİLER SANAYİ SİTESİ	İkitelli	486	3.000	418.000 272.000	Orman ürünleri, sunta, suntalam, MDF, parke
42	KEYAP ÇARŞI SİTESİ	Ümraniye	179	1.000	120.000	Mobilya, mefruşat, inşaat malz., elektrik, gıda
43	KİMYA SAN. ORGANİZE SANAYİ BÖL.	Tuzla	167	2.500	742.500 552.500	Boya, kimya, plastik, ambalaj, Alüminyum
44	KORUMA SANAYİ SİTESİ	Kaynarca	150	1.000	56.100 22.800	Kalıp, otomotiv, yedek parça
45	MALTEPE KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ	Maltepe	121	200		İthalat, ihracat, gıda, tekstil
46	MARMARA SANAYİ SİTESİ	İkitelli	494	5.500	160.000 215.000	Mobilya, tekstil, ayakkabı, jeneraör, klima, alüminyum

47	MASKO MOBİLYACILAR SANAYİ S.	İkitelli	778	2.000	402.000 366.200	Mobilya, mobilya aksesuar, mefruşat
48	MATBAACILAR VE AMBALAJCILAR S.	Bağcılar	230	5.000	98.000 113.000	Matbaacılık ve matbaa yan ürünleri
49	MERMERCİLER ORGANİZE SANAYİ B.	Tuzla	74	2.071	567.600 113.000	%16 demir-çelik, %15 elektrik- makine, %13 oto yan sanayi, gerisi diğerleri
50	METAL-İŞ SANAYİ SİTESİ	İkitelli	710	3.250	239.752 210.000	Metal sanayi, demir-çelik, imalat ve ticaret
51	NUH KÜÇÜK SANAYİ SİTESİ	Tuzla	54	500	20.000 18.000	Ahşap deniz tekneleri, boya, bakım-onarım
52	PİK DÖKÜMCÜLER SANAYİ SİTESİ	İkitelli	236	1.900	155.000 160.000	Makine, pik döküm
53	SAN-BİR SANAYİ BÖLGESİ	B. Çekmece	600	950		Her işkolunda imalat ve ticaret
54	SEFAKÖY SANAYİ SİTESİ	İkitelli	418	800	103.500 37.000	Makine imalat, elektronik, matbaa, otomotiv, kimya
55	TORMAK SANAYİ SİTESİ	İkitelli	230	2.700	130.000 70.000	Makine imalat, tornacılar, kalıpcılar, yan s. ürünleri
56	TRIKO DOKUMACILAR SANAYİ SİTESİ	İkitelli	356	700	80.000 60.000	Triko ve yan sanyi, Tekstil
57	TUZLA GEMİ YAN SANAYİ SİTESİ	Tuzla	260	1.380		Gemi yan sanayi ve ticaret
58	TÜM YAN SANAYİ SİTESİ, 1. KISIM	İkitelli	168	1.500	78.459 60.000	Gıda, mobilya, kimya, demir-çelik ve saç imalat
59	TÜM YAN SANAYİ SİTESİ, 2.KISIM	İkitelli	139	400	30.000 40.000	Uluslar arası lojistik ve kimya
60	UMUM SARAÇLAR SANAYİ SİTESİ	İkitelli	1.158	1.100	182.000 115.900	Saraciye, tekstil, deri, suni deri
61	VELİBABA SANAYİ SİTESİ	Pendik	162	1.000	42.000 24.600	Talaşlı imalat, makine, plastik, elektrik, oto tamir-bakım, bobinaj
ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (A)		Tuzla (4), Dudullu (1), Kadosan (1), Des (1)	4.863	53.221	693.000.000	Boya, vernik, mermer, makine imalat, deri, kimya, metal, ve otomotiv
KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ (B)		5 adet	1.348	13.950	905.000	Muhtelif
İKİTELLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ (C)		29 adet	15.317	75.725	5.423.000	Muhtelif
DİĞER SANAYİ SİTELERİ		20 adet	10.896	100.730	18.459.000	Muhtelif
ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ (A+C)		5 + 2	20.180	128.946	698.423.000	Karma ve ihtisas

İç Anadolu'da pompa, vana, mobilya, konfeksiyon ve metal işleme tesislerini kapsayan KSS'ler yoğunluktadır. Ege gıda üretim, makine yan sanayi ile metal işleme, otomotiv ve makine imalatı alt sektörleri, üretim ve ticareti yapan KSS'leri kapsamaktadır. Akdeniz, Karadeniz, Doğu ve Güney Doğu'da, Gaziantep hariç bölgesel üretim yapan veya yerel pazarlamaya yönelik KSS'ler bulunmaktadır.

Küçük sanayi sitelerinde % 25-30'a yakın tesis istikrarlı bir üretim yapmamakta, zaman zaman iş kolunu değiştirmek veya üretimi bırakmaktadır. Yerine yeni işletmeler devreye girmektedir. Tüm geçmiş birikim ve deneyimlerine karşın ekonomik krizlerden en fazla etkilenen küçük sanayi siteleri olmaktadır.

2.3 Teknokent, Teknopark ve Teknoloji Geliştirme Merkezleri

Teknoparklar genel olarak dünyada son 35 yılın ürünleridir. Bilimsel verilerin uygulamaya aktarılması, teknik bilginin ekonomik değere dönüştürülmesi ve özellikle küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin AR-GE çalışmalarını ortak bir alanda yapabilmesi amaçlanmış ve bu nedenle Teknokent, Teknopark veya Teknoloji Geliştirme Merkezleri kurulmuştur. Teknopark çalışmaları öncelikle ABD (1950'lerde Silikon Vadisi), İngiltere (1971'de İngiltere Bilim Parkı), Almanya (1980'de Almanya Teknoloji Merkezi), Fransa, Japonya, İsrail gibi bilim-teknoloji alanında önde gelen ülkelerde başlamış giderek bütün dünyaya yayılmıştır. Teknoparkların bir anlamda yerini "Üniversite-Sanayi" işbirliği merkezlerine dönüştürdüğü günümüzde Türkiye teknoparkları yeniden keşfetmiştir. Yani yapısal dönüşüm yerine eski model esas alınmıştır.

Türkiye'de 2001 yılında yürürlüğü giren 4962 sayılı yasa ile uygulamaya konulmuş ve ilk TGM Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nde 2001 yılında kurulmuştur. 2011 sonu itibarıyla Türkiye'de halen 32 Teknoloji Geliştirme Merkezi faaliyettedir. Bunların kuruluş ve altyapı yatırımları tamamlanmış olup çalışmalarını sürdürmektedirler. 11 adet TGM ise kuruluş ve altyapı çalışmaları aşamasındadır. Kuruluş veya altyapı aşamasında olanlar da faaliyete geçtiğinde toplam sayı 43'e ulaşacaktır. Teknopark, Teknokent veya Teknoloji Geliştirme Merkezleri adı altında çalışan bu kurumların listesi Tablo 2/10'da 2011 yılı sonu itibarıyla topluca verilmiştir. TGM'lerin bir bölümü ilgili sanayi kuruluşlarıyla üniversiteleri bir araya getirecek koordinasyon çalışmaları içindedir. Türkiye'nin bugünkü üniversite eğitim düzeyi ve AR-GE çalışmaları, yeterince gelişmemiş sanayi sektörü araştırma ve inovasyon altyapısında bir entegrasyon sağlamaktadır. Yani ilişkilerin kurulup, belgelendirilmesi, belgelerin pilot çalışma yapabilecek sürece girmesi, üniversite-sanayi işbirliğinin temel yapısı olup, uygulama zaman alacaktır.

Tablo 2/10: Mevcut ve Altyapı Aşamasındaki Teknoloji Geliştirme Merkezleri (2011 Yılı Sonu)

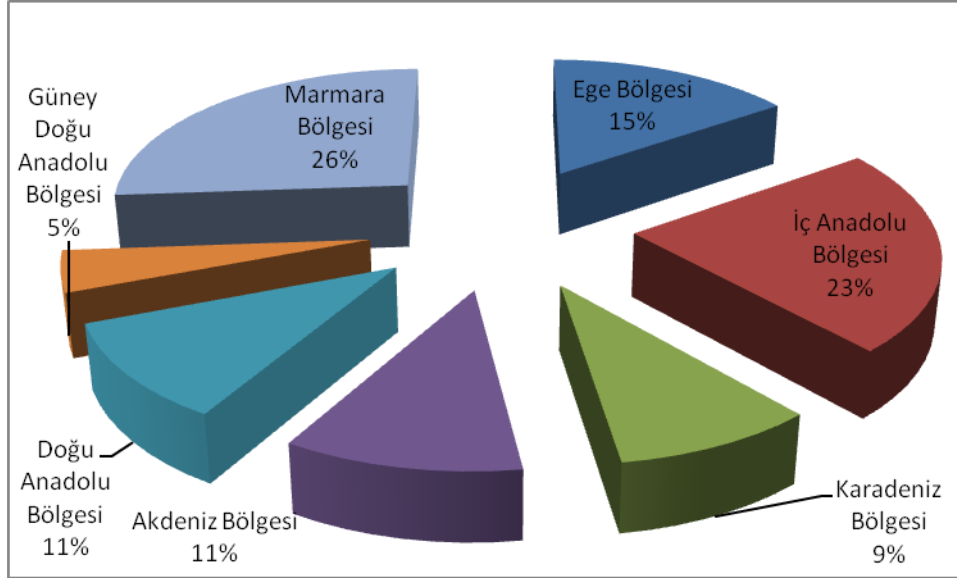
	Teknoloji Geliştirme Bölgeleri	Üniversite Adı	Bulunduğu Kent	Kuruluş Yılı
1	Ankara TGB	Bilkent Üniv.	Ankara	2002
2	Ankara Üniv. TGB	Ankara Üniv.	Ankara	2006
3	Afyon-Uşak Zafer TGB	Afyon Kocatepe-Uşak Üniv.	Afyon Karahisar-Uşak	2015
4	Batı Akdeniz TGB	Batı Akdeniz Üniv.	Antalya	2004
5	Boğaziçi Üniversitesi TGB	Boğaziçi Üniv.	İstanbul	2009
6	Bolu TGB	İzzet Baysal Üniv.	Bolu	2009
7	Bozok TGB	Bozok Üniv.	Yozgat	2014
8	Celal Bayar TGB	Celal Bayar Üniv.	Manisa	2012
9	Cumhuriyet TGB	Cumhuriyet Üniv.	Sivas	2007
10	Çanakkale TGB	18 Mart Üniv.	Çanakkale	2011
11	Çorum TGB	Hitit Üniv.	Çorum	2013
12	Çukurova TGB	Çukurova Üniv.	Adana	2004

13	Dicle Üniversitesi TGB	Dicle Üniv.	Diyarbakır	2007
14	Dokuz Eylül TGB	Dokuz Eylül Üniv.	İzmir	2013
15	Düzce Teknopark TGB	Düzce Üniv.	Düzce	2010
16	Ege Teknopark TGB	Ege Üniv.	İzmir	2015
17	Erciyes Üniversitesi TGB	Erciyes Üniv.	Kayseri	2004
18	Erzurum Ata TGB	Atatürk Üniv.	Erzurum	2005
19	Eskişehir TGB	Eskişehir Üniv.	Eskişehir	2003
20	Fırat TGB	Fırat Üniv.	Elazığ	2007
21	Gazi Teknopark TGB	Gazi Üniv.	Ankara	2007
22	Gaziantep Üniversitesi TGB	Gaziantep Üniv.	Gaziantep	2006
23	GOSB Teknopark TGB	Sabancı Üniv.	Kocaeli	2002
24	Göller Bölgesi TGB	Süleyman Demirel Üniv.	Isparta	2005
25	Hacettepe Üniversitesi TGB	Hacettepe Üni.	Ankara	2003
26	Harran Üniversitesi TGB	Harran Üniv.	Urfa	2010
27	İstanbul TGB	İstanbul Ticaret Üniv.	İstanbul	2009
28	İstanbul Üniversitesi TGB	İstanbul Üniv.	İstanbul	2008
29	İTÜ Anı Teknokent TGB	İTÜ	İstanbul	2003
30	İzmir Bilim ve Teknoloji Parkı TGB	İzmir Ekonomi Üniv.	İzmir	2013
31	İzmir TGB	İzmir Yüksek Teknoloji Üniv.	İzmir	2002
32	Kahramanmaraş TGB	Sütçü İmam Üniv.	K. Maraş	2011
33	Kırıkkale Üniversitesi TGB	Kırıkkale Üniv.	Kırıkkale	2013
34	Kocaeli Üniversitesi TGB	Kocaeli Üniv.	Kocaeli	2003
35	Konya TGB	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	2015
36	Kütahya Dumlupınar Tasarım TGB	Dumlupınar Üniv.	Kütahya	2009
37	Malatya TGB	İnönü Üniv.	Malatya	2009
38	Marmara Üniversitesi TGB	Marmara Üniv.	İstanbul	2014
39	Mersin TGB	Mersin Üniv.	Mersin	2005
40	Namık Kemal Üniversitesi TGB	Namık Kemal Üniv.	Tekirdağ	2011
41	Niğde Üniversitesi TGB	Niğde Üniv.	Niğde	2013
42	ODTÜ Teknokent TGB	Ortadoğu Teknik Üniv.	Ankara	2001
43	Pamukkale TGB	Pamukkale Üniv.	Denizli	2007
44	Sakarya Üniversitesi TGB	Sakarya Üniv.	Sakarya	2008
45	Samsun TGB	On Dokuz Mayıs Üniv.	Samsun	2009
46	Selçuk Üniversitesi TGB	Selçuk Üniv.	Konya	2003
47	Tokat TGB	Gaziosmanpaşa Üniv.	Tokat	2008
48	Trabzon TGB	Karadeniz Teknik Üniv.	Trabzon	2004

49	Trakya Üniversitesi Edirne TGB	Trakya Üniv.	Edirne	2008
50	TÜBİTAK-MAM TGB	TÜBİTAK-TTGV	Kocaeli	2001
51	Ulutek TGB	Uludağ Üniv.	Bursa	2008
52	Yıldız Teknik Üniversitesi TGB	Yıldız Teknik. Üniv.	İstanbul	2008
53	Yüzüncü Yıl Üniversitesi TGB	Yüzüncü Yıl Üniv.	Van	2008
ALTYAPI ÇALIŞMALARI DEVAM EDENLER				
1	ASO Teknopark TGB	TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniv.	Ankara	2008
2	Muallimköy TGB	Gebze Teknik Üniv.	Kocaeli	2011
3	MAKÜ-BAKA TGB	Mehmet Akif Ersoy Üniv.	Burdur	2013
4	Balıkesir Üniversitesi TGB	Balıkesir Üniv.	Balıkesir	2014
5	OSTİM Ekopark TGB	Ankara-Hacettepe-Atılım-Çankaya-Başkent-TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniv.	Ankara	2014
6	Hatay TGB	Mustafa Kemal Üniv.	Hatay	2014
7	Ankara Teknopark TGB	Yıldırım Beyazıt Üniv.	Ankara	2014
8	Finans Teknopark TGB	Boğaziçi Üniv.	İstanbul	2014
9	Karaman TGB	Karamanoğlu Mehmet Bey Üniv.	Karaman	2015
10	Muğla TGB	Sıtkı Koçman Üniv.	Muğla	2015
11	Adnan Menderes TGB	Adnan Menderes Üniv.	Aydın	2016
12	Batman Üniv TGB	Batman Üniv.	Batman	2017

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Toplam 65 Teknopark ve Teknokent'in coğrafi bölgelere dağılımı Şekil 2/2'de gösterilmiştir.

Şekil 2/2: 2016 Yılı Sonu İtibarıyla Teknopark ve Teknokentlerin Coğrafi Bölgelere Dağılımı (Faaliyette Olan ve Altyapı Aşamasındaki Tamamı)

Tablo 2/11: Teknoloji Geliştirme Bölgelerinde Faaliyette Bulunan Firmaların Sektörel Dağılımı (2011 Yılı Sonu)

Faaliyetin % Dağılımı

Çalışılan Sektörler	2012	2017
Yazılım ve Bilişim	57	54
Elektronik Sanayi	9	8
Savunma Sanayi	6	3
Tasarım	3	1
Medikal, Bio Medikal	3	1
Biyoteknoloji	2	1
İleri Malzeme	2	2
İletişim	2	2
Tıp	2	2
Otomotiv	2	2
Kimya	2	3
Çevre ve Enerji	2	1
Diğer Sektörler	8	20
TOPLAM	100	100

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

Burada Marmara ve İç Anadolu Bölgeleri başı çekmektedir. Teknokentlerde faaliyette bulunan firmaların sektörel dağılımı Tablo 2/11'de verilmiştir. Buna göre yazılım ve bilişim sektörü başı çekmekte bunu elektronik ve savunma sanayi izlemektedir. Bu bölgelerin sanayi AR-GE ve İnovasyon çalışmalarına yararlı olup olmayacakları ve küresel rekabet içinde gelişmelerinin kriterleri tartışmaya açık olmaktadır.

2016 yılı sonu itibarıyla Teknokent, Teknopark ve Teknoloji Geliştirme Bölgeleri ile ilgili bazı karakteristik veriler aşağıdadır.

Faaliyetteki Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Sayısı	53	Adet
Başlangıç ve Altyapı Aşamasında Olanlar	12	Adet
Toplam Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Sayısı	65	Adet
Toplam Firma Sayısı	4.308	Adet
Yabancı Firma Sayısı	185	Adet
Akademisyen Firma Sayısı	925	Adet
Toplam Çalışan Sayısı	42.015	Kişi
Proje Sayısı (Devam eden+Tamamlanan)	30.727	Adet
Patent Sayısı	640	Adet
Toplam Yatırım Tutarı	590	Milyon USD
Toplam Gerçekleşen İhracat	2,4	Milyon USD

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı

3. SANAYİ BÖLGELERİNİN KALKINMAYA VE KENTLEŞMEYE ETKİLERİ, KENTLEŞMEDE YARATTIĞI SORUNLAR

Cumhuriyetin başlangıcından 1950'lere kadar devletin sanayileşmede, özellikle temel sanayi sektörlerinde yatırım yaparken öncü ve teşvik edici olduğu bilinmektedir. Gerek stratejik sanayi sektörlerinin kurulmasında, planlı dönemden önce devlet bütçesinden önemli paylar sanayiye ayrılırken, gerekse tüketim malları ve ara mallar üretiminde hızla büyüyen ihtiyaçları karşılamak amacıyla fabrikalar tesis edilmeye başlanmıştır. Şeker, çimento, tekstil ve gıda sektörlerinde, bölgeler arasındaki dengeler gözetilerek tesisler kurulmuş ve böylece etkisi yıllarca süren bir "kamu yararına" sanayileşme politikasının temelleri atılmıştır.

1950'lerden sonra Yabancı Sermaye girişi ve izlenen dış politikanın sonucu (NATO'ya giriş, ABD ile imzalanan bağımlılık anlaşmaları) sanayi için yapılan yatırımlar azaltılmış, ithalata dayalı bir "sanayi ürünü" kullanımı tercih edilerek, mevcut tesislerin yenilenmesi ve kapasite artırımından vazgeçilmiştir. Sonuç dış ticaret ve cari açıktan kaynaklanan, sürekli enflasyonist politikanın ekonomiyi dışa bağımlı hale getirdiği, dış borç ve kredilere dayalı bir sanayileşme politikasına uzanmaktadır. 1960'larda Türkiye "5 cent'e muhtaç" ülke durumuna düşürülmüştür.

1961'lerden itibaren "Planlı Kalkınma" dönemine doğru bir açılım başlamış ve 1963'te ilk plan yürürlüğe konmuştur. Devletin, Beş Yıllık Kalkınma planlarında, yol gösterici, teşvik edici ve yönlendirici olduğu açıktır. Ancak Kalkınma Planlarında makro düzeyde plan yapıcı olan Devlet, mikro düzeyde denetleme yapan ve Kamu yararını ön planda tutarak, yatırımların sektörel bazda "kamu/özel" yatırım ve üretim dengesini kuran, bir işlev yüklenmiştir.

Kalkınma planlarıyla bütün yurttan başlatılan kalkınma hamlesi (özellikle Birinci ve İkinci Kalkınma Planları), büyük kentlerde yapılan sanayi yatırımları yanında organize sanayi bölgeleriyle küçük sanayi sitelerini geliştirmeyi de hedeflemiştir. Planlamadan önce başlayan bu çalışmalara, plan dönemleriyle birlikte kurumsallaşmaya yönelik olmuştur. OSB'lerin temelinde ilkesel olarak, sanayileşme, bölgesel gelişme ve kentleşme olguları birlikte değerlendirilmektedir. Ancak gözden kaçırılan veya yapılamayan bu hedeflerin nasıl bütünleştirilip refah, kalkınma ve istihdam temelinde topluma yayılacağıdır. Sanayileşme, özellikle o dönemlerde toplumsal refahın sağlanmasında ve istihdamın gerçekleşmesinde en etkili sektör durumundadır. OSB'ler ve KSS'ler bu sektörün, bölgesel kalkınmaya ve refaha yöneltilip yaygınlaştırılmasında önemli araçlardır. Ancak bunu nasıl, hangi kaynaklarla ve hangi toplumsal katmanların işbirliği ile yaratılacağı sorusu önem taşımaktadır. Yükün gelişmemiş bir toplumsal sınıfa bindirilmesi ve gelir dağılımı dengesinin gözetilmemesi, istenilen amacı gerçekleştirilememiş ve hatta gelir dağılımının daha da bozulmasına, kalkınmanın başarılmasına ve istihdamın istenilen boyuta getirilememesine yol açmıştır.

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri açısından, Beş Yıllık Kalkınma Planları aşağıdaki gibi analiz edilebilir.

- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963–1967): Bu planda Türkiye'nin uzun süreli gelişiminin daha çok sanayileşme yönünde olacağı vurgulanmış ve sanayinin gerçekleşmesi sürecinde, bölgeler arası dengeli bir kalkınmasının esaslarının göz önünde tutulacağı vurgulanmıştır. Dolayısıyla, bölgeler arası dengenin sağlanmasındaki ana sorumluluk, planla devlete verilmiştir. Ayrıca özel kesime de geri kalmış yörelerde yapacağı yatırımlar için özendirme önlemleri getirilmiştir. Planda, yerel girişimcilerin kendi bölgelerine yatırım yapmasını kolaylaştıracak sanayi bölgeleri ve siteler için önemli teşvikler sağlanmıştır. "Endüstriyel Teşvik" adı altında, sanayide verimi artırmak ve dengeli bir bölgesel kalkınmayı sağlamak amacıyla sanayi bölgelerinin seçimi ve yerleşimini esas olan yaklaşımlar öngörülmüştür. Bursa ve Manisa Organize Sanayi Bölgeleri'ne bu dönemde karar verilmiştir.

- İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968–1972): Bölgeler arasındaki dengenin sağlanması ve kalkınma OSB ve KSS’lerin araç olarak kullanılması bu planda da temel hedeflerden biri olmaya devam etmiştir. İkinci Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda, sanayinin geliştirilmesine ve organize sanayi bölgelerine, ilk plana oranla daha çok ağırlık verilmiştir. Bu amaçla teşvik tedbirlerinin kapsamı genişletilmiş ve bu alana önemli bir kaynak aktarımı öngörülmüştür. Planda ayrıca OSB’lerin, Türkiye’nin belli merkezlerinde yoğunlaştırılması ve altyapı yatırımlarıyla desteklenmesi esas alınmıştır. Plansa, sanayi işletmelerinin gelişmelerini sağlamak üzere gelişme potansiyeli olan kentlerin yakın çevrelerinde altyapısı hazırlanmış endüstri bölgeleri kurulacağı vurgulanmıştır. Bu plan döneminde, Manisa I, Konya I, Gaziantep I, Eskişehir I ve Erzurum Organize Sanayi Bölgelerinin yapımına başlanmıştır.
- Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973–1977): İthal ikameci sanayileşme politikaları sürerken, bu plan döneminde OSB’ler, bölgesel kalkınma gelişme ve mekan düzenleme fonksiyonları açısından da önem kazanmıştır. Plan stratejisinde, fiziki planlama ve kentleşme yönünden organize sanayi bölgelerinin düzenleyici fonksiyonuna işaret edilmiştir. Bir başka ifadeyle bu plan döneminde, organize sanayi bölgeleri yerleşme ve kentleşme yönünden organize sanayi bölgelerinin düzenleyici fonksiyonuna işaret edilmiştir. Bir başka ifadeyle bu plan döneminde, organize sanayi bölgeleri yerleşme ve kentleşme bölgelerinde sanayileşmeyi düzenleyici ve kentleşmeyi disipline edici bir araç olarak ele alınmıştır. Ancak gelişme böyle olmamış, denetim ve düzenleme İmar Planı yapımcıları ile bütünleşmediğinden her iki fonksiyon da gerçekleşmemiştir. Bu plan döneminde; Bilecik, İnegöl, Eskişehir II, Çorum, Kayseri I, Çerkezköy I, Ankara, Malatya, Denizli, Bolu, Adana I, Mardin, Tokat I, Konya II, Antalya ve Kars organize sanayi bölgeleri ele alınmıştır.
- Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979–1983): Bu planda, planlı dönemlerdeki bölgeler arası dengesizliğin giderek arttığı saptanmış ve sonuna bir bölgeler arası denge olayının ötesinde genel bir perspektiften bakılmıştır. Planda OSB’ler konusunda; “ bu bölgeler, bölgesel gelişme amaçlarına hizmet edecek sanayi kompleksi türündeki ağır sanayi tesisleri ve yan sanayilerden oluşan kapsamlı sanayi yerleşmeleriyle bütünleştirilecektir.”denilmiştir. Dolayısıyla bu plan döneminde, organize sanayi bölgeleri, az gelişmiş bölgelerin kalkınması için bir araç olarak görülmüştür. Bu plan döneminde öncelik taşıyan bölgelerin bitirilmesi doğrultusunda bir uygulama yapılmış, genelde hiçbir organize sanayi bölgesi kurulması kararı verilmemiştir. Öte yandan ilk kez bu plan dönemine girilirken OSB’lerle ilgili bir özel ihtisas komisyonu kurulmuştur. Görülmektedir ki OSB ve KSS’lerin plansız ve denetimsiz kuruluşu anlayışı, bu planda kabul görmemekte ve geriye adım atılmaktadır.
- Beşinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985–1989):Bu dönem ihracata yönelik bir sanayi modelinin esas alındığı sanayileşme politikasının içinde ortaya çıkan sorunlarla yeni bir bakış getirmektedir. Bu planda, organize sanayi bölgelerine çok önem verilmiş ve bunların yer seçimi, kuruluşu, yetki ve görevleri konusundaki düzenlemeler, konut alanlarının sağlanması ve rezerv alanlara kadar makro düzeyden mikroya doğru tüm konularda politikalar geliştirilmiştir. Konu sanayileşme politikalarının bütünü içinde ele alınmıştır. Zira “ihracat modeli”nin başarısı bir ölçüde buna bağlıdır. İhracat yapacak büyük firmalara ve dış ticaret şirketlerine fason çalışacak veya onların taşeronluğunu yapacak disipline olmuş “sanayi adacıklarına” ihtiyaç duyulmaktadır. Bunlar da OSB’ler ve bir ölçüde KSS’ler olmaktadır. Planda OSB’lerin olduğu yerde KSS’lerin kurulmasının da teşvik edileceği belirtilmektedir.

Ancak plan dönemi sonunda görülmektedir ki, OSB’ler ve KSS’lerin teşviki ile sayılarının hızla artması, sanayileşmede seçilen modelin başarısını sağlamamış, gelir dağılımının çalışanlar aleyhine bozulması daha da derinleşmiş, refah ve kalkınma bir başka bahara kalmış, işsizliğin boyutları büyümüştür.

- Altıncı Beş Yıllık Kalkınma Planı (1990–1994): Altıncı planın, dışa dönük sanayileşmeyi ve Türk sanayinin rekabet gücünü arttırmayı hedeflediği belirtilmektedir. Gerçekten de planın hedef ve politikalarını arasında, imalat sanayinde dışa dönük ve rekabet gücü olan bir yapının geliştirilmesi, ihracatın sürekliliğinin ve çeşitliliğinin sağlanmasının esas alınması ve verimliliğinin artırılması yer almıştır. Planda, “ imalat sanayinde faaliyet gösteren büyük ölçekli kuruluşların, gerek fiziki ve teknolojik yatırımları ve diğer yapısal düzenlemeleri gerçekleştirerek uluslararası piyasalara uyum sağlayacak yönde gelişmeleri; küçük ve orta ölçekli kuruluşların ise modernizasyon ve büyük sanayiye entegre olabilecek bir yapıya kavuşmalarının hedef alındığı belirtilmiştir

Bu entegrasyon ve rekabetçi yapı sağlanamadan plan dönemi sonunda ekonomik kriz patlamış, paranın değeri büyük ölçüde düşmüş, bir yıl sonra Gümrük Birliği’ne girilerek Avrupa Birliğine “taşeron çalışma” yönünde entegrasyon sağlanmıştır. Bu sonuç “ihracat modeli” esas alınarak saptanan sanayileşme politikalarının da iflasını göstermektedir.

- Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996–2000): Bu planda, Altıncı Plan döneminde tamamlanan 25 adet OSB’nin 5,6 bin hektarlık alanı 3.370 sanayi parselini kapsadığı belirtilmiştir. Böylece, 1994 sonu itibariyle 8,8 bin hektarlık alanda 5.320 sanayi parseliyle toplam 37 adet OSB kurulmuştur. 1995 Yatırım Programı’nda 19’u etüt safhasında olmak üzere, 9.688 hektarlık alanı kapsayan toplam 81 adet OSB projesi yer almıştır. Yine planda, küçük sanayi sitelerinde tamamlanan işyeri sayısının 1994 sonunda 65.000’e ulaştığı ve bu işyerlerinde 371.000 kişinin istihdam edildiği vurgulanmıştır. 1995 yılı programında yer alan KSS projeleri kapsamında toplam 40.058 adet işyerinin de yapımının sürdüğü de belirtilmiştir. Planda tahmini istihdam ise, bu işyerleri için 230.000 kişi olarak öngörülmüştür.

Ayrılan kaynaklar, yapılan üretimin niteliği, ihracat hedefleri ve katma değer boyutu dikkate alındığında, sanayileşmede refah ve istihdama çözüm getirecek bir OSB ve KSS yapılanması başarılammıştır.

- Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001–2005): Bu planda, organize sanayi bölgeleriyle ilgili bazı rakamlara yer verilmiştir. Buna göre, Türkiye genelinde 1999 yılı sonu itibariyle tamamlanmış bulunan 43 OSB’nin 13 adedi kalkınmada öncelikli illerde yer almaktadır. Mevcut 43 OSB’nin 10’u Ege, 9’u İç Anadolu, 6’sı Marmara, 6’sı Karadeniz, 5’i Akdeniz, 4’ü Güneydoğu Anadolu ve 3’ü Doğu Anadolu’da bulunmaktadır. Etüt-proje kamulaştırma ve inşaat aşamasında bulunan OSB projelerinin; 46’sı Marmara, 36’sı Ege, 18’i Akdeniz, 31’i İç Anadolu, 37’si Karadeniz, 181 Doğu Anadolu ve 6’sı Güneydoğu Anadolu Bölgesinde bulunmaktadır. Planda ayrıca yeni sanayi adacıklarının (veya merkezlerinin) oluşmasında önemli bir işlev gören ve altyapısı hazır olarak sanayilere sunulan OSB ve KSS uygulamalarına paralel olarak, orta boy işletmelerin yaygınlaştırılması için “Örnek Sanayi Siteleri” uygulamasının başlatılması de hedeflenmiştir.

2001 krizi plan döneminin başında patladığından, tamamlanması düşünülen pek çok OSB devreye girememiş, mevcutlarda da önemli sorunlar baş göstermiştir. Bunlar, üretimin istenilen kapasiteye ulaşamaması, maliyetler, yatırım için kaynakların yetersizliği ve ithalatın önemli ölçüde iç üretimin önüne geçmesidir.

- Dokuzuncu Kalkınma Planı (2007-2013): Bu plan iki yıllık gecikme ile, AB üyelik yılı olarak öngörülen 2013 yılı esas alınarak hazırlanmıştır. Bu yedi yıllık planda OSB ve KSS’ler küresel rekabete yönelik fason imalat üsleri olarak öngörülmektedir. Eski OSB’lere yabancı sermayenin girmesi, Teknoparkların bu bölgelere entegrasyonu, yeni OSB’lere siyasi yatırım olarak

bakılması ile buna göre teşviklerin hazırlanması söz konusudur. Özellikle son üç yılda bu bölgeler esas alınarak yatırımlar desteklenmektedir.

Bu dönemde de diğer kalkınma planlarında olduğu gibi yıllık programlarda organize sanayi bölgelerine önemli ölçüde yer verilmiş ve her yıl alınacak tedbirler belirtilmiştir.

- Onuncu Kalkınma Planı (2014-2018): Hazırlanmış olan son planda OSB uygulamalarında üretime geçme oranlarının artırılması ve OSB'lerin kapasitelerinin geliştirilerek girişimcilere daha iyi hizmetler verilmesi, TGB'ler ve araştırma merkezleri ile ilişkilerinin geliştirilmesi konularına vurgu yapılmaktadır. OSB ve KSS mekanlarının etkin kullanımı ile altyapılarının yenilenmesi, geliştirilmesi veya taşınması söz konusudur.

2017 yılı başında faaliyete geçmemiş 49 yeni OSB ile bunların kentlere dağılımı yine Tablo 2/3'de gösterilmektedir.

2012 yılı programında yer alan 49 yeni OSB bölgelere göre Tablo 3/1'de verilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi 2012'den sonra devreye girecek OSB'ler Doğu Anadolu, Güney Doğu Anadolu ve Akdeniz Bölgelerinde düşük oranlarda kalmaktadır. Marmara Bölgesinde doyum noktasına ulaşmış olup, İç Anadolu Bölgesinde en fazla sayıda OSB kurulması söz konusudur. Daha sonra Ege ve Karadeniz Bölgeleri gelmektedir

Tablo 3/1: 2012 Programında Kurulması Öngörülen Faaliyete Geçmemiş Organize Sanayi Bölgelerinin Bölgesel Analizi

Bölgeler	İl Sayısı (Adet)	OSB Sayısı (Adet)	Toplamdaki Oranı (%)
Marmara	3	7	14,3
Ege	5	12	24,5
Akdeniz	2	3	6,1
İç Anadolu	7	9	18,4
Karadeniz	7	9	18,4
Güneydoğu Anadolu	4	4	10,2
Doğu Anadolu	5	5	8,1
Toplam	-	49	100,0

Kaynak: Sanayi Bakanlığı ve MMO Araştırma Analizleri

Tablo 2/3 ve Tablo 3/1 birlikte ele alındığında; yıllık programlarda yer alan ancak etüt-kamulaştırma veya proje aşamasında olan organize sanayi bölgelerinde yatırımlar çok ağır ilerlemekte, parsellerin satış ve dağıtımından sonra bile tesisler kurulmamaktadır. Bu durum son yıllarda sanayileşmenin yapısı ile yakından ilgilidir. İthalatın ara malı ve yatırım mallarında yoğunlaşması, sanayide teşvik politikalarından vazgeçilmesi, özelleştirmelerin hızlanması, özel sektörün sanayi yatırımlarından vazgeçerek finans-bankacılık sektörlerine kaynak aktarması, pek çok büyük sanayi tesisinin yabancılara satılması, “kümelenme” politikasının yeni sanayi uygulamalarına egemen olması ve sanayiye verilen kredilerin dış kaynaklara dayandırılması, OSB'lere yatırımı da önlemiş, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın kredi destekleri yerine özel kaynaklarla finanse edilen OSB'lerin devreye girmesi teşvik edilmiştir. Böylece OSB'leri teşvik anlayışı yön değiştirmiştir.

OSB ve KSS'ler ile kentleşme olgusu birlikte ele alındığında önemli sorunların ortaya çıktığı görülmekte, OSB ve KSS'lerin yer seçiminin doğru olup olmadığı tartışılmaktadır. OSB'lerin yakınlarında yer alan il ve ilçeler çarpık kentleşmenin somut örneklerini vermiş ve ortaya önemli konut ve altyapı problemleri çıkmıştır. Bu sorunlar;

- OSB ve KSS'lerin yer aldığı bölgelerde, çoğu kaçak konutlardan oluşan gecekondu pıtrak gibi çoğalmakta, burada altyapısı eksik veya yeterli olmayan, gelir düzeyi düşük, marjinal işkollarında çalışan bir nüfus yerleşim gözlenmektedir. Eğitimi düşük, sosyal tabakalaşmanın en altında yaşayan bu nüfusun bir bölümü de OSB ve KSS'ler hinterlandında yaşamaktadır.
- OSB ve KSS'lerin yer aldığı bölgelerin bir bölümünde sanayi tesisleri ile konut yerleşim alanları içiçe geçmiştir. Hatta bazı bölgelerde “Lüks Konutlar” adı altında, hemen sanayi yerleşmelerinin yanında siteler ve uydu kentçikler oluşmaktadır.
- OSB ve KSS'lerin hızlı büyümesi, sosyal güvenlik ve kent dokusunun sağlıklı yapılaşmasını önlemiş, ulaşımdan, elektrik ve su ihtiyacına, doğalgazdan, atık suya kadar pek çok altyapı sorunu çözülememiştir. Bu yerleşimler pek çok il ve ilçenin gelişimini, kent in sanayi bölgelerine doğru uzatmış ve bu yerleşim çizgisi önemli ölçüde hava kirliliği doğurmuş, yeşil alanların ve ormanlık bölgelerinin yok olmasına yol açmıştır.
- OSB ve KSS yer seçimlerinde bölgenin ekolojik dengesi gözetilmemiş, bitkisel ve hayvansal denge (flora ve fauna) bozularak, çevrenin geleceği tehlikeye atılmıştır. Birbirine çok yakın bölgesel OSB ve KSS'lerin kurulması, buralarda kent-dışı yerleşimlerin oluşmasına yatkın bir nüfus patlaması yaşanmıştır. 1980 yılından bu yana kırsal nüfus 28 milyondan 18 milyona düşerken, kentli nüfus 25 milyondan 52 milyona (ilçe ve köylerden göç eden nüfus) çıkmıştır. Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinin kurulmaya başlandığı 1961 yılından bu yana tarımsal nüfusun, sanayileşmeye paralel olarak azaldığı, sınıai istihdamın bir yoğunlaşma yaşadığı açıktır.
- OSB ve KSS'lerin kurulması, bir sanayileşme politikası ve stratejik planlama esas alınarak yapıldığından, bölgesel dengesizliğe paralel olarak “göç” olayını da birlikte getirmiştir. Nüfusu hızla artan kentler arasında İstanbul, Ankara, İzmir, Adana, Bursa, Antalya, Gaziantep, Diyarbakır, Eskişehir, Manisa, Samsun ve Kocaeli bulunmaktadır. Bu illerdeki hızlı nüfus artışı, yeni yerleşimleri tetiklenmiş, sağlıksız bir nüfus barınmasını da ortaya çıkarmıştır.

Sanayileşmede bir araç olan OSB ve KSS'lerin gelişip büyümesi, kentleşmenin çarpık, altyapısız ve sağlıksız gelişmesine zemin hazırlamış olup, bunu sosyolojik yönden ortaya çıkardığı tablo bu araştırmanın konusu değildir. Ancak birkaç OSB ve bütünleşmiş olduğu kent örnek alınarak somut veriler ortaya konacaktır.

ÖRNEK 1:

İKİTELLİ ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

İstanbul'un Avrupa yakasının en önemli sanayi alanlarından biri durumundadır. Buradaki kooperatifler iki birlik etrafında kümelenmiştir. Bu çerçevede 26 kooperatifi bünyesinde toplayan SS İkitelli Küçük Sanayi Sitesi Yapı Kooperatifi önemli bir ağırlığa sahiptir. SS Marmara KSSYK Birliği ise 6 kooperatifi çatısı altına almakta, 5 kooperatif de bağımsız konumda olmaktadır.

Küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerini (KOBİ) kent dışına taşıma projesi olarak doğan İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, bugün kentin ortasında kalmıştır. İkitelli Organize Sanayi Bölgesi, küçük işyerlerinden oluşan karma sistem niteliğindedir. Bölgedeki işyerleri, genel olarak kendi hizmetlerini kendileri sağlamamakta, kentin genel hizmetlerinden yararlanmaktadırlar. Ancak bölgenin altyapısı, küçük işletmeler için önemli olanaklar da sunmaktadır. Öte yandan, kentin içinde muhtelif semtlerde dağınık biçimde faaliyet gösteren küçük sanayi işletmelerinin bir kısmının, İkitelli OSB'ye taşınmaması, kuruluş amacının tam olarak gerçekleşmemesine neden olmaktadır. İstihdam kapasitesi 210.000 kişi olarak gözükmekte, fiili işgücü 145.000 kişiyi bulmaktadır.

İkitelli Organize Sanayi Bölgesi 1985’de onaylanan Nazım İmar Planı ile, 36 küçük-orta ölçekli sanayi kuruluşlarının işyeri kooperatiflerine tahsis edilen 700 hektar alanla harekete geçmiştir. 1986 yılında inşaata başlanmış olup, çalışmalar kısım kısım devam etmektedir. Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu’nun yürürlüğe girmesinden sonra, Kanuna uyum çalışmaları bağlamında 2001’de Tüzel kişilik kazanmıştır.

Kentin ortasında kalan bölge, konut alanları ve diğer işyerleri ile iç içe geçmiş ve kısmen gecekondu sorunu ile yaşar duruma gelmiştir. Halen 145.000 insanın çalıştığı istihdam kapasitesi 350.000 olan bu bölge ile kent arasında yaklaşık 450.000 kişi gidip gelmektedir. Ayrıca her gün binlerce ton eşya ve malzeme taşınmaktadır. Bölgenin, çevresindeki Başakşehir Konutları ve Mahmutbey Batı Kavşağı dışında çevre yollarına önemli başka bağlantısı bulunmamaktadır. Bu durumda trafik kilitlenmekte ve ulaşım zor koşullarda yapılmaktadır. Sefaköy, Halkalı ve Bakırköy bağlantıları kitle ulaşım araçları ile kurulamamaktadır. Bu sadece kentleşmenin ulaşım yönünden bozulan düzenini ortaya koymaktadır. Ayrıca İkitelli civarında başka sorunlar da mevcuttur:

- OSB, Büyükşehir Belediyesi’nin kapsamına giren ana arter bağlantı yollarına katılım payını ödemek istememektedir. Bakım ve onarımı belediyenin üstlenmesini talep etmektedir.
- İkitelli Organize Sanayi Bölgesi’nin doğusundan geçen Sefaköy Deresi ve batısındaki Kaynarca Deresi’nin ıslah edilmesinin gerekli olduğu ortaya çıkmıştır. Çalışmalar Büyükşehir Belediyesi’ne yüklenmiş olup halen devam etmektedir.
- Su ve aydınlatma sorunlarının çözümü altyapı olanakları zorlanarak kısmen çözümlenmiştir. Civarın konut yerleşimine açılması mevcut yapıda tikanıklar yaratmakta, çarpık büyüme engel olunamayacak biçimde sürdürülmektedir.
- Bölgede idari yönden çift başlı bir yapı göze çarpmakta, 3 ayrı belediye (Küçükçekmece, Başakşehir ve Esenler) OSB’nin sorunlarını çarpaz hale getirmektedir. Bürokratik işlemler uzamakta, değişik uygulamalar nedeniyle işyerlerinin farklı yaklaşımlara maruz kaldığı görülmektedir.
- Bölgede son beş yıl içinde nüfus % 20-25 oranında artış göstermiştir. Sağlıksız bir yapılaşmaya izin verilmekte, işyerlerinde istihdam edilenler güvensiz ve düşük standartta bir yaşam sürdürmektedirler.

İkitelli uzun bir sürede kurulan ve KSS’lerden oluşan bir OSB olarak hala sorunlarını çözememiştir.

ÖRNEK 2:

İSTANBUL DUDULLU ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ

Ümraniye Yukarı Dudullu mevkiinde yerleşik İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi; Fabrikalar Bölgesi, DES (Perşembe Pazarı ve Kasımpaşa Demircileri Küçük Sanayi Sitesi), İMES (İstanbul Madeni Eşya Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi) ve KADOSAN’dan (Kadıköy OTO Sanatkarları Küçük Sanayi Sitesi) oluşmaktadır. Geniş bir alana yayılan OSB, 3 KSS ile yabancı sermayeli firmaların da yer aldığı orta ve büyük işletmelerin bulunduğu Fabrikalar Bölgesini kapsamaktadır. Fabrika Bölgesindeki tesislerin % 25’inin yabancı sermaye ortaklığı olduğu saptanmıştır.

Dudullu OSB’yi oluşturan KSS’ler, yönetim açısından bölgenin Müteşebbis Kuruluşu çatısı altında olmakta birlikte, kendi bölgeleri dahilindeki konularda bağımsız hareket etmektedirler. BU bölgedeki altyapı ve tesislerin, tamamen sanayicilerin katkısıyla gerçekleştiği, herhangi bir fon veya kredi kullanılmadığı belirtilmektedir. Dudullu OSB bugün tamamen kent yapılaşmasının ortasında kalmış, gelişme ve altyapı problemlerini çözmede zorlanmaya başlamıştır.

Bölgede toplam alan 265 hektardır ve parsel sayısı 287'dir. Faaliyet gösteren firma sayısı 2390 (KSS'ler dahil), istihdam yaklaşık 25.000'dir. Sektörlere göre dağılımda ise makine imalatı ve metal işleme tesisleri toplamın % 52,9'unu oluşturmaktadır. Oto yan sanayi işletmeleri ise toplamdan % 21,7 oranında almaktadır.

Bölgede yapılaşma çalışmaları 1980'de başlamış ve 1983 yılında tesislerin bir kısmı faaliyete geçmiştir. Bölgenin OSB statüsüne kavuşması ise 1995 yılında olabilmıştır. Yönetime göre en önemli sorun çalışma ruhsatlarının Belediye tarafından verilmemesidir. Burada ilçe belediyeleri ile Büyükşehir Belediyesi arasında, 1. Sınıf, 2. ve 3. Sınıf Gayrisihhi Müessese Ruhsatları vermede yetki karmaşası bulunmaktadır. Bu durum işyerlerini etkilemekte, kanunun OSB'lere verdiği yetki kullanılamamaktadır.

Bölgede konut alanları ile sanayi yerleşimi birbirine girmiş, sanayi bölgesi yapıları Sarıgazi yoluna doğru sarkmıştır. Çarpık kentleşmeyi ortaya koyan sorunlar aşağıda belirtilmiştir:

- Kaçak yapılaşma, yalnızca belirli konut veya gecekondularla yapımla kalmamakta, yeni mahalle ve semtler ortaya çıkmaktadır. Bu bölge içinde 3 semt, 16 mahalle ve 38 sokak saptanmış olup tamamına yakını kaçak yapılardan oluşmaktadır. Bu bölgede yaklaşık 615.000 nüfus yaşamaktadır. Fabrika ve konutlar bazı yerlerde iç içe geçmiştir.
- Ulaşım altyapısı sağlıklı olup, bazı yerlere otobüs ve minibüsler gitmekte, ancak mesai saatlerinde trafik tıkanıklığı büyük boyutlara varmaktadır. Sokaklar ve caddeler altyapıdan yoksun olup, kazılar süreklilik kazanmıştır, çamur ve çukurlar bölgeyi tam bir "gecekondulaşmanın" içine sokmuştur. İlginç bir nokta da, bölgede belirli mahallelerde lüks konut/sitelerin olmasıdır. Sanayi tesisleri / gecekondular / lüks konutlar / eğitim tesisleri / alışveriş merkezleri, iç içe geçmiş, yol ve caddeleri, sağlıklı su, aydınlatma ve kanalizasyonları ile yeni bir yaşam örneği sergilemektedir.
- OSB ve KSS'ler içinde bile kaçak yapılaşmaların olduğu belirtilmiştir. Kooperatif yönetimleri zaman zaman bunlara göz yummakta, İmar mevzuatının delinmesi gündeme gelmektedir. OSB ve KSS'ler ucuz iş gücü çalıştırdıklarından "gecekondulaşmayı" teşvik edici unsurlar süreklilik arz etmektedir.

İkitelli ve Dudullu Organize Sanayi sitelerinin dışında benzer sorunlar ve çarpık kentleşme ile iç içe yaşayan sanayi bölgeleri hayli fazladır. Bunlardan en önemlileri;

- Gebze Organize Sanayi Bölgesi ve Gebze
- İstanbul Deri Organize Sanayi Bölgesi ve Tuzla
- Tuzla'daki İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri, Tuzla, Pendik yerleşimleri
- Ankara OSTİM ve Ankara İvedik Organize Sanayi Siteleri, Ankara ve ilçeleri
- Bursa Organize Sanayi Siteleri ve Bursa kenti ile ilçeleri

olmaktadır.

4. SANAYİLEŞME İÇİNDE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ, KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE TEKNOPARKLAR

Organize sanayi bölgeleriyle sanayi siteleri, dünya genelinde planlı bir kentleşmenin oluşturulmasında, çevre sorunlarının optimal çözümünü sağlayacak yapılanmaları ile sanayi kuruluşlarının planlı bir çevrede faaliyette bulunmalarında önemli işlevleri üstlenmişlerdir. Kentlerin sağlıklı büyümelerinde, kentleşme stratejisinin önemli bileşenlerinden biri de organize sanayi bölgeleri için doğru yer seçimi yapılması olgusudur.

Organize sanayiye ilk adımlar 18. Yüzyıl ikinci yarısından sonra İngiltere sanayiinde atılmış, daha sonra 1899'da ABD'de ve 1904'te İtalya'da çeşitli uygulamalar yapılmıştır. Ancak bu bölgeler 1945 yılından bu yana birçok gelişmekte olan ülkenin ekonomik kalkınma stratejisinin bir parçası olmasına karşın, bu sanayi bölgesi uygulamaları 1970'lerden sonra hızlanmıştır. 1996 yılında Uluslararası Kalkınma Araştırma Konseyi (UNEP) tarafından yapılan bir araştırmaya göre, 90 ülkede 12.500'den fazla OSB bulunmaktadır. 2016 yılına gelindiğinde çeşitli kaynaklar bu değeri 28.320'ye çıkarmaktadır. Küçük sanayi siteleri ise dünya boyutunda 121.000'e yaklaşmaktadır.

4.1 Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklarda Yatırım Maliyetleri

Bu bölgelerde yapılan yatırımlar, 1961 yılından bu yana aşağıdaki kaynaklardan desteklenerek oluşturulmuştur:

- Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı fon ve ödenekleri (altyapı ve İmar Planına yönelik)
- Teşvik Belgesi ile sağlanan Teşvik Fonları (gümrük muafiyeti, yatırım indirimi, bina vergi, resim ve harç istisnası)
- Yatımcı bankalardan sağlanan krediler (orta ve/veya uzun vadeli teşvikli krediler)
- Yatırımcı / Girişimcilerin kendi öz kaynakları

Bütün bu kaynakları tek tek araştırarak yatırım maliyetlerinin bulmak güç olduğundan, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı ödenekleri, yatırım Programı ile ayrılan Fonlar ve Teşvik Fonları esas alınarak belli tahminler yapılmıştır. Bu tahminler bölge bazında OSB ve KSS'ler ele alınarak hesaplanmıştır. Buna göre OSB ve KSS ve Teknopark Yatırım Maliyetleri (altyapı, sosyal tesisler ve arsa maliyetleri de hesaba katılarak) ABD doları (USD) olarak Tablo 4/1'de verilmiştir

Tablo 4/1: Organize Sanayi Bölgeleri, Küçük Sanayi Siteleri ve Teknoparklarda Yatırım Maliyetleri (2016 sonu, Milyon USD)

A - OSB'LER						
Bölge ve İl Sayısı	OSB Sayısı	Toplam Alan (Ha)	Tesis Sayısı		Yatırım Maliyeti (Milyon \$)	
			OSB	KSS	OSB	KSS
Marmara (12 il)	52	13.371	8.106	24.308	16.406	1.985
Ege (8 il)	33	9.926	3.307	-	7.811	-
Akdeniz (8 il)	15	4.835	1.825	-	2.923	-
İç Anadolu (13 il)	49	20.720	4.913	7.022	6.908	940
Karadeniz (18 il)	34	4.011	2.184	-	2.410	-
Doğu Anadolu (14 il)	16	3.826	1.825	-	997	-
Güneydoğu Anadolu (9 il)	18	5.708	3.016	-	4.749	-
TOPLAM	217	62.397	25.176	31.330	42.204	2.925

Müstakil OSB'ler ile OSB ve KSS'lerden oluşan karma bölgeler içinde yer alan OSB'ler birlikte ele alındığında toplam tesis sayısı 25.176 olmaktadır. KSS'lerdeki 31.330 tesis de buna ilave edildiğinde toplam tesis sayısı 56.506 ulaşmaktadır. Aynı şekilde toplam (OSB + KSS) yatırım maliyeti toplamı 45.129 milyon USD'dir.

B - KSS'LER			
Bölgeler	KSS Sayısı	Tesis Sayısı	Yatırım Maliyeti (Milyon \$)
Marmara (*)	106	27.710	2.925
Ege	79	13.718	1.346
Akdeniz	59	12.473	1.105
İç Anadolu (*)	110	22.867	2.427
Karadeniz	34	9.543	929
Doğu Anadolu	36	6.714	512
Güneydoğu Anadolu	46	13.883	1.746
TOPLAM	470	105.908	10.990

(*) İstanbul (Dudullu), İstanbul (İkitelli), Ankara (Ostim ve İvedik) OSB'ler kapsamındaki işyerleri, OSB kapsamında değerlendirildiği için bu tabloya dahil değildir.

C- TEKNOKENT VE TEKNOPARKLAR		
Bölgeler	Teknopark Sayısı	Yatırım Maliyeti (Milyon \$)
Marmara	13	182
Ege	7	50
İç Anadolu	15	223
Akdeniz	4	43
Karadeniz	5	32
Doğu Anadolu	4	20
Güney Doğu Anadolu	5	40
TOPLAM	53	590

Kaynak: İlgili tablo ve verilerle tarafımızdan yapılmıştır.

2016 yılında bu değerler OSB'ler için 42,2 milyar USD, KSS'ler için 13,9 milyar USD ve teknoparklar için ise 590 milyon USD'ye ulaşmıştır.

4.2 Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Sitelerinde Katma Değer ve İstihdam

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerinde, katma değer hesabı, yine bölgesel dağılıma göre ve sektörel bazda kişi başına katma değerler esas alınarak bulunmuştur. Burada;

- Her bir bölgenin sektörel dağılımına ve sektörlerde istihdam edilen istihdama göre bölgesel istihdam miktarları bulunmuştur.
- Yine sektörel bazda kişi başına katma değer (USD/kişi) ortalaması alınmıştır.
- Söz konusu fiili istihdam miktarları ile kişi başına katma değerler çarpılarak o bölgedeki OSB'lerin toplam katma değeri elde edilmiştir.
- Aynı hesaplamalar KSS'ler için de yapılmıştır. Teknoparklardaki çalışan sayısı ise tahmini değerlere göre alınmıştır.

Değerler topluca (istihdam ve Katma Değer) Tablo 4/2'de verilmiştir. Tablodan görüldüğü gibi, 217 organize sanayi bölgesinde toplam 16,8 milyar USD'lik katma değer yaratılmaktadır. Küçük sanayi

siteleri katma değeri ise 7,0 milyar USD'yi bulmaktadır. Her iki değer toplamı olan 23,8 milyar USD Türkiye imalat sanayinin toplam katma değerinin yaklaşık % 11'idir. Tablo 4/2'deki değerler ile tesis başına ve organize sanayi ile KSS'lerdeki site başına katma değerler Tablo 4/3'de verilmiştir.

Tablo 4/2: Coğrafi Bölgelere Göre Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri Katma Değer ve İstihdam (Milyon USD ve Kişi, 2016 Başı)

A - OSB'LER				
Bölge ve İl Sayısı	OSB Sayısı	İstihdam Sayısı *	Katma Değer **	
			Kişi Başına (USD/Kişi)	Toplam (milyon USD)
Marmara (12 il)	52	387.496	22.010	8.528
Ege (8 il)	33	112.823	18.030	2.034
Akdeniz (8 il)	15	39.483	14.600	576
İç Anadolu (13 il)	49	183.491	17.760	3.259
Karadeniz (18 il)	34	40.347	14.740	595
Doğu Anadolu (14 il)	16	16.961	12.550	213
Güneydoğu Anadolu (9 il)	18	98.595	15.990	1.576
TOPLAM	217	879.196		16.781

(*) Üretim yapmakta olan mevcut tesislerin ve bölgelerde yer alan ticari ve hizmet sektörleri işletmelerindeki fiili çalışan sayısı esas alınmıştır.

(**) Kişi başına katma değer hesabında, o coğrafi bölgedeki tesislerin sektör itibarıyla hesaplanan kişi başına katma değerlerin sektörel dağılım yüzdelerine göre ağırlıklı ortalaması alınmıştır.

B - KSS'LER				
Bölgeler	KSS Sayısı	İstihdam Sayısı *	Katma Değer **	
			Kişi Başına (USD/Kişi)	Toplam (milyon USD)
Marmara	65	153.251	13.900	2.130
Ege	69	78.402	11.500	902
Akdeniz	54	67.403	10.650	718
İç Anadolu	96	130.389	12.700	1.656
Karadeniz	91	48.506	10.350	502
Doğu Anadolu	57	38.980	8.950	349
Güneydoğu Anadolu	38	79.869	11.310	721
TOPLAM	470	596.800		6.978

Kaynak: TÜİK Katma Değer verileri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verileri

Tablo 4/2'deki değerler ele alınarak Tablo 4/3'te de OSB'lerde tesis başına istihdam ve tesis başına katma değerler verilmiştir.

Tablo 4/2 ve Tablo 4/3'ün birlikte değerlendirilmesi ile;

- Marmara bölgesi toplam OSB ve KSS katma değerlerinin % 44,9'unu oluşturmaktadır. Tesis başına en fazla işçi (%36,6) ve katma değer yine Marmara OSB'lerinde yapılmaktadır.
- Marmara'yı İç Anadolu ve Ege Bölgeleri izlemektedir. Ancak tesis başına işçi sayısında Güney Doğu Anadolu, Marmara ve İç Anadolu'dan sonra üçüncü sırayı almaktadır.
- En az katma değeri Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgeleri yaratmaktadır

Tablo 4/3: OSB'ler için Tesis Başına Katma Değerler ve Ortalama İşgücü (2016)

Bölgeler	OSB Sayısı	Tesis Sayısı	Tesis Başına İşçi	Tesis Başına Katma Değer (USD)
Marmara	52	6.137	63.1	1.329.604
Ege	33	3.228	34.9	630.111
Akdeniz	15	1.596	24.7	360.902
İç Anadolu	49	4.236	43.3	769.358
Karadeniz	34	1.980	20.4	300.505
Doğu Anadolu	16	1.394	12.2	152.798
Güneydoğu Anadolu	18	2.843	34.7	554.344

Kaynak: İlgili tablolardan alınan değerler

(*) İstanbul ve Ankara'daki OSB'ler içindeki KSS işyerleri dahil değildir.

C - Teknoparklar - Teknokentler

Teknokentlerde katma değer hesabı çıkarılabilecek veri bulunamamıştır. Bunların bir bölümü üniversiteler bünyesinde dönen sermaye ile çalışmakta, çalışan sayısı sürekli değişmekte ve bir kısmı ise henüz üretken bir yapı içinde bulunmamaktadır. Ortalama ve global olarak bir teknopark veya Teknokentlerdeki toplam istihdam içindeki AR-GE personeli sayısının yaklaşık 27.370 olduğu dikkate alındığında ve kişi başına 34.000 USD katma değer hesabı ile toplam teknoparklar için; 930,6 milyon USD'lik katma değer olabileceği varsayılmıştır.

4.3 Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri İhracat ve İthalatları

Organize sanayi bölgelerinin tek tek veya bölge bazında ithalat ve ihracatlarını hesaplamak veya analizlemek mümkün görünmemektedir. Zira bu bölgelerde yer alan büyük tesisler (takriben ciroların % 42'si bu tip tesislerdedir) dış ticaretlerini kendi sektörel dış ticaret şirketleri veya merkezi ithalat firmaları ile yapmaktadırlar (Koç Holding, Eczacıbaşı Holding, Zorlu Holding, Çukurova Holding, Doğan şirketler Grubu vs.). Dolayısıyla "ithalat-ihracat" değerleri organize bölgelerden çıkış veya giriş olarak görünmektedir. Yine küçük ve orta büyüklükteki şirketlerin bazıları ihracatlarını fason üretim şeklinde yapmakta veya dış ticaret şirketlerini devreye sokmaktadırlar. Keza ithal mallar da büyük ithalatçılardan veya iç piyasadan temin edilmektedir.

Ancak çeşitli kaynaklardan ve KOSGEB, TOSYÖV ve bazı sektörel dış ticaret şirketlerinden alınan (2016 yılı başı esaslı) bilgiler ile;

- OSB ve KSS'lerin toplam ithalatları, toplam ithalatın % 14'ü oranında olup yaklaşık 19,7 milyar USD'dir.
- OSB ve KSS'lerin toplam ihracatları, toplam ülke ihracatının % 15'i civarında olup 13,9 milyar USD olmaktadır.

5. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ DÜNYA ÖRNEKLERİ, TÜRKİYE'DEKİ UYGULAMA VE KIYASLAMALAR

Organize sanayi bölgelerine ilişkin, sanayileşmenin planlı bir aracı olarak ciddi uygulamalar 1900'ün başlarında ortaya çıkmaktadır. İngiltere, ABD ve İtalya bu aracı sanayileşmenin itici gücü olarak kullanmışlar, hem planlı bir kentleşmede, sanayi bölgelerini toplu bir yerleşime sokmak, hem de çevreye uyumunu sağlamak amacıyla uygulamışlardır. Çok farklı adlar altında kurulup faaliyete geçse de amaç ve işleyişleri önemli değişiklikler göstermemiştir.

Ancak organize bölgelerle ilgili hızlı gelişme İkinci Dünya Savaşı sonrasına rastlamakta, model olarak, tüm dünyada yaygınlaşmaya başlamaktadır. Sanayileşme stratejilerinde organize sanayi bölgelerine özel bir önem verilmiş ve ülke ekonomilerinde oynayacağı rol düşünülerek, fon ve kaynakların bir bölümü bu alana kaydırılmıştır. Ancak sanayileşme politikalarının değişimine paralel olarak organize sanayi bölgelerinin kuruluş ve uygulama stratejileri de değişim göstermiştir. Böylece bu bölgeler vazgeçilmez uygulama araçlarından biri olarak süregelmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde bu tür sanayi bölgeleri uygulamaları 1970 yılından sonra hız kazanmıştır. Küreselleşme sürecinde organize sanayi bölgelerine paralel olarak küçük sanayi sitelerine de, gelişmiş sanayi ülkelerinin baskısı ile fon ve teşvikler verilmekte, AB Çerçeve Programlarında da AR-GE fonlarından destek sağlanmaktadır. Yabancı sermaye kökenli şirketlerin önemli bir bölümü özellikle 1990'lardan sonra OSB'ler içinde yatırım yapmaktadırlar. Bunun nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Organize sanayi bölgelerinde arsa ve altyapı, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı tarafından fon ve kredilerle desteklenerek ucuz olarak yatırım maliyetlerinde harcamalara girmektedir. Böylece yabancı şirketler her şeyi devlet tarafından ödenmiş bir altyapı bulmaktadırlar.
- Organize sanayi bölgeleri planlı dönemlerin başında bu yana teşvik araçları ve ucuz kredilerden yararlanmaktadır. Özellikle % 100 yatırım indirimleri ile karların bir bölümü vergiden muaf tutulmakta, dolayısıyla yatırımcı optimal maliyet ile çalışabilmektedir.
- İşletmenin su, elektrik, yakıt vs. girdileri uygun fiyatlarla sağlanmakta, ihracatta vergi iadeleri ile avantaj elde edilmektedir..
- Uluslararası tekeller ve büyük şirketler için OSB ve KSS'ler fason üretim veya taşeron işletme yönteminin en uygun odaklarıdır. Bu bölgelerde yaptırılan ürünler, özellikle işçilik avantajı ön planda tutularak, Ortadoğu ve Yakındoğu'ya satılabilmektedir.
- OSB ve KSS'ler ucuz, nitelsiz işçilerin rahatlıkla çalıştırılabildiği, çıraklık eğitimi ile desteklenen "küçük yaştaki" işçilerin istihdam edildiği tesislerin çoğunlukta olduğu alanlardır. Hatta çoğu kez kaçak işçi çalıştırılarak sosyal güvenlik ve vergilerden tesisleri muaf tutmak mümkün olabilmektedir. Büyük şirketler üretimlerinde, genellikle bu nedenlerle, KSS'lerdeki atölyeleri fason imalatçı olarak devre sokmaktadırlar.

Türkiye'de 1970'lerden bu yana hemen her bölgede OSB ve KSS'ler, makro ekonomik dengeler ele alınmaksızın hızla yaygınlaşmıştır.

Organize sanayi bölgelerinin planlanmasında, kurulmasında ve işletilmesinde farklı yöntemler izlenebilmekte ve bu nedenle OSB'lerin kuruluş ve işletim sürecinde kamu ve özel sektörün rolleri ülkelere göre değişebilmektedir. Örneğin, geçmiş dönemlerde çoğu Asya ülkesinde kurulu bulunan organize sanayi bölgelerinin oluşumunda özel şirketler daha etkin rol oynamışlardır. Çin'de ise önce devletin doğrudan faaliyet gösterdiği bu tür bölgelerde özel sektör fonksiyonları üstlenmeye başlamıştır. Japonya, Singapur ve Filipinler'de faaliyet gösteren bazı büyük şirketler, Çin dahil bazı

Asya ülkelerinde organize sanayi bölgeleri geliştirmektedirler. Tayland Organize Sanayi Bölge Kurumu başlangıçta kamu kurumlarının denetiminde organize sanayi bölgelerini kurarken, bir süredir ağırlık özel sektöre veya ortak girişimcilere geçmiş bulunmaktadır. Dünya genelinde, çoğu kez devlet, organize sanayi bölgesinin kurulacağı araziye ilişkin planlama projesini geliştirmekte, istihdam için teşvikler sağlamakta ve uluslararası kalkınma fonlarını ortak kullanıma açık altyapı (atık su, su, enerji) tesislerinin kurulmasına yönlendirmekte ve nihai olarak özel şirketler ise organize sanayi bölgelerinin kuruluş ve yatırım işlerini yürütmektedir.

5.1 Organize Sanayi Bölgelerine İlişkin Dünyadaki Uygulamalar ve Örnekleri

Bu bölümde gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelere bazıların organize sanayi bölgelerine ilişkin tipik örneklerine değinilecektir.

A – İNGİLTERE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

İngiltere’de sanayi bölgeleri “Industrial Estates” olarak adlandırılmakta ve bir tür organize sanayi bölgesi olmaktadır. İngiliz hükümetleri, az gelişmiş bölgelerdeki ekonomik kalkınmanın gerçekleşmesi ve işsizlik sorununun çözümlenmesi için bu bölge yatırımlarını desteklemişlerdir. Önce dar kapsamlı ve işsizlikle mücadeleyle yönelik olan bu politika, ikinci Dünya Savaşı’ndan sonra bir ekonomik strateji haline gelmiştir. Organize sanayi bölgesi uygulamasına ilk örnek 1896’da Manchester yöresinde olmuştur. Ancak, esas olarak olayın önem kazanması ile 1959’lerden sonra devletin gözetimi ve denetimi altında yürürlüğe konulmuştur. Burada özel sektör öncülüğü söz konusudur. Amaçlar dört ana madde ile belirlenmiştir:

- Sanayi bölgelerinin az gelişmiş yörelere doğru kaydırılması,
- Organize bölgelerin işsizliğe karşı etkin bir araç olarak kullanılması,
- Sanayinin yoğun olarak bulunduğu yörelerden, özellikle büyük kent merkezleri ile sanayileşmiş alanların dışına doğru kaydırılmasının teşviki,
- Geri kalmış yörelere sanayi yerleşimlerini teşvik edecek şekilde sistemli ve planlı sanayileşme ve kentleşme politikasının uygulanması.

İngiltere’de 1939 yılında, özellikle başta Galler ve İskoçya’da olmak üzere, 6 sanayi bölgesi kurulmasına ilişkin “Özel Gelişme Alanları ve İlerleme Kanunu”, 1945’te çıkarılan ve özel alanların gelişimiyle sanayinin İngiltere genelinde dağıtımının denetimini öngören “Sanayi Dağılımı Kanunu” ve 1947’de yürürlüğe giren “Kent ve Bölge Planlaması Kanunu” bu alanda yapılan uygulamalardır. Bu yasalar hükümetlere sanayileşmeyi geri kalmış bölgelere yaymak için geniş olanaklar sağlamıştır. Böylece sanayinin yerleşmesiyle, Güney’e oranla geri kalmış Kuzey İngiltere’ye doğru yayılması konusunda bir dizi tedbir alınmıştır. Bu mevzuat düzenlemeleri, sanayi işletmelerinin gerekli görülen bölgelerde faaliyet göstermeleri için teşvik edici pozitif önlemler getirirken, aynı zamanda ekonomik kalkınma yönünden daha çok ilerlemiş bölgelere yeni sanayi yatırımlarını caydırıcı negatif araçları da uygulama imkanını sağlamıştır. Bu nedenle uygulamalar, bir devlet politikası olarak “Sanayileşme Stratejisini” çizmiş ve bölgesel dengeyi sağlamada önemli başarılar kazandırmıştır.

İngiltere’de sanayi bölgeleri uygulamaları bir biriyle hiçbir alanda ilişkisi bulunmayan iki farklı şirket aracılığıyla ele alınmakta ve yürütülmektedir. Bunlar,

- Sanayi bölgesinin sadece fiziki planlamasının yapılması ve altyapısının hazırlanması,
- Sanayi bölgeleriyle birlikte yeni bir kentin planlanarak kurulması,

olmaktadır. Birinci işlem, yani fiziki planlama “Industrial Estates Corporation” kuruluşları ile ikincisi ise “Development Corporation”ların devreye girmesi ile yapılmaktadır. Bu iki oluşumun birbirleriyle ilişkisi olmamakta, ancak “kamulaştırma yetkisi” dahil her türlü yetki ile donatılmaktadır.

Belirtilen yasalara dayanılarak, geri kalmış yörelere yönelik uygulamalardaki sanayi bölgelerinde aşağıdaki faaliyetler yapılmıştır.

- Satılık ya da kiralık hazır fabrika binaları inşaatı yapılmıştır,
- Faaliyet gösteren girişimcilere uzun vadeli ve çok düşük faizli bölgesel gelişme kredileri ve hibe nitelikli nakdi destekler ile vergi indirimleri sağlanmıştır.
- Sanayi yatırımlarında, sabit yatırım kalemlerinin önemli olanlarının % 10’u ile satın alınan makinelerin % 25’i devlet fonlarından karşılanmıştır.
- Yapılacak yatırımlarına ilişkin amortismanların tamamı vergi matrahından düşülmüş, ayrıca binalar için özel amortisman indirimleri tanınmıştır.
- İlk üç yıl firmaların ödediği maaş ve ücretlerin tamamı devletçe karşılanmıştır.
- Sanayi bölgesinin altyapı yatırımı uzun vadeli devlet kredileri ile desteklenmiştir.
- İşçi ücretlerinin bir bölümü devletçe karşılanmıştır.
- Bu özendirme ve teşvikler için ilgili sanayi bölgelerinde kamu harcamaları arttırılmıştır.

1980 yılında yeni bir uygulamaya geçilerek, “Yerel Yönetim Planlama ve Toprak Kanunu” kapsamında, belirli bir görevi yapmak üzere kurulan Kent Geliştirme Şirketleri’ne tahsis edilen alanlarda;

- Arazi ve binaların etkin şekilde kullanıma açılması,
- Mevcut ve yeni sanayi ile ticaretin gelişiminin teşvik edilmesi,
- Yatırımlar için uygun ve cazip yatırım ikliminin oluşturulması,
- Tahsisli bölgede insanların yaşama ve çalışmasını teşvik edecek konut ve sosyal tesislerin yapılmasının sağlanması

görevleri de verilmiş bulunmaktadır.

Günümüzde AB’ye üye İngiltere’de organize sanayi bölgelerine tanınan teşvikler, sektörel değil genel amaçlı olmaktadır. Altyapı yönünden tamamen sorunları çözülmüş organize sanayi bölgelerinde çevreye duyarlı bir ortamın egemen kılınmasına çalışılmaktadır. Bu amaçla kirlenme potansiyeli taşıyan ağır sanayi tesislerinin organize bölgelere yerleştirilmesi için politikalar geliştirilmektedir.

B – AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİNDE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Sanayi bölgeleri için Amerika Birleşik Devletleri’nde “Industrial Park” denilmektedir. ABD ekonomisinin diğer alanlarında olduğu gibi, organize sanayi bölgeleri de, piyasa mekanizması kurallarınca kurulmaktadır. Bu bölgelerin oluşturulmasında gayrimenkul alım-satım firmaları, demiryolu ve havayolu şirketleri ile toprak sahibi girişimciler esas girişimcilerdir. Büyük ölçekli sanayiye yönelik organize sanayi bölgelerinin kuruluşunda ise kamu kuruluşu niteliğine sahip ajanslar sorumluluk üstlenmektedir. Özel şirketler, hafif sanayi, antrepoculuk ve dağıtım (lojistik) sektörlerine yönelik sanayi bölgelerinin geliştirilmesine odaklanmışlardır. Bu üç tip girişimci;

- Kar amacı güderek hizmet yapan özel şirketler,

- Doğrudan kar amacı gütmeyen, ancak bu bölgelerin kurulmasının ülke ekonomisi, istihdam ücret ve vergi gelirlerine yapacağı olumlu katkıları gözetilen sanayi ve ticaret odaları ile sivil toplum kuruluşları,
- Sanayi bölgelerinin kurulmasının o bölgede sanayi gelişmeyi sağlayacağına ve dolayısıyla yöreye ekonomik refah getireceğine inanan yerel hükümetler

olmaktadır.

Organize sanayi bölgelerinin yarısından fazlası özel girişimciler eliyle kurulmuş olup, bunu ticaret ve sanayi odaları ile yerel hükümetler izlemektedir.

Organize sanayi bölge uygulamaları ikinci Dünya Savaşı'ndan sonra hızlanmış ve başlıca dört temel amaç gözetilmiştir.

- Belli bir arazinin plan gereği alt parsellere ayrılıp sanayi kuruluşlarının yerleşimine sunulması,
- Büyük kentlerin daha da büyümesiyle, kurulacak sanayi tesisleri için gereksinim duyulan arazilerin azalması ve pahalı hale gelmesi durumunda, yatırım maliyetini düşürecek yeni çözümler bulunması,
- Sanayi bölgelerinin gerekli pazar hacmine sahip, işgücü ve hammadde kaynağı kentlere doğru gelişmesiyle, buradaki potansiyelden daha fazla yararlanılması,
- Amerikan sanayinin gelişimine paralel olarak kurulacak yeni sanayi yerleşimlerinin dengeli dağılımında bu bölgelerin stratejik bir araç olarak kullanılması.

Federal yönetim biçimine sahip ABD'de federal hükümet dışında her eyalet kendi sınırları içindeki tesislere farklı teşvik ve indirimler sağlamaktadır. Bu bağlamda ABD'nin her eyaletindeki organize sanayi bölgeleri birbirinden farklı finansal ve idari desteklerden yararlanmaktadır. Eyaletten eyalete değişen bu teşvikler ve uygulamalar, diğer ülkelerdeki gibi tek bir çerçeveye indirgenemez. Burada bir örnek olarak 1960 yılında Oklahama'da kurulan Mid America Industrial Park incelenebilir. Bu bölge; imalat, işleme ve dağıtım şirketlerini kapsamaktadır. Amaç yeni iş olanakları yaratmak ve mevcut işletmeleri destekleyerek bölgedeki istihdamı arttırmaktır. Bu organize sanayi bölgesi, kamu yararına çalışan bir vakfın mülkiyetindedir. Bu vakıf, bölge ihtiyaçları ve yönetimi için önemli bir profesyonel kadro istihdam etmektedir. Sanayi bölgesinde 70 şirket faaliyet göstermekte ve 4.100 kişi çalıştırılmaktadır. Eyalette vergiler düşürülerek şirketlerin büyümesine yardımcı olunmaktadır. Bu vergilerin niteliği aşağıdaki gibidir.

- Kurumlar Vergisi; şirketlere azami olarak % 6 gelir vergisi şeklinde uygulanır. Bu nedenle bütçesindeki gelirler vergisi payı düşüktür.
- İşsizlik Telifi Vergisi; yeni işyeri sahipleri, işçi başına elde edilen gelirin ilk 10.500 dolarının % 1'i kadar bir katkı payı ödemektedir. Müteakip ödemelerde oranlar % 0,1 kadar düşük seviyede olup toplam ödemenin % 5,5'e ulaşması ile katkı payı ödemesi yapılmaktadır.
- Yıllık Şirket Ruhsat Vergisi; asgari-azami miktarlar 10-20.000 dolar arasında olup, yerleşik sermayenin her 1.000 doları üzerinden 1,25 dolar yıllık şirket ruhsat vergisi alınmaktadır.
- Eyalet ve Yerel Satış Vergisi; eyalet düzeyinde bu vergi % 4,5'tir. İşletmeler teşvik kullanarak bu vergiden muaf olabilmektedir.
- Gelir Vergisi; bu vergi % 0,5 ila % 7 arasında bir orandadır. Oklahama'da bu oran % 2,47'dir.

İstihdam vergisi muafiyeti ile Mid America Industrial Park'daki şirketler 4.000 dolara kadar geri ödemesiz federal düzeyde vergi indiriminden yararlanabilmektedir. Diğer taraftan, hızlandırılmış amortisman yöntemi de kullanılan bir teşvik aracıdır.

ABD'deki organize sanayi bölgeleri, gerek eyalet içi ve gerekse eyaletler arası büyük ölçek ekonomilerinden yararlanmaktadır. Bu durum, OSB'lerin altyapı açısından güçlü olmalarına, eyalet içinde gelir ve harcama düzeyi yüksek yerleşim yörelerine yakın ve eyaletler arası karayolu güzergahı üzerine kurulmalarına yol açmaktadır. ABD'nin coğrafi yönden çok geniş bir alana yayılmış olması, talep sahiplerine ürünün hızla ulaştırılması açısından, bu bölgeler civarında büyük TIR filolarına sahip lojistik şirketlerinin kurulmasını da zorunlu kılmaktadır. Organize sanayi bölgeleri ile bu TIR filo şirketleri arasında uyumlu bir nakliye ağının kurulması ve koordinasyonu, rekabet için ABD düzeyinde önem taşımaktadır. Böylece organize sanayi bölgeleri, hem ucuz altyapı, hem işletme yönünden avantajlarını kullanarak entegre bir yatırım sağlamaya çalışmaktadırlar.

C – HİNDİSTAN ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Ticari açıdan sürdürülebilir ve gerekli tüm tesisleri kapsayan organize sanayi bölgeleri fikri pek çok Güney Doğu Asya ülkesinde sanayileşmeyi hızlandıran bir araçken, Hindistan'da yakın zamanlarda benimsenmiştir.

Hindistan'da sanayinin merkezi ve yerel düzeyde planlanması ve geliştirilmesinden Sanayi bakanlığı sorumludur. Ancak, sanayinin gelişmesinde ortaya çıkan zorluklar ve zorunluklar sanayi sektöründe petrol ve kimya, çelik ve maden, tekstil bakanlıkları gibi farklı otoritelerin de katılımını zorunlu kılmıştır. 1991'de Hindistan'da yeni bir sanayi politikası uygulanmaya başlanmış, 18 kategori dışında kalan sektörler lisans altına alınmamıştır. Böylece Hintli girişimcilerin ulusal ve uluslar arası düzeyde rekabet gücü kazanmaları amaçlanmıştır. Ayrıca, Hint sanayine yatırım yapmaları teşvik edilmiştir.

Bu bağlamda, Hindistan'da daha fazla istihdam yaratması için küçük ölçekli sanayinin geliştirilmesi, temel ilkelerden biri olarak saptanmıştır. Küçük ölçekli sanayilere destek amacıyla Küçük Sanayileri Geliştirme Örgütü teknik, ekonomik ve yönetim faaliyetleri konusunda danışmanlık, eğitim, test, satış, pazarlama gibi alanlarda küçük sanayicilere paket hizmetler vermektedir.

Hindistan'da organize sanayi bölgeleri iki yöntemle geliştirilmektedir:

- Genel Sanayi Bölgeleri (General Industrial Park)
- Özel Sanayi Parkları (Special Industrial Park)

Genel sanayi bölgeleri, her tür sanayiye hizmet veren bir şemsiye niteliğindeki sanayi bölgesi karakterine haizdir. Örneğin, Hindistan'ın Manaser (Hayrana) kentindeki Industrial Model Township sanayi bölgesi, otomotiv ve yan sanayi, tekstil, metal eşya, ince mekanik sanayi ve yazılım gibi çok farklı sanayi sektörüne hizmet vermektedir.

Hindistan'daki Özel sanayi Parkı ise oldukça spesifik sanayi sektörlerinin faaliyet gösterdikleri organize sanayi bölgesi niteliğini taşımaktadır. Özel sanayi parkları, yazılım, plastik, tekstil gibi ihtisas sanayi sektörlerini içeren tesisleri kapsamaktadır. Ülkenin önemli bilişim teknoloji merkezlerinden biri olan Bengalur'da mevcut Software Technology Park bu özel sanayi parklarına bir örnek olarak gösterilebilir.

Hindistan'da organize sanayi bölgelerinin finansmanı, devletin bütçeden yerel yönetimlere tahsis ettiği "finansal kaynaklar" la sağlanmaktadır. Hindistan'ın görece gelişmiş bölgelerinde kurulu organize sanayi alanlarında; postane, banka, hastane, itfaiye, kamu yararına çalışan açık depolar gibi klasik hizmet tesislerinin yanı sıra, kimya ve analiz laboratuvarları, buhar ve havagazı tesisleri ile küçük işletmeler açısından fazla yatırım gerektiren konvansiyonel makine, pres ve aletler ortak kullanıma sunulmaktadır.

D – TAYLAND ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Tayland, Singapur, Endonezya ve Malezya gibi bazı Güney Doğu Asya ülkelerinin organize sanayi bölgelerini ekonomik kalkınmaları için hızlandırıcı bir araç olarak devreye soktukları gözlemlenmektedir. Tayland sanayi politikasında, organize sanayi bölgeleri kurulurken, nispeten kırsal bölgelere yatırım yapılmasını sağlamak ve bu bölgeler ile gelişmiş bölgelerin gelir dağılımını dengelemek amaçlanmıştır. Bunun için Tayland hükümeti bir dizi uygulama başlatmıştır. Bu uygulamalar arasında, yatırım götürülecek bölgeye, elektrik, haberleşme, ulaşım, su ve kanalizasyon gibi altyapının sağlanması ve bunun finansmanının sağlanması önem taşımaktadır. Ayrıca, buradaki organize sanayi bölgelerinde yer alan işletmelere teşvik ve destekler getirilmiş, bir vergi muafiyeti paketi uygulanmıştır.

Tayland'da organize sanayi bölgeleri sanayi parkları “Yatırım Promosyon Kanunu” uyarınca, sanayi faaliyet bölgeleri ise “Fabrika Kanunu”na göre kurulmaktadır. Sanayi siteleri için “Tayland Organize Sanayi Bölgesi Kurumu Kanunu” uygulanmaktadır. Böylece, bu bölgelerdeki tesis ve yapılar, farklı kanunlardaki madde, standart ve kurallara tabidir

Tayland'da sanayinin gelişim ve faaliyetleri ile ilgili politikaların saptanması ve yönetilmesinden sorumlu kamu kuruluşları;

- Sanayi Bakanlığı sanayi Yapım Dairesi
- Sanayi Bakanlığı Sanayi Promosyon Dairesi
- Tayland Organize Sanayi Bölgesi Kurumu
- Yatırım Kurumu

olmaktadır.

Tayland'da organize sanayi bölgelerinin arazi tahsisinden faaliyet izinlerine, işletme birimleri ve çevre kirliliğini önleyecek arıtma sistemlerinden iş güvenliği ve sağlığa kadar vergiler dahil tüm izin prosedürlerinden Tayland Organize sanayi Bölgesi Kurumu sorumludur. Bu kurum sanayiye geliştirme politikalarını uygulamakla görevli bir kamu kuruluşudur.

Organize sanayi konusunda tek yetkili olan ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı bu kurum, kamusal nitelikli 13 organize sanayi bölgesini doğrudan ve özel statülü 14 organize sanayi bölgesini de ortak olarak yönetmektedir. Tayland'da kamu veya özel nitelikli bu 27 organize sanayi bölgesine yapılan yatırımın yaklaşık değeri 21 milyar ABD dolarıdır. Söz konusu organize sanayi bölgelerinde kurulu 1700 fabrikada yaklaşık olarak 410.000 kişi istihdam edilmektedir.

Organize sanayi bölgelerindeki tesisler, kurulma aşamasında çevre kirliliğine göre, katı atıklar yönünden bir sektörel ayırım ve gruplandırmaya sokulmaktadır. Bu sınıflandırma, hangi organize sanayi bölgesine hangi tesis için izin verileceğini belirlemektedir. Ayrıca, Kurum'un bir görevi de organize sanayi için yer seçimi olup, burada kent ve yerleşim yerlerinden uzak bölgeler esas alınmaktadır. İhtisas ayırımı burada önem taşımakta, kirlitici atıkları olan sanayilere özel alanlar tahsis edilmektedir.

Organize sanayinin gruplandırılması, sistematik biçimde yapılmaktadır. Örneğin, seramik, elektronik, tarımsal sanayi ve metal işleme sektörlerinin yer aldığı organize sanayi bölgeleri Tayland'ın kuzeyinde, tekstil, kağıt sanayi, otomobil ve elektrikli aletler üretimi yapan işletmeler orta kesimlerde, çelik, petro-kimya, lastik, gıda ve içki sanayilerini içeren organize sanayi bölgelerinin ise ülkenin güneyinde kurulması öngörülmekte ve buna uygun olarak gerçekleştirilmektedir. Buna bağlı olarak da

her sektör için teşvik araçları ve destekleri farklı saptanmaktadır. Keza arsa büyüklüğü de hedef sanayinin kapasitesi ve yerine göre belirlenmektedir.

Tayland'da organize sanayi bölgelerinde faaliyet gösteren yatırımcılar yasal olarak bir dizi teşvik ve destekten yararlanmakta, bu teşvikler sektörel bazda ve yatırımın maliyetinin büyüklüğüne göre saptanmaktadır. Tayland Organize Sanayi Bölesi Kurumu ayrıca su tüketimi ve dolayısıyla atık suyu fazla olan sektörleri başkent Bangkok ve diğer büyük kentleri merkezlerinden ve su kaynaklarından uzak bölgelere yönlendirmektedir. Bu mesafeye bağlı olarak teşviklerdeki "vergi sistemi" de farklı olmaktadır. En uzaktaki organize sanayi bölgelerinde 8 yıla kadar kurumlar vergisi istisnası bulunmaktadır. En yakın bölgelerde ise 3 yıllık istisna uygulanmaktadır.

Ayrıca, organize sanayi bölgelerindeki tesislere sağlanan vergi avantajları, hem ithalatta makinelerden alınan gümrük vergilerinde hem de işletme dönemi vergilerinde indirimlerle ortaya çıkmaktadır. Bir yıl süre ile ithal hammaddelerde % 90'a kadar gümrük vergisi indirim söz konusudur. Bunun dışında, patent ve royale ödemelerinde gümrük vergisi muafiyeti, işletme vergilerinde indirim, ulaşım, elektrik ve su bedellerinde indirimler ile kuruluş masraflarında vergi muafiyetleri de söz konusudur. Yatırım ve işletme dönemlerinde çeşitli vergi avantajları da 5 yıllık bir süre ile işletmelere kullandırılmaktadır.

Organize sanayi bölgelerinde yatırım yapmak isteyen şirketlerin başvuru, izin ve belgelendirme işleri bu Kurum tarafından kısa sürede sonuçlandırılmaktadır. Bürokratik yapı hızlı bir işleyiş göstermektedir. Ayrıca, Kurum özel şirketler ile ortak girişim (joint-venture) yapabilmektedir. Bu durumda Kurum altyapı hizmetlerini sağlamakta, özel şirket makine ve ekipmanları temin etmektedir.

Tayland'da ortak girişim yoluyla organize sanayi bölgesi kurulması durumunda, proje onayı ve sözleşmenin imzalanması ile organize sanayi bölgesi kuracak olan tarafın, proje yönetimi, satış promosyonu, bakım fonları, altyapı ve tesislerinin giderlerini ödenmesi gerekmektedir. Kurumun kurucuya sağladığı avantajlar ise, bölgenin geliştirilmesi, inşaat izinleri, altyapı ve tesislerin yapılması ve organize sanayi bölgesinin tanıtımı gibi konularda danışmanlık hizmetleridir. Bu ortaklık girişimcilere her konuda güven vermektedir.

E – SİNGAPUR ORGANİZE SANAYİ BÖLGESİ:

Singapur'un hızlı ekonomik kalkınması büyük ölçüde entegre sanayi bölgelerine ve buradaki tesislerin sistematik gelişme sürecine bağlanmaktadır. Ülke, devletin sahip olduğu 30 kamusal nitelikli organize sanayi bölgesine sahiptir. Bunlar arasında en büyük olanı "Jurong Town " organize sanayi bölgesidir. 1968'de faaliyete geçen Jurong Town Corporation (JTC) Singapur'un sanayileşme ve kalkınma sürecini ülke genelinde planlayan kamusal nitelikli bir kurumdur. JTC imalat ve benzeri faaliyetler alanındaki sektörlerde sanayi tesisleri de kurmakta, şirketleri denetlemekte, arsa tahsis etmekte ve tesis ettiği binaları 30 yıllık leasing yoluyla kiralamaktadır. JTC 30 yıl içinde 7.000 hektar sanayiye uygun arsa ve 7.000'den fazla şirket için (yerel ve çok uluslu) 4 milyon m² hazır fabrika geliştirmiştir. Şirket ayrıca, sanayi bölgelerindeki kanalizasyon, yol, metro, elektrik ve iletişim hatları da dahil tüm altyapıyı inşa etmektedir.

JTC yatırımcılara çeşitli sektörlerde sanayi bölgeleri sunmaktadır. Bu sektörel gruplandırma aşağıdaki gibidir;

- Petro-kimya, metal üretimi ve kimya tesisleri, gibi sanayilere yönelik ağır sanayi organize bölgeleri,
- Plastik, otomotiv, maline imalatı gibi sektörlerle yönelik organize sanayi bölgeleri,
- Gıda, ilaç, içki ve diğer tüketim malları üretimine yönelik organize sanayi bölgeleri,

- Elektronik, yedek parça, ince mekanik işleme, metal eşya gibi ara malı niteliğindeki, istihdamı yoğun sektörlere ayrılan kentsel organize sanayi bölgeleri,
- Antrepo kompleksleri ve lojistik tesislere yönelik olanlar,
- Küçük ve orta sanayilerin ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirilen özel sanayi bölgeleri.
- Singapur'da organize sanayi bölgelerine devlet tarafından tanınan vergi teşvikleri;
- Mevcut ve yeni tesislerin kurumlar vergisinden 5-10 yıl arasında muafiyet,
- Yatırım maliyetlerine bağlı olarak, sabit değerlerin % 59'una kadar yatırım indirimi,
- Öncü ürün veya şirket statüsüne sahip işletmelere azami 10 yıllık bir dönem için % 10 vergi,
- 10 milyon ABD dolarını aşan ilave yatırımlarda 5 yıllık bir süre için gelirler üzerinden vergi muafiyeti,

olmaktadır.

F – MALEZYA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Malezya'da 1960'lardan bu yana gelişmeye başlayan organize sanayi bölgeleri, sanayi üretiminin % 78'ini gerçekleştirmektedir. Bu bölgeler sanayileşme politikasında sanayinin sosyo-ekonomik amaçlarını geliştirmenin bir aracı olarak görülmektedir. Ayrıca, organize sanayi bölgelerinin kurulacağı araziler sınıflandırılarak, kullanılabilir arazilerin düzenli ve sistematik bir envanteri çıkarılmaktadır. Sanayi faaliyetlerde kayıt dışı üretimin önüne geçmek ve sürdürülebilir bir kalkınmayı sağlamak, altyapıyı ortak hale getirerek işletmelerde girdi maliyetlerini düşürmek, az gelişmiş bölgelerde ekonomik faaliyet yaratarak dengeli bir büyüme sağlamak da organize sanayi bölgeleriyle çizilen hedefler arasındadır.

Organize sanayi bölgelerinin kurulmasında özellikle yer seçimi konusunda hassas davranılmakta ve sektörel nitelik ile kamu yararı ön plana alınmaktadır. Organize sanayi bölgesi kuracak girişimciler bu yönden devletin denetimindedir.

Malezya'da organize sanayi bölgelerinde uygulanan politikada, ihracat yönelimli bir büyüme stratejisi esas alınmıştır. Teşvikler de buna göre verilmektedir. Malezya'da sanayi ve ticaret bölgeleri aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir;

- Liman idareleri ve yerel yönetimler tarafından geliştirilen 222 özel ekonomik bölge ve serbest ticaret bölgesi bulunmaktadır.
- İhracat ağırlıklı 13 serbest sanayi bölgesi, üretimlerinin en az % 80'ini ihraç etmektedir.
- Teknoloji, AR-GE ve bilişim ağırlıklı sektörlerin ihtiyaçlarını karşılamak üzere 4 özel sanayi parkı, bir yerde teknopark gibi görev yapmaktadır.

Organize sanayi bölgelerinin gelişim ve promosyonundan sorumlu olan Malezya Sanayi Kalkınma Kurumu lisans başvurularını inceleyerek karara bağlar. Bu Kurum organize sanayi bölgesi kurulduktan sonra işletimini özel kurumlara devreder. Özel girişimciler organize sanayi bölgeleri kurabilme ve işletme hakkına sahiptirler. Malezya'da özel nitelikli 63 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır.

Malezya'da organize sanayi bölgelerine sağlanan teşvikler, yerel hükümetlere göre değişmekte ancak sanayi projelerinin niteliğine göre teşvik ve vergi indirimi sağlanmaktadır. Burada, "kişi başına sermaye yatırımı oranı" değerlendirmede önemli bir kriter olmaktadır.

G - ENDONEZYA ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Endonezya sanayileşme politikasında organize sanayi bölgelerinin özel bir yeri vardır ve işgücü yoğun olan ve düşük sermaye ile optimal teknolojiye sahip, ihracat ağırlıklı sanayiler teşvik edilmektedir. İlk çalışmalara 1970 yılında başlanmış, 1989'da özel sektörün bu bölgelere yatırım yapmasına ve bölgeleri yönetmesine izin verilmiştir. Dört farklı bölge söz konusudur;

- Ulusal özel şirket,
- Yabancı yatırım ortak girişim şirketi,
- Devlet mülkiyetinde olan işletmeler,
- Yerel firmalar.

Organize sanayi bölgelerinin kurulacağı araziler, sektör ve bölgesel öncelikler ile plan temelinde, merkezi ve yerel yönetimler tarafından belirlenmekte, bunun dışında verimli tarım arazileri ve çevre koruma faktörleri göz önüne alınarak izin verilmektedir. 2002 yılı kayıtlarına göre ülkedeki 17 coğrafi bölgede 185 organize sanayi bölgesi faaliyet göstermektedir. Tümüyle devletin mülkiyeti altında 46 organize sanayi bölgesi daha bulunmaktadır. Organize sanayi bölgeleri önemli bir istihdam alanı olarak kabul edilmektedir

Endonezya'da organize sanayi bölgelerinin % 80'i Batı Java Bölgesi ile başkent Jakarta çevresindeki alanlarda yer almıştır. Ayrıca bunların % 85'i de özel sektör mülkiyetindedir. Kore ve Japonya kökenli yabancı sermaye şirketlerinin bu bölge ekonomik faaliyetlerindeki etkisi büyüktür. Pek çok yatırımcı, gelişmiş yörelerdeki yüksek arazi fiyatları ve yetersizliği nedeniyle daha geri yörelere kaydırılmaktadır. Sanayi faaliyetlerinin yaklaşık % 15'i organize sanayi bölgelerinde gerçekleşmektedir. Bu bölgelerde tekstil, ilaç, makine imalat, kağıt, ve bazı ağır sanayi işletmeleri ağırlıktadır. Yatırımcılara sunulan olanaklar; her türlü altyapı hizmetleri, tıbbi, güvenlik, ticari ve sosyal tesisler ile ofis alanları, konferans salonları, telekomünikasyon ve özel taşıma hizmetleri olmaktadır.

H – TAYVAN ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ:

Tayvan ekonomisinin liberalizasyonu ve uluslararası ekonomiye entegrasyonu başlıca ekonomik amaç olmuştur. 1950 – 1980 arası ithal ikamesi ağırlıklı sanayileri kuran Tayvan 1980 sonrası yüksek katma değerli ürünlere ağırlık veren bir sanayileşme politikası uygulamaktadır. Ayrıca, lojistik merkez olma yolunda yatırımlar yapmaktadır. 1954 – 2008 yılları arasında Tayvan'a 56 milyar dolarlık yabancı sermaye yatırımı gelmiştir. Bu yatırımlar hizmet sektörü ile elektrik, elektronik, kimya ve metal işleme sektörlerinde yoğunlaşmaktadır.

1970 yılından sonra kurulmaya başlayan organize sanayi bölgeleri aşağıda belirtilen amaçlar doğrultusunda faaliyet göstermektedir.

- Fabrika tesisi için olan arsaların temini,
- Sanayinin kümelenendirilmesi yoluyla ekonomik etkinlik kurulması,
- Sanayileşme ile çevre arasında uyum sağlanması,
- Yerel ekonomik kalkınmanın teşvik edilmesi,
- Yüksek katma değerli üretim için gerekli ortamın oluşturulması,
- Stratejik sanayilerin geliştirilmesi.

Tayvan'da devlet tarafından yapımı tamamlanan 60 ve inşa halinde olan 18 olmak üzere toplam 78 organize sanayi bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgeler, sanayinin gelişen ihtiyaçlarına uygun olarak ve yabancı sermayeyi çekmek amacıyla altyapıları hazır ve teşvik araçlarıyla donanmışlardır. Bu planlamayı yerel idareler ve özel sektör yatırımcıları yapmaktadır.

Tayvan'da ayrıca ileri teknolojik sanayiler için ileri teknoloji birikimine dayalı altyapıda Sanayi Park'ları (Teknopark'lar) teşvik edilmektedir. Bu konuda özel bir kanun hazırlanmış olup bir dizi teşvik ve destek verilmektedir. Organize sanayi bölgelerine sağlanan teşvik ve destekler aşağıda özetlenmiştir;

- Tercihli arsa kiralama ve satın alma,
- İthalat vergilerinde, işletme vergisinden ve gelir vergisinden istisnalar, hızlandırılmış amortisman, yatırım kredisi,
- Vergi dışı teşvikler olarak; AR-GE sübvansiyonları, nitelikli istihdam teşvikleri ve yatırım desteği,
- Düşük faizli borçlanma olanakları,
- Doğrudan devlet yatırımıyla sağlanan katkılar,
- Diğer teşvik, destek ve hibeler.

Özelliği olan ve yüksek kama değerli imalat yapan şirketler bunların dışında ek teşvikler de alabilmektedir.

5.2 Türkiye ile Kıyaslamalar

Önceki bölümde dünya'dan verilen örnekler ile organize sanayi bölgelerinin ekonomideki yeri, kalkınma stratejisindeki önceliği, kentleşme ve sanayileşmedeki işlevi mukayeseli olarak belirtilmiştir.

Gelişmiş ülkelerde 1900'lerin başından itibaren kurulmaya başlayan ve 1950'lerden sonra hızlı ve yaygın bir gelişme gösteren OSB ve KSS'ler önemli işlevler yüklenmişlerdir. İngiltere, ABD, Almanya, İtalya vs. ülkelerde sanayinin disipline edilip, sektörel bazda toplulaştırılmasına ve yaygınlaştırılıp gelişmesine aracı olmuşlardır. Ayrıca, diğer sektörlerle koordinasyonunun kurulmasına ve altyapı olanaklarının çevrenin kirlenmesini önleyici biçimde gerçekleştirilmesine neden olmuşlardır. Gelişmiş ülkelerin pek çoğunda bölgesel farklılıkların azaltılması ve istihdamın büyük çapta bu bölgelerde gerçekleşmesi mümkün olmuştur. Bölgesel kalkınmada, refah seviyesinin yükseltilmesinde OSB ve KSS'ler önemli rol oynamışlardır. Keza, teknopark ve Teknokentlerin bir dönem bilgi ve AR-GE altyapısının hazırlanmasında ve bilimsel araştırmaların teknolojinin gelişmesine kaynak olmasında öncü oldukları bilinmektedir. Üniversite-sanayi işbirliğinin sağlanmasında ve sanayide yüksek teknolojilerin uygulanmasında, özellikle teknoloji geliştirme parklarının (teknoparklar) itici rolü bulunmaktadır. Ancak, Türkiye'de bu merkezlerin kurulması zaman almış ve etkin bir faaliyet göstermeleri mümkün olmamıştır. Ayrıca finansman sorunu sürekli gündemdedir.

Organize sanayi bölgelerinin çeşitli ülkelerde değişik işlevleri yerine getirdiği daha önce verilen örneklerle ortaya konulmuştur. Ancak, sanayileşme ve kalkınmada önemli bir araç oldukları açıktır. Türkiye'de organize sanayi bölgeleri ele alındığında, çeşitli bölümlerde yapılan hesap ve analizler ele alınarak aşağıdaki saptamalar yapılabilir:

- Organize sanayi bölgeleri 55 yıllık bir gelişmenin ve sanayileşme sürecinin ürünleridir. Bugün 188 adet OSB faaliyettedir. Tüm sanayi katma değerinin % 12'sini organize sanayi bölgeleri yaratmaktadır. Bunun da % 51'ini Marmara Bölgesi sağlamaktadır. Buradan görülmektedir ki OSB'ler bölgesel kalkınmayı sağlayabilecek araçlar olmamıştır. Yani refah sağlayabilecek bir

büyüme ortaya çıkmamış ve gelir dağılımında bölgesel olarak yine büyük uçurumlar yaratılmıştır. Marmara ve Ege bölgeleri ile İç Anadolu, diğer bölgelerin önüne geçmiş ve sanayi yine bu bölgelerde gelişmiştir.

- Organize sanayi bölgelerinde yer alan 21.414 tesiste (İstanbul İkitelli, Dudullu, Ankara Ostim ve İvedik OSB'leri dahil) ve 29.004 tesisli KSS'lerden oluşan organize sanayi bölgesinde toplam 879.196 kişi istihdam edilmektedir. Tesis başına istihdam yaklaşık 17 kişi olmaktadır. İstihdam hacmi seviyesi, orta büyüklükteki bir şirket sınırlarının altındadır. Bu değerler ABD organize sanayi bölgelerinde 240, İngiltere'de 190, Malezya'da 120, Singapur'da 160, Tayvan'da 130 kişi olmaktadır.
- İstihdam açısından ele alındığında, organize sanayi bölgeleri ile KSS'ler istihdam yaratıcı bir işlevi yerine getirememişlerdir. Bölgelerde kişi başına katma değer 12.550 ila 22.010 dolar arasında değişmektedir. Tesis başına katma değerler ise 152.798 ila 1.389.604 dolar arasındadır. Burada da bölgesel dengesizlik göze çarpmaktadır.
- Organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi siteleri toplam ithalatın % 12'sini, ihracatın ise % 13'ünü yapmışlardır. Bu alanlara yapılan yatırımlar ve teşvikler göz önüne alındığında ihracat ağırlıklı bir yapı arz etmedikleri rahatlıkla görülebilmektedir.
- Bugün OSB ve KSS'lerden inşaat ve proje safhasında bulunanları ile kamulaştırmada ve alt yapı aşamasında olanlar halen üretimde olanların %26'sı kadardır. Ancak yatırımcılar artık OSB'leri tercih etmemekte, daha doğru bir yaklaşımla mevcut ve yapılmakta olan OSB'lerde arz fazlası görünmektedir. Sağlanan teşvik ve desteklere karşın özellikle 1995'den bu yana yatırımlarda bir azalma görünmekte, Gümrük Birliği anlaşması yatırımcılar aleyhine çalışmaktadır. 2001 krizinden sonra tüm sanayi işletmeleri gibi OSB'lerdeki işletmeler de krizin bunalımını yaşamış, yatırımlar durmuş, bazı bölgelerde inşaatlar yapılamamış, üretim miktarları düşmüş ve bazı tesisler faaliyetlerini durdurmuştur. Krizden sonra OSB ve KSS'lerin fason üretim yapan ve düşük kar marjı ile çalışan bölgelere dönüştüğü görülmektedir.

6. KÜRESEL REKABETTE ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ VE AB GEÇİŞ SÜRECİNDE ÜSTLENİLEN ROL

Gelişmiş ülkelerde 1900'lerde başlayan, organize sanayi bölgeleri modelinin, sanayileşmede bir araç olarak kullanılması politikaları 1950'lerden sonra daha sistematik ve organize çabalara tanık olmuştur. Özellikle ABD ve Avrupa ülkelerinde sanayi üretiminin bölgesel düzeyde dağılımının sağlanması, sanayi tesislerinin büyük kentlerden, daha az gelişmiş yörelere kaydırılması, çevrenin korunması için sanayi tesislerinin toplulaştırılması ve sektörel ayırımların yapılarak farklı yörelerde bir araya getirilmesi makro düzeyde planlama ve tedbirleri de getirmiştir. Özellikle sanayileşmede kalkınma ve refahın ülkelerin geri kalmış yörelerine götürülmesinde, "organize sanayi bölgesi" kurulması büyük önem taşımaktadır. Gelişmiş ülkelerde bu araç, altyapı olanaklarının ortak kullanımı, kentleşmenin sağlıklı bir biçimde geliştirilmesi, ihracata yönelik tesislere ekstra teşviklerin sağlanması, bu bölgelerde yüksek katma değerli ürünlere öncelik veren işletmelere destek sağlanması ilkeleri ile birlikte ele alınmıştır. Bu bölgeler büyük çapta KSS ile desteklenmiş, ayrıca bilgi birikimi ve teknolojik gelişmeyi sağlayarak sanayinin "teknoloji yeteneğini" artıracak teknopark ve teknokentler ile entegre edilmiştir.

Gelişmekte olan ülkelerde (Bölüm: 5'te verilen) sanayileşme politikalarının ilkeleri arasında yer alan organize sanayi bölgeleri ve teknoparklar, 1970'lerden sonra köklüce ele alınıp, uygulamaya konulmuştur. Burada da benzeri yaklaşımlar söz konusudur; bölgesel kalkınma, refahın ülke düzeyinde yaygınlaştırılması, yatırımlara uygun, altyapısı hazır alanlar tahsis edilmesi ve buradaki yatırımcıların teşviklerle desteklenerek ihracata yönelik, katma değeri yüksek imalatın sağlanması ve çevrenin korunması ile birlikte sağlıklı kentleşmenin oluşturulması esas alınmıştır. Güney Kore, Tayvan, Endonezya, Malezya gibi ülkelerde bu konuda önemli adımlar atılmış ve belli ölçüde başarı sağlanmıştır.

Türkiye'de organize sanayi ve küçük sanayi sitelerinin kurulması daha erken başlamış ve bütün kalkınma planlarında bu konuda tedbir ve ilkeler getirilmiştir. Programlarda bölgeler için yönlendirici ve özendirici teşvik ve kredilerle desteklenen ve Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'na bağlı bir Genel Müdürlük koordinatörlüğünde yürütülen bu çalışmalar, halen yürürlükte olan Dokuzuncu Kalkınma Planı'nda, AB müzakere sürecine katkıda bulunmak üzere tüm boyutlarıyla ele alınmıştır. Buna paralel olarak son teşvik mevzuatında teşvik ve destekler artırılmıştır.

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri aynı yıllarda başlayan bir başka arayış da Türkiye'de bilim ve teknoloji alanında bir politikanın tespit edilmesi zorunluluğu olmuştur. Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı'ndaki ilke öncelikle bilimsel ve teknik araştırmalar yapacak bir kurumun oluşturulması yönünde olmuştur. TÜBİTAK bu dönemde bu felsefe ile kurulmuştur. Yine OECD Bilimsel Araştırma Komitesinin şemsiyesinde, Türkiye'nin de katıldığı pilot takımlar projesi bu tarihlerde başlayıp, sonuçlandırılmıştır. Proje yedi ülkede oluşturulan çalışma grupları ile 1966'ya kadar sürdürülmüş ve 1966'da sonuç raporu hükümetlere sunulmuştur. Bu raporda Türkiye için çizilen çerçevede "Türkiye'nin ekonomik kalkınma ve toplumsal refah için hedeflerinin ne olması ve nasıl bir strateji izlemesi gerektiği" ortaya konulmuş; sonuçta öngörülen ekonomik ve toplumsal hedeflere erişilmesine yardımcı olacak bir bilim politikası saptanmıştır.

Bu bilim politikasının tarım, enerji ve belli sanayi sektörlerinde (tekstil, metalurji, kimya, makine, imalat, elektrik makineleri, tarım makineleri ve elektronik sanayileri) üretimin geliştirilmesi için Türkiye'nin yönelmesi gereken sınıai araştırma ve geliştirme konularını, bu yönelim için alınması gereken önlemlerle, yapılması gereken kurumsal düzenlemeleri de kapsayacak bir genişlikte ortaya

koyduğu görülmektedir. Burada bilimin kalkınma hedefleri doğrultusunda ekonomik ve toplumsal bir faydaya dönüştürülmesi de formülasyonun ana motifini oluşturmaktadır. Yani araştırma faaliyetlerinin de planlanabilir bir değişken olarak ele alınabileceği belirtilmektedir. Ancak sonuç raporu, yorumlarıyla birlikte rafa kaldırılmış ve plan dokümanlarına yansıtılmasına rağmen uygulamaya esas alınmamıştır. Keza İkinci Beş Yıllık ve Üçüncü Beş Yıllık Kalkınma Planlarında teknolojik gelişme ve teknoloji transferi konularına değinilmiş, Dördüncü Kalkınma Planında ilk kez “teknoloji politikaları”ndan söz edilmiş ise de bunlar kağıt üzerinde kalmıştır. 1983'lere gelindiğinde organize sanayi bölgeleri kurulması için kaynaklar bulunuyor ve faaliyet sürüyordu. Ancak kurulan tesisler, o dönemin sanayileşme modeli olan ihracata yönelik üretim esas alınarak oluşturuluyor, teknolojik gelişmeye yönelik politikalar ve AR-GE çalışmaları bir başka bahara kalıyordu. Sanayi henüz araştırma talep edecek düzeyde değildi. Teknoloji üretmek, AR-GE ve inovasyon yapmak bir lüks olarak algılanıyordu. Amaç üretimde ithal malların benzerini yapmak ve satmaktı. Bunu geliştirilmesi, yeni ürün tasarımları yapılması bir hayaldi.

1980'li yılların başında TÜBİTAK ve TAEEK'ten sorumlu Devlet Bakanı N. Özdaş'ın eşgüdümünde DPT ve TÜBİTAK'ın yakın işbirliği ve 300'e yakın bilim adamı ve uzmanın katılımıyla hazırlanan Türk Bilim Politikası 1993-2003 dokümanı ile bir bilim ve teknoloji politikası tasarımı ortaya kondu (Bkz., Özdaş M. Nimet, 2000 Bilim ve Teknoloji Politikası ve Türkiye, TÜBİTAK DPT 00/01, Aralık). Aynı zamanda Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu (BTYK) oluşturuldu. Nedenleri ilgili “kaynak listede” sunulan dokümanlarda ortaya konulduğu gibi, 1980 yılı başlarında son derece uygun bir dünya konjonktüründe bir Bilim Ana Planı hazırlanıp yürürlüğe sokulamadı, kurula işlerlik kazandırılmadı. Aynı dönem Güney Kore büyük hamle yaparken Türkiye “Dünya Teknolojisine Yetişme” hedefini gerçekleştiremedi. Tasarımı TÜBİTAK tarafından yapılan “Türk Bilim ve Teknoloji Politikası. 1993-2003” dokümanı da Yüksek Kurulun onayına sunuldu. Burada somut AR-GE hedefleri ile jenerik teknolojileri olarak sunulan alanlarda yapılması gerekenle ortaya konulmuştur. Bu dokümanda Güney Kore ve Tayvan gibi ülkelerin de aynı stratejiyi izlediği belirtilmiştir. Ancak 2003 yılına gelindiğinde gerçekleştirilen pek bir şey olamamış, hedefler tutturulamamıştır. Bu arada OSB ve KSS'lerin sayısı artmakta, 2001 ve 2008 krizlerinden etkilenen sanayi fason üretimi sürdürmek riski ile karşı karşıyadır. AR-GE konusunda ise sanayiye uygulanan politikalarda etkin bir teşvik sistemi geliştirilmemiştir.

2016 yılı itibarıyla, OSB'leri ve KSS'leri kapsayıp, bunları bilim ve teknoloji politikalarının somut araçlarıyla yetkinleştirerek küresel rekabette ne yapılabileceği ve AB müzakere sürecinde Türkiye'ye biçilen rolün ne olduğu sorusuna aşağıdaki yanıtlar verilmiştir:

- Organize sanayi bölgeleri ile Teknoparklarda yapılan araştırma ve mevcut tüm doküman ve kaynaklardan alınan verilere göre OSB ve KSS'ler, tesis başına ortalama 46 işçi çalıştıran, kişi başına 20.300 USD katma değer yaratan, küçük ölçekli ve düşük katma değerli ürün imal eden tesislerden oluşmaktadır. KSS'lerde ise tesis başına ortalama 6 işçi istihdamı ve 11.800 USD kişi başına katma değer söz konusudur. Tüm ihracat içinde payları % 15'i aşmamaktadır. Ekonomik krizlerden hızlı etkilenen ve finansman kaynaklarını optimize edemeyen bir yapıya sahiptirler. Nitekim 2001 ve son olarak 2008 yılında başlayan küresel ekonomik krizi en ağır atlatan kesimlerden biridir
- Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerindeki ihracat analiz edildiğinde, tesislerin % 81'i klasik ürün ihraç etmekte, % 19'u özgün tasarımı olan ürünler satmaktadır. Ürünlerin % 90'ı benzeri ithal ürünlerden daha düşük fiyatla ihraç edilmekte ve düşük-orta katma değerli bir

yapıya sahip bulunmaktadır. Bu durumda AR-GE altyapısının kurulmasının önemi bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

- Organize sanayi bölgeleri ve teknoparklar ele alındığında bir bilgi ve teknolojik geliştirme ürünleri alışverişinin sağlanmadığı görülmektedir. Tüm Türkiye sanayinde olduğu gibi AR-GE payı ortalama olarak % 1,1'i aşmamaktadır. Bazı büyük firmalar ortalamayı yükseltmekte, orta büyüklükteki firmalar % 0,8 civarında kalmakta, küçüklerde ise % 0,3'ü ancak bulmaktadır.
- Organize sanayi bölgelerindeki firmaların özgün ürün tasarımı patent ve oradan da markalaşmaya gitmesi, küresel rekabette önemli bir adımdır. Ancak bu yapı kurulmadığında ihracatta düşük kar marjları ve fason üretime katılmak zorunlu olacaktır.
- AB ülkelerinin Türkiye'deki sanayiye, özel olarak da OSB ve KSS'lere biçtiği rol, fason üretime veya taşeronluğa dayalı bir ihracat modeli, katma değer zincirinin son halkasıdır.

7. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNDE TEKNOLOJİ, AR-GE VE MÜHENDİS İSTİHDAMI

Sanayileşme politikasında, kalkınma ve refahı bölgesel düzeyde yaymak, istihdamı sağlamak ve sınai sektörel üretimi bölge bazında planlamak amacıyla çeşitli model ve araçlardan yararlanılması öngörülmüştür. 1963'ten bu yana, hazırlanan tüm kalkınma planlarında temel sanayileşme araçlarından biri OSB ve KSS'ler olarak saptanmış ve uygulamaya konulmuştur. Organize sanayi bölgelerinde ilke olarak en çok üzerinde durulan konu, bölgeler arası dengeyi sağlamak, sanayileşmeyi ülke çapına yayarak bölgesel gelir dağılımı farklılığını minimize etmek olmuştur. Burada nihai olarak sorun, bölgenin ekonomik performansını yükseltmek, daha yüksek bir katma değer yaratmak ve sektörel bazda sanayinin rekabet üstünlüğünü ortaya koymaktır. OSB ve KSS'ler bu ilkesel planda ortaya konan kriterleri, hayata geçirebilecek önemli araçlardır.

Bölgesel ekonomik performansın rekabetçi üstünlüğünü belirleyen ana etkenlerden biri ve en önemlisi, teknolojik gelişmedir. Yeni teknolojilerin ekonomik gelişmeye yön veren gücü, günümüz yöneticileri tarafından daha iyi bilinmekte, böylece teknolojiye bağlı olarak yapılacak yenilikler ekonomik performansı geliştiren bölge stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Ancak belirtilen yeni teknolojilerden her zaman gerektiği gibi yararlanılmadığı görülmektedir. Teknoloji açığını kapatmaya çalışan bölge kalkınma uzmanları, teknolojik gelişmenin ilk aşamadan başlayarak izlenmesi, öğrenilmesi ve kazanılması, kazanımın ticari başarıya dönüştürülmesi için ürün ve üretim prosesleri, teknoloji yönetimi ve organizasyonu gibi alanlardaki eğilimleri zamanında sezip yansıtan bölgesel tasarımlara gitmektedirler. 1980'den bu yana bir başka nokta da ekonomik gelişmede dikkate alınmak zorundadır. Teknolojik gelişmenin, bölge firmalarının rekabetin yanı sıra kendi aralarında belli bir işbirliğini gerçekleştirip sürdürmelerine bağlı olduğudur. Burada, organize sanayi bölgelerinde (karma ve ihtisas sanayileri) altyapı, sosyal tesis, iletişim merkezi vs. olanakları paylaşan firmaların, ortak çıkarları konusunda da birlikte davranıp hareket etmeleri doğaldır. Kuruluşların, kendi içlerinde olduğu gibi kendi aralarında da;

- İş ortaklığı içinde ancak yakın temas, birlikte çalışma ve iletişim yoluyla aktarılabilir ve kuruluşa veya kişiye özel bilgileri paylaşarak
- Paylaşım sonucu çok çeşitli bir bilgi ve beceri havuzunu ortaklar yararına açarak
- Kuruluşların değişime karşı doğal olarak gösterecekleri direnci yaratılan karşılıklı güven ortamı, ortak çıkar ve iş koordinasyonu koşullarında yumuşatarak

öğrendikleri göz önüne alınırsa, teknolojik dinamizme sahip bölgelerin her şeyden önce değişik ama birbirini için tamamlayıcı nitelikteki kaynaklarını sürekli olarak bir araya getirme yeteneğine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Özellikle organize sanayi bölgelerinde, uygun koşullar sonucu kuruluşlar arası bağların güçlenmesi, kolektif öğrenme, kuruluşların birbirlerinden etkilenecek rekabet içinde ortak hedeflere yönelmeleri bölgedeki firmaların rekabetçiliğini artıran üstünlüklerdir. Bu yönde yapılan çalışmalar iki noktada toplanabilir:

- İnovasyon (yenilik) kültürünü zenginleştirmek
- Bölgesel teknoloji planları ve ortak eylemler ile globalleşme ve bilgi toplumu çağında gelişmekte olan bölgeleri öğrenen bölgelere dönüştürmek

Teknolojik inovasyon yeni veya önemli ölçüde değiştirilmiş ürün ve prosesleri amaçlar. Bir inovasyondan söz edebilmek için öncelikle yeni bir ticari başarının (pazar için yeni ürün, sanayi/hizmet için yeni proses) gerçekleşmiş olması gerekir. Bu başarı için inovasyon sürecinde bir dizi bilimsel, teknolojik, örgütsel, mali ve ticari faaliyetlerin yer alması beklenir.* AR-GE faaliyeti ise inovasyon süreci içindeki faaliyetlerden sadece biridir.

Araştırma, geliştirme ve yeni teknolojileri kullanma inovasyon sürecinin temel öğelerinden olmakla beraber, bunlardan yararlanabilmek üzere kuruluşun ayrıca kendi üretim, yönetim ve dağıtım yöntemlerini değiştirecek örgütsel yenilenmeye gitmesi gerekir. Organize bölge bütününde bir inovasyon ağının kurulması, firmaların teknoloji ve AR-GE 'ye yaklaşımlarını da bütünüyle etkilemektedir.

Bir AR-GE altyapısının firma bünyesinde ve/veya firmalarının bütününde kurulması ve organize sanayi bölgesinde veya civarında mevcut Teknopark/Teknokentle entegrasyonu, bölgenin teknolojik yapı dönüşümünde önemli bir aşamadır. AR-GE altyapısı yalnızca nitelikli uzman veya araştırmacıların istihdamı ile gerçekleşmez. Yöneticilerin buna inanması, desteklemesi ve firmanın bütçesinden (cirosundan) kaynak aktarması gerekir. Ayrıca inovasyona esas olabilecek bir üretim prosesi veya ürün yenilemeye yönelik bir dizi arayış ortaya çıkmalıdır. Böylece firmada bir "zihniyet" değişikliği ve teknolojik yenilemeye açık bir yapısal dönüşüm dönemine girilir. Araştırmacılar, diğer kurumların araştırmacıları ile etkileşim de bulunurlar, bilgi paylaşımı ve ortak çalışmalar başlar. Projelendirme aşamasında, TTGV ve TÜBİTAK gibi AR-GE destekçisi kurumlardan yardım istenebilir. Bu kurumlardan hibe veya kredi alınabilir. Sonrası firmanın AR-GE yeteneklerini geliştirmeye ve dönüştürmeye kalmıştır. BU konuda örnek alınabilecek başarı öyküleri azımsanmayacak boyutlardadır.

AR-GE altyapısı kurulması ile organize sanayi bölgelerinin yeni bir ivme kazanacakları ve küresel rekabette daha güçlü bir yer edinecekleri açıktır. Organize bölge firmalarını fason üretimden veya taşeron şirkete nitelemesinden kurtaracak olan süreç, markalaşmaya uzanan yolda yeni ürün/geliştirilmiş ürün imalatına geçilmesidir. Böylece küresel rekabette yeni bir kimlik kazanılması ve kalıcı bir ihracata yönelim mümkün olabilecektir.

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerinde özellikle nitelikli eleman kadrolarının istihdamı hem üretimde hem de mühendislik hizmetlerinde verimliliği artıracak, teknolojik gelişmede ve üretimin modernize edilmesinde önemli, bir yol oynayacaktır. Ayrıca üretimin her kademesinde, mühendislik ve araştırma bölümlerinde, satış ve pazarlamada mühendislerin etkin bir işlev yükledikleri bilinmekte, sanayileşmiş ülkelerde "mühendislik sanayileri" gerek katma değer artmasında gerekse diğer sektörlerle ilişkilerde öncü bir fonksiyonu yerine getirmede başı çekmektedir. AR-GE çalışmalarında da mühendisin dışında görev yapan araştırmacı sayısı oldukça düşük miktarlardadır.

Türkiye'deki organize sanayi bölgelerinde (KSS'ler dahil) hem nitelikli elamanların oranı toplam çalışanlar içinde oldukça düşük, hem de mühendis sayıları olması gerekenin oldukça altında kalmaktadır. Ayrıca bu yapılaşma içinde mühendisler pek çok mesleki ve iş güvenliği sorunları ile maddi zorluklarla karşılaşmaktadır. Bunlar aşağıda kısaca belirtilmiştir:

---

* Teknoloji TMMOB Yayını, Mayıs 2004, Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi, Prof. Dr Metin Durgut, End. Müh. Müfit Aykos

- Organize sanayi bölgesi ve küçük sanayi sitelerinde istihdam edilen mühendisler öncelikle mesleklerini sürdürememek ve teknik sorunlardan ziyade yönetsel, satış ve mali sorunlarla uğraşmak zorunda kaldıklarını belirtmektedirler. Pek çok mühendis, ihtisaslaşmasına engel olan bütün işletme sorunlarıyla karşı karşıya kalmakta, yığılan teknik ve idari sorunların içinde boğulmakta, işletmede çalışma sürelerini uzattığı halde büyüyen problemlerle baş edememektedir. Çalışan mühendis sayıları yeterli olmadığından aksayan işlerden sorumlu tutulmaktadır.
- İstihdam edilen mühendislerin % 61'i 1-8 yıl tecrübeli genç mühendisler olup, kısa sürede teknik sorunların içine girememekte, bilgi birikimi ve teknik detaylar kendilerine aktarılmadığından adaptasyon süreleri uzamaktadır. İşletmenin sahibi ve/veya yöneticisi durumunda olan kişi ve kadrolarla güven sorunu doğmakta, bu durum tesiste kalıp tecrübe sahibi olmalarını da engellemektedir. 10 yıldan fazla deneyimli mühendis yalnızca % 18 civarındadır. Bu kadroların bir bölümü de yönetim, pazarlama ve satış hizmetlerinde çalışmaktadır.
- Çalışmakta olan mühendislerin hiçbir iş güvenliği ve maddi güvencesi yoktur. Bir bölümü herhangi bir sosyal güvenlik kurumuna bildirilmemekte, deneme süresi adı altında uzun süre çalıştırılmakta veya günlük çalışma süreleri uzatıldığı halde mesaisi verilmemektedir. Çalışan mühendislerin sendikal hakları da bulunmadığından, iş yerinde ortaya çıkan bir itilafta tamamen güvencesiz olmakta ve çoğunlukla işi bırakmak zorunda kaldıklarında tazminat alamamaktadırlar. Dolayısıyla çalıştıkları süre içinde “Demokles’in Kılıcı” tepelerinde asılı olmaktadır.
- OSB ve KSS’lerde çalışan mühendisler, pek çok sanayi tesislerinde olduğu gibi düşük ücretle çalışmaktadırlar. Bu bölgelerde 250 tesiste yapılan incelemede;
  - * Mühendislerin % 50’si 1.300 – 2.000 TL
  - * Mühendislerin % 28’i 2.100 – 3.900 TL
  - * Mühendislerin % 12’si 4.000 – 6.500 TL
  - * Geri kalan % 10’u 6.500 TL’den yukarı

ücret almaktadırlar. Görülmektedir ki çok büyük bir çoğunluk geçim sorunu ile karşı karşıya ve üstelik iş güvencesinden yoksun yaşamaktadırlar. Bu durumda olan mühendislerden üstün bir performans ve mesleki verim beklemek mümkün değildir.

Tablo 7/1: Mevcut Organize Sanayi Bölgeleri ile Küçük Sanayi Sitelerinde Mühendis İstihdamı ve Oranlar

Bölge ve İl Sayısı	OSB Sayısı	Toplam İstihdam	Mühendis İstihdamı	Mühendis/ Toplam Çalışan Oranı (%)
A – OSB’LER (*)				
Marmara (12 il)	52	387,460	26,116	6,7
Ege (8 il)	33	112,823	6,601	5,9
Akdeniz (13 il)	15	39,483	1,919	4,9
İç Anadolu (13 il)	49	183,491	12,877	7,0
Karadeniz (18 il)	34	40,347	2,802	6,9
Doğu Anadolu (14 il)	16	16,961	840	4,9
Güneydoğu Anadolu (9 il)	18	98,595	6,793	6,9
TOPLAM	217	879,196	57,448	6,5

B – KSS'LER				
Marmara	106	153,251	9,805	6,4
Ege	79	78,402	4,011	5,1
Akdeniz	59	67,403	3,690	5,5
İç Anadolu	110	130,389	8,021	6,2
Karadeniz	34	48,506	2,409	5,0
Doğu Anadolu	36	38,980	1,906	4,9
Güneydoğu Anadolu	46	79,869	4,703	5,9
TOPLAM	470	596,800	34,545	5,8
GENEL TOPLAM	687	1,475,996	91,993	6,2

*Fiili olarak işletmeye alınan tesislerin olduğu OSB'ler.

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi bölgelerinde istihdam edilen mühendisler ele alındığında Tablo 7/1 hazırlanmıştır.

Tablodan görüldüğü gibi gerek OSB'lerde gerekse KSS'lerde çalışan mühendis sayısı oldukça düşük olup toplam istihdam içindeki oranları, bölgelere göre değişmekle birlikte, OSB ortalaması % 6,5 ve KSS ortalaması % 5,8 olmaktadır.

8. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİ İÇİN TEŞVİK VE DESTEKLER

Bu bölümde özellikle organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi siteleri için söz konusu olan teşvik ve destekler ile bu destekleri sağlayan kurumlar hakkında, son uygulamalar ele alınarak bilgi verilecektir. İlk organize sanayi bölgesi (Bursa) kuruluş yılı olan 1961 yılında küçük çapta teşvikle başlayan organize sanayi bölgeleri, tüm Kalkınma Plan ve Programları ilkeleri çerçevesinde ilgili kurumların desteğini almış, Yıllık Programlarda verilen teşvik araçlarından da yararlanmışır.

8.1 Destek - Teşvik Veren Kurumlar ve Faaliyetleri

A - BİLİM, TEKNOLOJİ VE SANAYİ BAKANLIĞI

Ülke ekonomisindeki temel görev ve sorumluluklarının yanı sıra Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'nın organize sanayi bölgelerinin kuruluş, işleyiş ve denetiminde de önemli görev ve sorumlulukları bulunmaktadır. Bakanlığın doğrudan ve dolaylı olarak organize sanayi bölgelerini ilgilendiren görevlerinin hukuki dayanağı;

- 3143 sayılı Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Kanunu
- 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu
- 01.04.2002 tarih ve 24713 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan OSB Uygulama Yönetmeliği ve revizyonları

olmaktadır.

İlk kanun (3143 sayılı) Sanayi Bakanlığı'na OSB ve KSS'lerle ilgili kuruluş, denetim, kredilendirme ve koordinasyon görev ve yetkilerini vermektedir. OSB ve KSS'lerin kurulmasını destekleyen Bakanlık, Yıllık Yatırım Programları ile destekleme süresi ile projelerin bitim sürelerini belirlemektedir. Bilim, Teknoloji ve Sanayi Bakanlığı'nın OSB'lere destek programının kaynağı ve miktarı, Bakanlık bütçesine konulan ödenekler ve Maliye Bakanlığı tarafından tahsis edilen kaynaklardan oluşmaktadır.

OSB'lere yapılan yatırımlarda, destek programına göre teşvik araçları, OSB'lerin kamulaştırma ve altyapı (yol, su, kanalizasyon, yağmur suyu, atık su, arıtma tesisleri vs.) tesislerine kaynak ayrılmasıdır. Bu destekler aşağıdaki gibi belirlenmiştir:

- Mevcut ekonomik ve teknolojik şartlara göre sanayi politikalarının oluşturulmasına katkı sağlamak,
- Kalkınma Planları ve Yıllık Programlarda öngörülen hedef ve politikalar çerçevesinde kalkınmada öncelikli yörelerde, normal ve gelişmiş illerde sanayinin hızlı ve istikrarlı gelişmesini sağlamak ve desteklemek,
- Organize sanayi bölgeleri kurmak, bu amaçla bu bölgelere arsa tahsis etmek, kamulaştırma ve etüt hizmetlerini yapmak,
- OSB'lerin kamulaştırma ve altyapı tesislerinin inşaatlarının yapım hizmetleri doğrultusunda planlı kentleşme, hızlı sanayileşme, bölgesel kalkınma ve sanayinin yaygınlaşması, çevre kirliliğinin önlenmesi amaçlarını esas alarak, destek programları sağlamak,
- OSB projelerine yönelik faaliyetler çerçevesinde kredi temin etmek ve bu krediye en uygun faiz ve vadeleri tespit ederek OSB'lerin geri ödemelerine kolaylık sağlamak,

- OSB uygulamaları ile ilgili yıllık periyodik denetim çalışmaları yapmak,
- OSB'lerde yer alan sanayicilerin sorunlarını yerinde tespit etmek amacıyla eğitim ve teknik gezi düzenlemek, yurtiçi ve yurtdışı toplantılara katılmak,
- Başta 4562 sayılı OSB Kanunu olmak üzere ortaya çıkan sorunları çözümlenmek amacıyla OSB ve KSS'lerin her türlü yasal düzenlemelerini hazırlamak,
- Sanayi kümelerinin oluşturulması ile OSB ve KSS'lerin gelişme potansiyelini destekleyici faaliyetler ve benzeri çalışmaları yapmak.

B – HAZİNE MÜSTEŞARLIĞI:

Organize sanayi bölgelerinde uygulanacak yatırım teşvik sistemlerinin belirlenmesi ve uygulanmasına, organize sanayi bölgelerinde yabancı yatırımlarla ilgili politikaların saptanmasına ilişkin genel çerçeve Hazine Müsteşarlığı tarafından ortaya konulmaktadır. Bu konudaki son mevzuat 16.07.2009 tarih 27290 sayılı resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe giren 14.07.2009 tarihli 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi (Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar) ile bu kararnamenin uygulamasına ilişkin 28.07.2009 tarih 27302 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2009/1 sayılı Tebliğ ve bu tebliğde değişiklik yapan 20.08.2009 tarih 27325 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 2009/2 sayılı Tebliğ'dir. Adı geçen Kararname ile daha önce yürürlükte 10.06.2002 tarih 2002/4327 sayılı ve 28.08.2006 tarih 2006/10921 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'ları yürürlükten kaldırılmıştır.

C – KÜÇÜK VE ORTA ÖLÇEKLİ SANAYİ GELİŞTİRME VE DESTEKLEME İDARESİ BAŞKANLIĞI (KOSGEB):

KOSGEB, küçük ve orta ölçekli sanayi işletmelerinin, teknolojik yeniliklere süratle uyumlarını sağlamak, rekabet güçlerini yükseltmek ve ekonomiye katkılarını ve etkinliklerini arttırmak amacıyla, 3624 sayılı kanunla 1990 yılında kurulmuştur. Bir kamu kuruluşu olup, bütün işlemlerinde özel hukuk hükümlerine tabidir. Ancak daha sonra yasa değişikliği ile tüm KOBİ'ler (Sanayi ve dışında kalanlar) kapsama alınmıştır.

KOSGEB, amaçta belirtilen faaliyetlerini yıllık programlar bazında süresiz olarak uygulamaktadır. Kurum, organize sanayi bölgeleriyle sanayi sitelerine parasal çeşitli destekler de sağlamaktadır. Bu kapsamda KOSGEB organize sanayi bölgeleriyle küçük sanayi siteleri içinde yer alacak işletmelerdeki yatırımların üretim tesisleri ve AR-GE binalarının inşaat tatbikat projeleriyle KSS altyapı ve inşaat uygulama projelerine hibe niteliğinde (geri ödemesiz) nakdi destek vermektedir. Ayrıca istihdamın artırılması ve yeni teknolojilerin geliştirilmesine yönelik projeler de bu desteklerden yararlanmaktadır.

KOSGEB destekleri arasında; AR-GE faaliyetleri, laboratuvar, danışmanlık ve tasarım hizmetleri verilmesi, kalite iyileştirme ve sektörel gelişmeye yönelik destekler vs. bulunmaktadır. Özellikle laboratuvar destekleri geniş kapsamlıdır.

Bir diğer organize sanayi bölgesi kurabilecek ve yönetebilecek kuruluş da TOBB (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği) olup 5174 sayılı kanunla bu yetkiye sahiptir.

D – TÜRKİYE TEKNOLOJİ GELİŞTİRME VAKFI (TTGV):

TTGV, organize sanayi bölgelerinde imalat yapan sanayi kuruluşlarının veya yazılım geliştirme şirketlerinin teknoloji geliştirme projelerine ve AR-GE faaliyetlerine finansal destek sağlamaktadır. Desteklenen faaliyetler “teknolojik ürün ve proses inovasyonu” kavramı içerisinde, bilgi birikimi firmada kalacak şekilde, firma tarafından gerçekleştirilen teknoloji geliştirme projeleridir.

Ayrıca Valilik ve Belediyeler de İmar Planları ve Çevre Kanunu çerçevesinde organize sanayi bölgeler ve sanayi sitelerine destek olmakla mükelleftirler.

8.2 Organize Sanayi Bölgelerine ve Sanayi Sitelerine Sağlanan Teşvikler

Organize sanayi bölgelerindeki yatırımlara devletçe sağlanabilecek teşvik araçları özetle aşağıdaki gibidir.

- Gümrük Vergisi istisnası,
- Makine ve teçhizat alanında Katma Değer Vergisi desteği,
- Vergi, resim ve harç istisnası,
- Enerji desteği,
- Arsa tahsisi,

Bu teşviklerin ne şekilde uygulanacağı Hazine Müsteşarlığı tarafından saptanmaktadır. OSB'lere sağlanan teşviklerde kullanılan kredinin limitleri, vadesi, faiz oranı ve geri ödeme koşullarında, bölgesel kalkınmışlıktan kaynaklanan farklı uygulamalar da olmaktadır. Özellikle 1980 – 1985 dönemlerinde çeşitli vergi indirimleri ve muafiyetler, hammadde ve ara mal ithalatındaki kolaylıklar önemli bir kaynak aktarımını ortaya koymaktadır. Bu da OSB'lerde önemli bir ayrıcalık yapıldığını belirlemektedir.

A – Hazine Müsteşarlığı'nın Sağladığı Teşvikler:

Yatırımların teşviki amacıyla yürürlüğe konulan 2009/15199 sayılı Yatırımlarda Devlet Yardımları Hakkında Karar'da Türkiye dört teşvik bölgesine ayrılmaktadır. Diğer bir ifadeyle, 81 il gelişmişlik durumlarına göre ve coğrafi konumuna bağlı olmaksızın dört gruba ayrılmıştır. Sağlanan destek ve teşviklerin niteliği ve niceliği bölgeden bölgeye değişiklik göstermektedir.

Sabit yatırım tutarı; I. ve II. Bölgelerde asgari 1 milyon TL, III. ve IV. Bölgelerde asgari 500 bin TL olan yatırımlar söz konusu yatırım teşviklerinden yararlanabilmektedir. Yukarıda belirtilen asgari sabit yatırım tutarlarının üzerindeki yatırımlara, bölge ayrımı yapılmaksızın;

- Gümrük Vergisi muafiyeti,
- Katma Değer Vergisi (KDV) istisnası

uygulanmaktadır. Buna ilave olarak;

- I. ve II. Bölgelerde
  - a) Vergi indirimi,
  - b) Sigorta primi işveren hissesi desteği,
  - c) Yatırım yeri tahsisi

- III. ve IV. Bölgelerde
  - a) Vergi indirimi
  - b) Sigorta primi işveren hissesi desteği,
  - c) Yatırım yeri tahsis
  - d) Faiz desteği

sağlanmaktadır.

Teşvik ve desteklerin miktarları, limitleri, uygulama oranları ve diğer uygulama esasları adı geçen kararname ve tebliğlerde belirtilmiş olup burada ayrıntıya girilmemiştir. 2009/15199 sayılı Bakanlar Kurulu Kararnamesi ile 2009/1 sayılı Tebliğ'in tam metinleri MMO yayınlarından olan "Türkiye'de Kalkınma ve İstihdam Odaklı Sanayileşme İçin Planlama Önerileri" – MMO Yayın No.2010/534 isimli araştırma ekinde yer almaktadır.

Organize sanayi bölgeleri ve küçük sanayi sitelerine ayrıca çeşitli vergi muafiyetleri de sağlanmakta olup, tanınan vergi muafiyetleri topluca Tablo 8/1 ve Tablo 8/2'de verilmiştir. Tablolardan görüldüğü gibi OSB ve KSS'ler kapsamında yer alan işletmeler emlak vergisi, altyapı giderleri ve kurumlar vergisinde muafiyet veya indirimlere tabi olmaktadır. Bu da OSB ve KSS'leri yatırımcılar için cazip hale getirmektedir.

Tablo 8/1: Organize Sanayi Bölgelerine Uygulanan Vergi Muafiyetleri (2016 Yılı Başı)

Vergi Türü	Organize Sanayi Bölgesi Tüzel Kişiliği	Organize Sanayi Bölgesinde Yer Alan İşletmeler	Açıklama
Emlak Vergisi	Muaf İnşaat bitim tarihini takip eden Bütçe yılından itibaren 5 yıl	Muaf İnşaat bitim tarihini takip eden Bütçe yılından itibaren 5 yıl	1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 5. maddesine 3365 sayılı kanunla eklenen (f) fıkrası
Atık su bedeli	Muaf Atık su arıtma tesisi işletenler	Muaf Atık su arıtma tesisi işletmeleri	4562 sayılı PSB Kanununun 21. maddesi
Elektrik ve Havagazı Tüketim Bedeli	Muaf OSB'nin kendi binalarının tüketeceği elektrik için	Muaf değil	4562 sayılı OSB Kanunu ve 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanunu
KDV	Muaf Arsa ve işyeri dışındaki teslimleri ve bölge dışındaki arsa ve işyeri teslimleri KDV'ye tabi	Muaf değil	4369 sayılı Kanunun 60. maddesi ile 3065 sayılı KDV Kanununun 17/4. maddesine eklenen (k) bendi
Bina İnşaat Harcı ve yapı Kullanma İzni Harcı	Muaf	Muaf	2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 80. maddesi
Kurumlar Vergisi	Muaf OSB'nin esas faaliyetleri dışındaki faaliyetleri nedeniyle elde edeceği gelirleri Kurumlar Vergisine tabidir	Muaf değil	5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 7. maddesine 05.06.1997 tarih ve 4264 sayılı Kanunla eklenen 25.bendi

Kaynak: <http://www.sanayi.gov.tr>

Tablo 8/2: Küçük Sanayi Sitelerine Uygulanan Vergi Muafiyetleri (2012 Yılı Başı)

Vergi Türü	Kalkınmada Öncelikli Yörelere	Diğer Bölgeler	Açıklama
Emlak Vergisi	Muaf İnşaat bitim tarihini takip eden bütçe yılından itibaren 5 yıl		1319 sayılı Emlak Vergisi Kanununun 5. maddesine 3365 sayılı Kanunla eklenen (f) fıkrası
Çevre Temizlik Vergisi (ÇTV)	% 50 indirim Büyükşehir Belediye sınırları içindekiler hariç	% 50 indirim Nüfusu 5.000'den az olan Belediyelerde	2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununda değişiklik yapan 3914 sayılı Kanunun mükerrer 44. maddesinin 1. fıkrası, 31.12.1993 tarih ve 21805 sayılı Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe giren 93/5105 sayılı Bakanlar Kurulu Kararının 7. maddesi
Bina İnşaat Harcı ve Yapı Kullanma İzni Harcı	Muaf		2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun 3365 sayılı Kanunla değişik 80. maddesi son fıkrası
KSS YAPI KOOPERATİFLERİNCE YAPILAN ARSA VE İŞYERİ TESLİMİ İLE İLGİLİ OLARAK			
Kurumlar Vergisi	Muaf		5422 sayılı Kurumlar Vergisi Kanununun 7. maddesine 05.06.1997 tarih ve 4264 sayılı Kanunla eklenen 25. bendi
KDV	Muaf		4369 sayılı Kanunun 60. maddesi ile, 3065 sayılı KDV Kanununun 17/4. Maddesine eklenen (k) bendi

Kaynak: <http://www.sanayi.gov.tr>

B – Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı'nın Sağladığı Destekler:

Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı 3143 sayılı yasaya göre, yetkili kılındığı küçük sanayi kooperatiflerine bölgesel gelişmişlik düzeyine göre belirlenen limitlerde, altyapının tamamı ve üst yapı inşaatlarının % 70'ine kadar oranlarda düşük faizli ve uzun vadeli özel krediler vermekte, orta ve küçük ölçekli sanayi kuruluşlarının yer aldığı organize sanayi bölgelerinin altyapı inşaatları için de kredi desteği sağlamaktadır. Ancak son iki yıldan beri düşük oranda uygulanmaktadır.

C – KOSGEB'in Sağladığı Destekler:

KOSGEB altyapı ve üst yapı projeleri için geniş bir destek programı uygulamaktadır. Bu destekler Tablo 8/3'te verilmiştir.

Tablo 8/3: KOSGEB Altyapı ve Üst Yapı Proje Desteği Destek Oranları (*) (2016 Yılı Başı)

Verilecek Kurum	Gelişmiş Yörelere	Normal Yörelere	Kalkınmada Öncelikli Yörelere
OSB ve EB içinde yer alacak Meslek Kuruluşu, İşletme ve Girişimcilere	% 60	% 70	% 80
KSS'lere	% 60	% 70	% 80

Kaynak: www.sanayi.gov.tr

(*) Proje desteğinin üst limiti 20.000,- Euro karşılığı YTL proje bedelleri, Proje Değerlendirme Kurulu tarafından belirlenir.

Bir diğer KOSGEB desteği de ortak kullanım amaçlı makine-teçhizat desteğidir. Bu desteğin amacı, işletmeler arası ortaklık ve işbirliği kültürünü geliştirmek, verimliliklerini ve üretimlerini arttırmaktır. Bu amaçla, faizsiz geri ödemeli kredi desteği verilerek, ortak kullanım atölyeleri, ortak kullanım laboratuvarları ve ortak kullanım eğitim merkezleri kurulması desteklenmektedir.

KOSGEB makine-teçhizat desteği olarak;

- Yerli makine-teçhizat alımında % 80,
- İthal makine-teçhizat alımında ise % 60

kredi sağlamakta, yörelere göre desteğin üst limiti ve geri ödeme süreleri farklılıklar göstermektedir.

9. SEÇİLMİŞ ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE KÜÇÜK SANAYİ SİTELERİNDE ALAN ÇALIŞMASI

Bu bölümde seçilmiş organize sanayi bölgeleri ile küçük sanayi sitelerinde, katma değer, tesislerdeki mülkiyet yapısı, sektörel dağılım, istihdamın yapısı ve bölgenin veya sitenin özellikleri incelenecektir. Bu OSB ve KSS'lerin seçiminde;

- Bulunduğu yörenin ekonomik yapısı, sanayinin gelişme düzeyi ve bölgesel kalkınmadaki rolü ve önemi,
- OSB ve/veya KSS'nin sektörel yapısı, arazinin büyüklüğü, istihdam düzeyi ve yer alan tesislerin nicel ve nitel özellikleri,
- OSB ve/veya KSS'nin diğerlerine göre ülkenin ekonomik ve sanayi seviyesini mikro düzeyde temsil edebilme durumu

esas alınmıştır.

İleriki bölümlerde verilmiş olan alan çalışması 2007/2008 yılında yapılmış olup, bu revize baskı için yenilenmemiştir.

9.1 Gebze Organize Sanayi Bölgesi

Çalışmalara 1986 yılında başlanmış, 1989 yılında inşaat altyapıları tamamlanmıştır. Finansman ve bürokrasi sorunlarının aşılması için “yap-sat” modeli oluşturulmuştur. GOSB kredi kullanılmadan, tamamen katılımcıların finansmanı ile gerçekleştirilmiştir. 230 hektarlık arazi için I. etap çalışmalarına geçilmiş ve tapular alınmıştır. 1990 yılında ilk fabrika üretime geçmiştir. GOSB'nin yönetim yapısı zaman içinde genişleyerek bugünkü halini almıştır. Bugün için GOSB müteşebbis heyeti; Kocaeli Valiliği, İl Özel İdaresi, Kocaeli Sanayi Odası, İzmit Ticaret Odası, Gebze Ticaret Odası, GOSB Sanayiciler Derneği, Türkiye Bilişim Vakfı'ndan oluşmaktadır.

GOSB'deki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/1'de verilmiştir.

Tablo 9/1: GOSB İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Alanı (ha)	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Makine – Kimya, Otomotiv Yan Sanayi	65	189	66,1	9.170
Optik-Elektrik ve Plastik	27	45	15,8	2.241
Gıda-Ambalaj	15	20	7,2	1.102
Diğer	5	3	1,0	105
Bilişim Teknoparkı	10	29	9,9	487
TOPLAM	122	286	100,0	13,105

Kaynak: GOSB Bölge Müdürlüğü verileri

Tablodan görüldüğü gibi, sektörel dağılımda ağırlık imalat, otomotiv yan sanayi ve kimya sanayi sektörleri olmaktadır. Tesislerin tamamı Anonim Şirket veya Limited Şirket olmaktadır. Teknopark bölgesinde şu anda 3 katılımcı firma faaliyet göstermektedir. İstihdamın kompozisyonu ele alındığında;

- 5.287 kişi kalifiye eleman, teknisyen, yönetici,
- 7.818 kişi düz işçi veya memur

olmaktadır. Tesislerde toplam 1.297 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 10,8’idir. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir

* Toplam katma değer	:	503,0	milyon USD
* Tesis başına katma değer	:	4,1	milyon USD
* Tesis başına istihdam	:	107	Kişi
* Tesis başına mühendis	:	11	Kişi

Bu göstergeler GOSB’nin büyük tesislerden oluşan, yüksek katma değer yaratan bir yapıda olduğunu göstermektedir.

GOSB gerek hammadde temini gerekse pazarlama yönünden Marmara Bölgesi’nin en uygun yöresinde yer almaktadır. Nitelikli işgücü rahatlıkla sağlanabilmektedir. Sabiha Gökçen Hava Limanı’na, Derince Limanı’na ve TEM otoyoluna yakın konumda bulunmaktadır.

9.2 Bilecik Organize Sanayi Bölgesi

Bilecik’te mevcut birinci OSB’ye ilave ikinci OSB yapılmış, altyapı tamamlanarak birinci OSB ile entegre edilmiştir. Organize sanayi bölgesi çalışmalarına 1980’lerde başlanmasının karşın oldukça ağır ilerlemiş, kredi sorunları nedeniyle altyapının tamamlanması gecikmiştir. Bölge yıllardır problemlili, dağınık ve gelişmemiş yapısını sürdürmüş, ancak yeni ve büyük yatırımların buraya yönelmesi ile canlanabilmektedir. Bölgenin özel koşulları da yapısallaşmaya engel yaratmış, kış mevsiminin uzun sürmesi, tedarikçi ve yan sanayi imkanlarının kısıtlı olması dezavantaj olarak ortaya çıkmıştır. İstanbul’a 228 km mesafede olan bölgede kamyon trafiği yoğun ve yol kalitesi düşüktür. Ancak yeni yol çalışmalarının tabloyu organize sanayi bölgesi lehine çevirebileceği söylenebilir.

Bilecik OSB’deki firmaların sektörel dağılımı, parsellasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/2’de verilmiştir.

Tablo 9/2: Bilecik Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Alanı (ha)	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
İnşaat Malzemeleri	23	60,0	33,5	856
Otomotiv ve Madeni Eşya	16	44,0	24,6	910
Plastik – Elektrik	7	17,9	10,0	297
Kimya – Madencilik	12	28,1	15,7	516
Gıda ve Ambalaj	5	15,4	8,6	203
Orman Ürünleri ve Deri	4	7,6	7,6	258
TOPLAM (*)	67	179,0	100,0	3,040

Kaynak: Bilecik OSB Bölge Müdürlüğü ve Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı verileri.

(*) 6 tesis inşaat ve deneme üretimi safhasındadır.

Tablodan görüldüğü gibi, sektörel dağılımda ağırlık inşaat malzemeleri, otomotiv ve madeni eşya imalat sektörlerinde olup bunları kimya ve madencilik izlemektedir. Tesislerin tamamı Anonim Şirket veya Limitet Şirket olmaktadır.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında;

- 927 kişi kalifiye eleman, teknisyen, yönetici,
- 2.113 kişi düz işçi veya memur

olmaktadır. Tesislerde toplam 139 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 7,1'idir. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

* Toplam katma değer	:	69,0 Milyon USD
* Tesis başına katma değer	:	1,0 Milyon USD
* Tesis başına istihdam	:	45 Kişi
* Tesis başına mühendis	:	2 Kişi

Bu göstergeler Bilecik OSB'nin orta ölçekte tesislerden oluşan ve mühendislik hizmetleri düşük olan yapısını ortaya koymaktadır. Katma değer de düşüktür. Bölge, sanayicilerin rağbet etmediği, limana uzak, pazarlara yakın olmayan, yan sanayi imkanları kısıtlı bir niteliktedir.

9.3 Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi

Sanayi parsel alanı itibarıyla Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgesidir. Birinci ve ikinci etap sanayi bölgeleri kurulmuş ve entegrasyonu yapılmıştır. 3. ve 4. etapların birleştirilmesi ile bölgenin toplam alanı 3.200 hektara ulaşacaktır. Bölge içinde bir Teknopark kurulmuş olup çalışmalar sürdürülmektedir.

Eskişehir organize sanayi Bölgesi'nde ilk kurulan bölgelerden biri olmasına karşın doluluk oranı yüksek değildir. Halen 561 tesis üretim yapmakta, bazıları da deneme üretim aşamasındadır. Tahsisi yapılan 725 parsel vardır ve tahsisi yapılmayan parsel sayısı ise 105'dir. Bölgenin arazisinin geniş olması bir yerde yoğun tesis yerleşimini önlemektedir. 1994 ve 2001 yıllarında yaşanan ekonomik krizler sanayiciyi büyük çapta etkilemiştir. Bu dönemde tüm organize sanayi bölgeleri gibi Eskişehir OSB de sarsıntı geçirmiş, pek çok inşaat yarım kalmış, üretime henüz başlamış olan tesisler faaliyetlerini ertelemişlerdir. 2004 yılında bölgede yeni yatırımcıya devredilmek üzere pek çok hazır arazi ve tesis göze çarpmakta idi. Daha sonra OSB toparlanmış ve büyük işletmeler öncelikle yoğun ihracata yönelmiştir. 2016 yılına gelindiğinde bu bölgede pek çok yatırım potansiyelinin kullanılmasını sağlamıştır.

Eskişehir OSB'deki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/3'de verilmiştir.

Tablodan görüldüğü gibi, sektörel dağılımda ağırlık metal eşya sanayi, kimya ve plastik ile seramik gibi taşa ve toprağa dayalı sanayi sektörleri olmaktadır. Bunu tekstil, orman ürünleri ve gıda sanayileri izlemektedir.

Tablo 9/3: Eskişehir Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Alanı (ha)	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Metal eşya sanayi	151	870	27	9.950
Kimya, Plastik, Kauçuk	74	384	12	4.287
Taş, Toprak İmalat Sanayi	66	336	11	4.325
Tekstil, Konfeksiyon	58	305	10	4.301
Orman Ürünleri ve Kağıt	56	312	10	3.908
Gıda ve Ambalaj	49	299	9	2.350
Makina İmalat	42	207	6	2.030
Tarım Alet ve Makine	26	180	6	1.326
Metal Ana Sanayi	17	146	4	1.100
Diğerleri	22	161	5	573
TOPLAM	225	2.100	100	18.532

Kaynak: Eskişehir OSB Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı MMO Analiz – Alan Çalışması

Tablodan görüldüğü gibi, sektörel dağılımda ağırlık metal eşya sanayi, kimya ve plastik ile seramik gibi taşa ve toprağa dayalı sanayi sektörleri olmaktadır. Bunu tekstil, orman ürünleri ve gıda sanayileri izlemektedir.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında;

- 11.270 kişi kalifiye eleman, teknisyen, yönetici,
- 21.880 kişi düz işçi veya memur

olmaktadır. Tesislerde toplam 2.619 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 7,9'unu oluşturmaktadır. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

- * Toplam katma değer : 1.216 milyon USD
- * Tesis başına katma değer : 2,1 milyon USD
- * Tesis başına istihdam : 59 Kişi
- * Tesis başına mühendis : 7 Kişi

Eskişehir OSB yüksek katma değer yaratan büyük ve orta ölçekli tesislerden oluşmaktadır. Türkiye çapında firmaların da yer aldığı bu bölge, başarılı bir teknopark çalışmasını da yürütebilirse teknolojik bir atılım da yapmış olacaktır.

9.4 Bursa Merkez Organize Sanayi Bölgesi

Bursa önemli sanayi kentlerimizden biri olup bölgenin “otomotiv-tekstil” katma değerinin % 80'ini tek başına yaratmaktadır. Yöredeki 5 organize sanayi bölgesinin en büyüğü Merkez OSB'dir ve Türkiye'nin ilk kurulan (kuruluş temeli 1961'de atıldı) organize sanayi bölgesi olma unvanını taşımaktadır. Sanayi parseli toplam alanı 680 hektar olmaktadır.

Bursa OSB'lerinde çok büyük tesisler de faaliyet göstermektedir. Toplam 271 tesisten 191'i üretim veya deneme üretimi aşamasındadır. Üretime geçme oranı % 61 olup, altyapıda bazı sorunlar vardır.

Merkez OSB dışında, İnegöl, Demirtaş ve M. Kemal Paşa'da da organize sanayi bölgeleri bulunmaktadır. Bursa istihdam yönünden de Türkiye'nin en büyük organize sanayi bölgesidir. (KSS'lerden oluşan İstanbul – İkitelli OSB'leri hariç). Bu durum Bursa'yı parselleri en pahalı olan OSB haline getirmiştir.

Bursa Merkez OSB'deki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/4'de verilmiştir.

Tablo 9/4: Bursa Merkez Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Sayısı	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Otomotiv ve Yan Sanayi	61	188	27,6	11.845
Tekstil ve Konfeksiyon	59	162	23,8	10.616
Makine İmalat ve Madeni Eşya	46	125	18,3	7.912
Gıda – Meşrubat ve Ambalaj	23	68	10,0	3.976
Kimya, Plastik, Lastik	20	53	7,8	3.362
Orman Ürünleri, Kağıt	15	46	6,7	2.908
İnşaat malzemesi, Seramik	10	27	4,0	2.010
Diğerleri	6	11	1,8	1.471
TOPLAM	240	680	100,0	44.100

Kaynak: Bursa OSB verileri, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı kayıtları, MMO Alan Çalışması Analizi

Tablodan görüldüğü gibi, otomotiv, tekstil ve makine imalat sektörleri toplamda % 68 oranında pay almaktadır. Gıda, kimya ve orman ürünleri sektörleri bunların ardından gelmektedir.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında;

- 13.120 kişi kalifiye eleman, teknisyen, yönetici,
- 30.980 kişi düz işçi veya memur

olmaktadır. Tesislerde toplam 3.160 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 7,1'ini oluşturmaktadır. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

* Toplam katma değer	:	1.256 milyon USD
* Tesis başına katma değer	:	5,2 milyon USD
* Tesis başına istihdam	:	184 Kişi
* Tesis başına mühendis	:	13 Kişi

Bursa OSB yüksek katma değerli büyük tesislerden oluşmuş bir bölgedir. Bu nedenle de bölgenin rekabet gücü yüksek olup ihracatı diğer OSB'lere göre fazla olan (toplam ürünün % 61'i) bir yapılaşma göstermektedir. 2016 yılında bu OSB'den 5 milyar USD ihracat yapılmıştır.

9.5 İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi

İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi, İzmir Limanı'na 20 km, havaalanına 40 km ve TIR gümrüğüne 8 km mesafede bulunmaktadır. 1982 yılında temeli atılmış, 1990 yılında tesisler üretime geçmiştir. Türkiye'nin en büyük OSB'lerinden biri olup 700 hektarlık bir alana yerleşmiştir. Sanayi parseli büyüklüğü 410 hektar olup 550 tesis için parsel tahsisi yapılmıştır. Ekonomik enerji üretimi için 1989 yılında bir elektrik santrali da (kendi elektriğini üretmek üzere) devreye sokulmuştur. Altyapı sorunlarının tamamı çözülmüştür.

İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi'nin 550 tesisi üretimdedir ve bölge % 98 doluluk oranı ile faaliyettedir.

İzmir Atatürk OSB'deki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/5'de verilmiştir.

Tablo 9/5: İzmir Atatürk Organize Sanayi Bölgesi İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Alanı	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Metal İşleme, Madeni Eşya ve Makine	248	189	46	17.977
Gıda ve Ambalaj	85	61	15	4.265
Elektrikli Eşya, Elektronik	68	45	11	3.610
Tekstil, Konfeksiyon	54	41	10	3.172
Otomotiv Yan Sanayi	39	25	6	2.855
Diğerleri	56	49	12	3.371
TOPLAM	550	410	100	35.250

Kaynak: İzmir Atatürk OSB Bölge Müdürlüğü verileri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kayıtları, MMO anketi.

Tablodan görüldüğü gibi, metal işleme ve makine imalat sanayi toplamdan % 45 pay almakta, bunu gıda, elektrik – elektronik ve tekstil izlemektedir.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında;

- 14.170 kişi kalifiye eleman, teknisyen, yönetici,
- 21.080 kişi düz işçi veya memur

olmaktadır. Tesislerde toplam 3.570 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 10'udur. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

* Toplam katma değer	:	938,3	milyon USD
* Tesis başına katma değer	:	1,7	milyon USD
* Tesis başına istihdam	:	64	Kişi
* Tesis başına mühendis	:	6	Kişi

Görüldüğü gibi İzmir Atatürk OSB katma değeri yüksek olmayan orta ölçekli firmalardan oluşmaktadır. İhracat toplam üretimin % 55'idir.

9.6 Konya Organize Sanayi Bölgeleri

Konya’da dört organize sanayi bölgesi olmakla birlikte, onaylanmış ve teşvik kapsamına girmiş iki bölge göz önüne alınmıştır. Konya OSB’lerinin % 97’si Konya ve civarındaki yatırımcıların sahip olduğu tesisleri kapsamaktadır. Konya dışardan gelecek yatırımcılara sıcak bakmamaktadır.

Konya 1. ve 2. etap OSB 450 hektarlık alana oturmakta, sanayi parselasyon alanı 534 hektar olmaktadır. Konya’da bu iki bölgede faaliyette bulunan 430 firma vardır. Bu tesisler genel olarak KOBİ niteliğine girmektedir. Konya’nın ihracat limanı Antalya olup karayolu ile 266 km mesafededir. İhracat küçük çaplı olup üretim genellikle iç pazara yöneliktir.

Konya I.ve II. etap OSB’lerdeki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/6’da verilmiştir.

Tablo 9/6: Konya Organize Sanayi Bölgeleri İçinde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2016 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Sayısı	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Makine imalat, Yedek Parça, Metal Eşya	145	184	34	3.392
Otomotiv, Kaldırma Mak., Yan Sanayi	65	83	16	1.971
Tarım Aletleri ve Yedek Parça	60	76	14	1.850
Plastik, Lastik, Kauçuk	40	55	10	720
Gıda ve Ambalaj	45	59	11	803
Kimya ve Yapı Malzemeleri	22	28	6	690
Diğerleri	53	49	9	1.842
TOPLAM	430	534	100	13.140

Kaynak: Konya OSB Bölge Müdürlüğü verileri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kayıtları, MMO Alan Araştırması Analizleri.

Tablodan görüldüğü gibi, her türlü metal eşya, küçük makine parçaları ve yedek parçalar toplamdan % 30 pay almaktadır. Kalanı eşit olarak diğer sektörlere dağılmaktadır.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında; bölgede toplam istihdamın % 38’i nitelikli (kalifiye) işgücü olmaktadır. Mühendis sayısı yaklaşık 886 olup toplam çalışanların % 6,7’sini oluşturmaktadır. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

- * Toplam katma değer : 318,6 milyon USD
- * Tesis başına katma değer : 740,9 Bin USD
- * Tesis başına istihdam : 31 Kişi
- * Tesis başına mühendis : 2 Kişi

Konya OSB katma değeri düşük, istihdam hacmi yetersiz küçük – orta ölçekli firmalardan oluşmaktadır.

9.7 Ankara – İvedik OSB ve Küçük Sanayi Siteleri

Ankara’da kurulmuş olan (İVEDİK ve OSTİM) iki sanayi bölgesinin dışında, altyapı, proje ve kamulaştırma aşamasında 6 bölge daha bulunmaktadır. İvedik Organize Sanayi Bölgesi küçük sanayi sitelerinden oluşmaktadır. Bölge 488 hektara oturmakta, sanayi parseli büyüklüğü 194 hektarı bulmaktadır. Tesiste 3.000 tesis faaliyet göstermektedir. Bölge potansiyelinin artış gösterdiği izlenmektedir.

Ankara – İvedik OSB’deki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam tablo 9/7’de verilmiştir.

Tablo 9/7: Ankara – İvedik OSB ve Küçük Sanayi Siteleri Faaliyet ve İstihdam Durumu (2008 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Sayısı	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Makine, Yedek Parça, Talaşlı İmalat	885	136	28	3.680
Otomotiv Yedek Parçası	334	54	11	1.290
Lastik, Plastik	562	83	17	2,195
Konfeksiyon, Tekstil	525	78	16	1.741
Mobilya, Ahşap İşleri	380	73	15	1.862
Mümesillik - Ticaret	336	64	13	1.613
TOPLAM	3022	488	100	12.381

Kaynak: Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kayıtları, MMO Alan Araştırması Analizleri

Tablodan görüldüğü gibi, metal işleme, makine yedek parça imalatı ile lastik – plastik sanayi başı çekmektedir. Bunu tekstil, triko ve konfeksiyon ile mobilya izlemektedir.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında; nitelikli işgücünün oldukça düşük (3.940 kişi) olduğu görülmektedir. Tesislerde toplam 701 çeşitli disiplinlerde mühendis çalışmaktadır. Bu da toplam çalışanların % 6’sını oluşturmaktadır. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

- * Toplam katma değer : 318 milyon USD
- * Tesis başına katma değer : 105,0 bin USD
- * Tesis başına istihdam : 4 Kişi
- * Tesis başına mühendis : 0,2 kişi

Ankara – İvedik Organize Sanayi Bölgesinde yer alan küçük sanayi siteleri düşük katma değerli mikro ölçekli işletmelerdir. Firma başına bir mühendis dahi düşmemektedir.

9.8 İstanbul – Dudullu Organize Sanayi Bölgesi

İstanbul’un en önemli organize sanayi bölgesidir. Bölge fabrikalar bölgesi ile 3 küçük sanayi sitesinden (İMES, KADOSAN, DES) oluşmaktadır. 450 hektarlık bir alanda 150 hektarlık bir sanayi parselleri alanı vardır. Bölgenin kuruluş tarihi 1966 olup, altyapıda hala bazı sorunlar çözülememiştir. Enerji TEDAŞ’tan, kullanma suyu İSKİ’den ve doğal gaz İGDAŞ’tan sağlanmaktadır. Fabrikalar bölgesinde 152 büyük ve orta ölçekli işletme bulunmaktadır. Bölgedeki İMES, KADOSAN ve DES gibi küçük sanayi sitelerine ilişkin bilgiler aşağıdadır.

		<u>İMES</u>	<u>DES</u>	<u>KADOSAN</u>
* İşletme sayısı	:	880	847	658
* İstihdam	:	10.300	9.000	2.658
* Alan (m ²)	:	650.000	360.000	140.000
* Elektrik (mv/h-aylık)	:	3.900	4.400	310

İstanbul – Dudullu OSB, Fabrikalar Bölgesi ve KSS’lerdeki firmaların sektörel dağılımı, parselasyon dağılımı ve istihdam Tablo 9/8’de verilmiştir.

Tablo 9/8: İstanbul – Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Ana Bölge ve KSS’lerde Yer Alan Firmaların Sektörel ve Mülkiyet Dağılımı ve İstihdam (2008 Yılı Başı)

Sektör	Firma Sayısı	Parsel Sayısı	Parsel Oranı (%)	Fiili İstihdam
Makine İmalat, Metal İşleme, Madeni Eş.	1.335	266	53	19.220
Otomotiv Yan Sanayi, Yedek Parça	541	110	22	4.194
Plastik, Kimya, Kağıt	110	17	3	1.921
Gıda - Meşrubat ve Ambalaj	101	15	3	1.433
Gümrükleme, Depo, Pazarlama, İnşaat	139	40	8	1.021
Diğerleri	311	57	11	7.169
TOPLAM	2.537	506	100	34.958

Kaynak: İstanbul Dudullu OSB verileri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı kayıtları, MMO İst. Şb. İMES Alan Araştırması, MMO Sanayi K. Alan Araştırması

Tablodan görüldüğü gibi, sektörel dağılımda ağırlık makine imalat, metal işleme ve madeni eşya ile otomotiv yan sanayi firmalarında.

İstihdamın kompozisyonu ele alındığında; nitelikli işgücünün toplamın yaklaşık % 35’i (12.235) olduğu görülmektedir. Mühendis sayısı 2.510 olmaktadır. Toplamdaki oranı % 7’dir. Diğer göstergeler aşağıdaki gibidir.

* Toplam katma değer	:	1.016 milyon USD
* Tesis başına katma değer	:	400 bin USD
* Tesis başına istihdam	:	14 kişi
* Tesis başına mühendis	:	1 kişi

İstanbul – Dudullu OSB’de ihracat yapan firmalar Standart Pompa, Sun Jüt, Alcatel, Alarko Carrier, Hawlett Packard, Onaysa, ABB Elektrik, Vursan, Yasan vs. olmaktadır.

9.9 İTÜ Arı Teknokent

İTÜ Arı Teknokent Mart 2002’de kurulmuş olup, ortakları aşağıdaki gibidir;

- İTÜ Geliştirme Vakfı,
- TTGV Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı

- GAMA, ENKA, ORİMPEKS, ATA İNŞAAT, ve ALARKO HOLDİNG % 1'er hisseye sahiptir.

İTÜ Arı Teknokent Yönetim Ofisi Maslak'taki İTÜ Ayazağa Kampüsü içindedir. İTÜ Arı Teknokent Proje Geliştirme Planlama A.Ş., geliştirme bölgesinin kurulması, yönetimi ve işletmesinden sorumludur. Bunun dışındaki görevleri;

- Bölgede yer almak isteyen kurum kuruluş ve girişimcilerin taleplerinin değerlendirilerek
- Uygun bulunanlara yer tahsisi yapılması,
- Arazi kullanımı ve bu arazilerdeki yapı ve tesislerin inşası ve kullanımı ile ilgili ruhsat ve izinlerin verilmesi ve denetimi,
- Bölgede gerekli hizmetlerin tespiti, temini, fiyatlandırılması ve kesintisiz bir şekilde sürdürülmesinin sağlanması,
- Girişimcilerin ve üçüncü şahısların amaca aykırı faaliyetlerinin tespiti ve gereğinin yapılmasıdır.

İTÜ Arı Teknokent, Türkiye'de ve İstanbul çevresinde geliştirme ve inovasyon aktivitelerinin odak noktası olmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda ilkeleri,

- Türkiye'deki ileri teknoloji araştırmaları ve çalışmalarını ilerletmek,
- İleri teknoloji ile uğraşan yeni şirketlerin doğmasına katkıda bulunarak mevcut şirketlerin sayısını arttırmak,
- İleri teknoloji ile uğraşan şirketlere üniversite içerisinde araştırma ortamı yaratmak,
- Üniversite – Sanayi işbirliği içerisinde öğretim üyeleri ve öğrencilerin sanayi içerisinde çalışmasını sağlamak,
- Ülkede özgün ileri teknolojik üretim için fikirden sanayi projelerine giden yapılanmaya katkıda bulunmak

şeklindedir.

İTÜ Arı Teknokent'in hedefleri arasında;

- Ortak araştırma projeleri yürütülmesi,
- Danışmanlık hizmeti verilmesi,
- Çok özel ve pahalı laboratuvar olanakları sağlanması,
- Teknik hizmetlerin şirketlere sunulması,
- Konu ile ilgili en güncel gelişmelerin ve bilgilerin sürekli eğitim ve diğer ara aşamalar yoluyla şirketlere verilmesi bulunmaktadır.

İTÜ Arı Teknokent, "Teknoloji Geliştirme Bölgesi" ileri teknolojilerin ülke ekonomisinin büyümesinde hızla ağırlık kazanmalarını ve kalıcı bir rol oynamalarını sağlamak amacıyla geniş kapsamlı bir proje olarak görülmektedir. İTÜ'nün temel bilimlerde ve bütün mühendislik dallarında sahip olduğu akademik kadro, donanım ve uygulamaya yönelik deneyiminden yararlanarak "Teknokent" in çok farklı teknoloji alanlarında faaliyet göstermesi planlanmaktadır.

İTÜ Arı Teknokent'in gelişmesine paralel olarak, kademeli şekilde hayata geçirilmesi öngörülen danışmanlık hizmetleri şunlardır:

- **Teknik Danışmanlık:** Şirketlerin teknik danışmanlık ve gerektiğinde laboratuvar bazlı projeler talep ettiklerinde hizmet alabilecekleri bir merkez oluşturulması öngörülmektedir. Bu merkezin görevi şirketlerin taleplerini uygun öğretim üyesine ya da araştırma merkezine yönlendirmek olacaktır. İTÜ bünyesinde taleplere yanıt verilememesi durumunda, Türkiye’de veya yurtdışı kurumlarda konuyla ilgili en uygun kaynak bulunmasına çalışılacaktır.
- **Sürekli Eğitim:** Şirket elemanlarının teknolojiadaki son gelişmeleri takip edebilmesi için İTÜ öğretim üyeleri tarafından hazırlanmış eğitim programları sunulması planlanmaktadır. Risk Sermayesi Danışmanlığı ile İTÜ Arı Teknokent bünyesinde kurulacak bir birimin yeni projeler için yurtiçi ve yurtdışı kaynaklı finansman bulunması konusunda çalışmayı planlamaktadır. Amaç sermayeyi sağlayan kurumlara projenin iyi anlatılabilmesi ve en uygun şartlarda anlaşma sağlanması için danışmanlık hizmeti verilmesi olacaktır. Özel Risk Sermayesinin yanı sıra, yurtiçi ve yurtdışı kaynaklı devlet destekli ucuz kredi olanakları da araştırılıp bu merkez tarafından değerlendirilecektir.
- **Hukuk Danışmanlığı:** Şirketlere marka tescili, telif hakları ve patent alma konusunda danışmanlık hizmeti vermek üzere bir merkez kurulması öngörülmektedir. Bu merkez aynı zamanda şirketlerin uluslararası sözleşme ve ortaklık anlaşmalarında hizmet verecektir. Gerektiğinde Risk Sermayesi Danışmanlığı birimi ile birlikte çalışacaktır.
- **Pazarlama Danışmanlığı:** Şirket ürünlerine yurtiçi ve yurtdışında olan talebin belirlenmesinde danışmanlık hizmeti verilmesi hedeflenmektedir. Bu talebin belirlenmesinde hem özel sektörün ihtiyaçları hem de devlet ve özellikle askeri ihaleler göz önüne alınacaktır. İhracat veya ihale süreci konusunda şirketlere hizmet verilecektir.
- **Bilişim Teknolojileri Danışmanlığı:** İTÜ Arı Teknokent’te, şirketlere gelişmiş iletişim altyapısı sunulmasının ötesinde bu kurumların var olan altyapıyı en etkin biçimde kullanarak gerekli bilgi alışverişini sağlamalarına yardımcı olmak üzere bir danışmanlık merkezi kurulacaktır.

İTÜ ARI Teknokent’in avantajları aşağıdaki şekilde sıralanabilir:

- **Sağlanan Vergi Avantajları:** 4691 sayılı Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Kanunu ile İTÜ Arı Teknokent bünyesinde yer alan firmalara, yaptıkları çalışmalarda vergi muafiyeti sağlanmaktadır. Bu teşviklerle ileri teknoloji üreten ve kullanan, ülke ekonomisinde daha yüksek katma değer ve istihdam sağlayan, uluslararası rekabet gücü yüksek firmaların oluşumu desteklenmektedir.
- **Bölgede Oluşan Sinerji:** Benzer hedeflere sahip birçok firmanın odağı konumunda olan teknokentler, oluşan sinerji ortamında firmalara geniş işbirliği ve bilgi paylaşımı olanakları sağlar. Firmalara teknolojik gelişmeleri yakından takip etme fırsatı verir. Bunun sonucunda da hızlı gelişme imkanı sağlar.
- **Kiracı Şirketlere Sağlanan Hizmetler:** İTÜ Arı Teknokent bünyesinde kiracı Şirketlere ihtiyaç duydukları hizmetleri kiralama olanakları sağlanmaktadır. Böylece belli bir ihtiyacı karşılamak için yeni yatırımlar yapmak, yeni teçhizat almak ve sürekli bakım gibi masraflar gerekmeden ve her ihtiyaç duyulduğu anda hizmet almak mümkün olacaktır.
- **Yeni Kurulan İleri Teknoloji Firmaları için Uygun Gelişme Ortamı:** İTÜ Arı Teknokent dahilinde sağlanan avantajlar ve inkübatör hizmetleri ile yeni kurulan araştırma odaklı şirketler

için uygun bir gelişme ortamı sağlanır. Girişimciler ve kendi firmasını kurmayı hedefleyen yeni mezunlar için İTÜ Arı Teknokent uygun bir başlangıç ve gelişme ortamı sağlamaktadır.

- **İTÜ’de kurulan Mükemmeliyet Merkezleri:** Bu merkezler aşağıda listelenmiştir.
  - Polimer Araştırma ve Test Merkezi,
  - Otomotiv Teknoloji ve AR-GE Merkezi,
  - CAD-CAM AR-GE Merkezi,
  - Gıda Kalite Kontrolü ve Teknoloji Geliştirme Merkezi,
  - Tekstil AR-GE Merkezi,
  - Proje Yönetim ve Teknoloji AR-GE Merkezi,
  - Uzaktan Eğitim Merkezi,
  - Yazılım Geliştirme ve Mültimedya Merkezi,
  - Prof. Dr. Adnan Tekin İleri teknoloji Seramikleri ve Kompozitler Araştırma Merkezi
  - Mekatronik Merkezi,
  - Uydularla Haberleşme ve Yer İstasyonu Merkezi,
  - İleri Elektronik Teknolojileri AR-GE Merkezi (ETA tasarım Merkezi)
- **Özel Tasarlanmış Eğitim İmkanları:** Şirketler ihtiyaçlarına göre, İTÜ’nün ve İTÜ’nün uluslararası ortaklarının akademik kaynaklarından faydalanarak, personelleri için özel tasarlanmış eğitim modülleri oluşturma imkanına sahip olacaklardır.

Yurtiçi ve yurtdışı akademik merkezlerle iletişim bağlamında; İTÜ Türkiye’nin lider teknoloji üniversitelerinden biri olarak gerek Avrupa’da gerek ABD’deki lider üniversitelerle çok boyutlu ortaklıklar içinde olup bu tür girişimler hızla artmaktadır. İTÜ, bu üniversitelerle olan yakın ilişkilerini, şirketlerin İTÜ Arı Teknokent bünyesinde kullanabileceği yoğun teknik bilgi formları oluşturmada kullanacaktır. Teknolojide en önemli unsurlardan birinin bilgi akışı olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bu formların şirketlerin geliştirilmesinde son derece önemli olacağı anlaşılmaktadır.

- **Türkiye Cumhuriyeti, Avrupa Birliği ve Diğer Resmi Kuruluşlarla İlişkiler:** İTÜ, sistematik şekilde Türk teknoloji politikalarının oluşmasında ve bu politikaların ekonomik değere dönüşmesi yolunda yapılacak projelerde aktif rol almayı hedeflemektedir. Ayrıca İTÜ, Avrupa Birliği’nin çerçeve programları bünyesinde birçok projeye dahil olmak amacıyla teklifler vermektedir. Türkiye Cumhuriyeti ve Avrupa Birliği’nin ötesinde de, ABD veya dünyanın diğer bölgelerindeki resmi destekli projelerin takip edilmesi için gerekli kurumsal yapı oluşturulacaktır. Dolayısıyla, İTÜ Arı Teknokent’te kurulmuş şirketler İTÜ aracılığıyla resmi destekli projelerle ilgili geniş ve sürekli bilgiye ulaşma imkanına sahip olacaklardır. Bu hem ucuz kaynak kullanımı, hem ileriye dönük planlama imkanı hem de uluslararası teknoloji konsorsiyumlarına girme fırsatları açısından şirketler için çok değerli bir kaynak olmaktadır.
- **Uluslararası Özel Sermaye Kaynakları ile İlişkiler:** İTÜ, AB ve ABD’deki risk sermaye şirketlerini düzenli olarak İTÜ Arı Teknokent’teki gelişmeler ve şirketlerin durumlarıyla ilgili bilgilendirecek düzenlemeleri kuracaktır. Bu kurumlarla oluşturulacak uzun dönemli ortaklık anlaşısı içinde, şirketlere en uygun şartlarda kaynak bulunması için destek verilecektir. Şirketlerin kendi başlarına bu kurumlarla pazarlık yapması yerine, İTÜ Arı Teknokent yapısı içinde şekillendirilecek anlaşmaların şirketler için daha avantajlı şartlar sağlaması beklenmektedir.

9.10 ODTÜ Teknokent

ODTÜ – Teknokent, Orta Doğu Teknik Üniversitesi'nin uluslararası bir araştırma üniversitesi olma hedefindeki en önemli uygulama araçlarından biridir. Ülkenin ileri teknolojiye yönelik araştırma ve teknoloji geliştirme potansiyeline sahip nitelikli şirketleri ile bu şirketlerin çalışanlarından, ODTÜ'nün araştırma altyapısı ile uzman insan kaynağından oluşan ODTÜ – Teknokent merkezi, ürettiği yüzlerce proje ile geleceğe yönelik başarı zincirini örmektedir. Amaç;

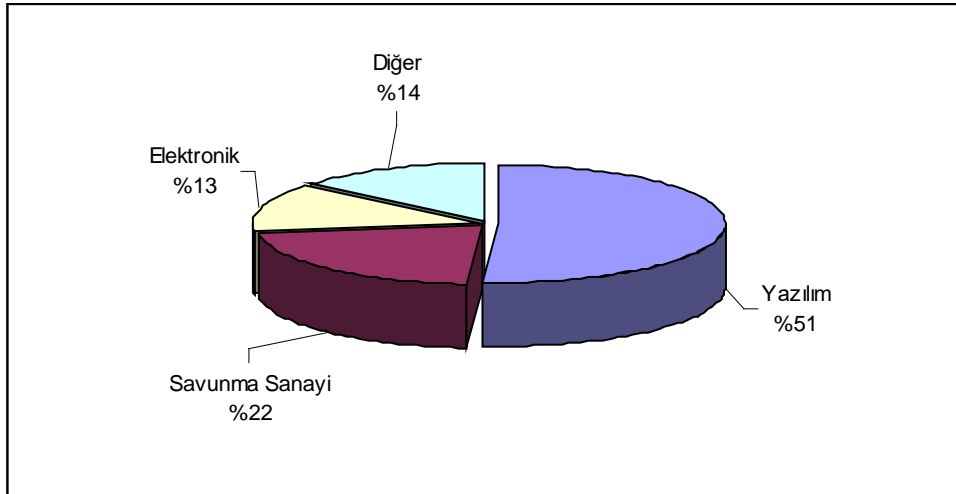
- Yüksek katma değerli teknolojik ürün ve hizmetleri sunmak,
- Küresel pazarda bu ürün ve hizmetlerle rekabet edebilmek,
- Nitelikli bilim ve teknik adamlardan oluşmuş bir uzman kadro oluşturmak,
- Girişimcilere ve uzman şirketlere en mükemmel altyapı ve destekleri sunmak

olmaktadır.

ODTÜ – Teknokent'in devam eden projeleri olarak;

- IRC – Anatolia,
- SATGEB,
- Yeni Fikirler ve Yeni İşler,
- RIS Mersin

belirtilmiştir. ODTÜ – Teknokent bünyesindeki şirketlerin sektörel dağılımı aşağıdaki grafikte görülmektedir.

Şekil 9/1: ODTÜ Teknokent Bünyesindeki Şirketlerin Sektörel Dağılımı

ODTÜ- Teknokent kapsamında 34 araştırma merkezi faaliyet göstermektedir:

- Afet Yönetimi uygulama ve Araştırma Merkezi,
- Bilgisayar Destekli Tasarım, İmalat ve Robotik Araştırma ve Uygulama Merkezi,
- Bilim ve Teknoloji Politikaları Merkezi,
- ODTÜ GAP Araştırma Merkezi,

- Görsel – İşitsel Sistemler Araştırma ve Üretim Merkezi,
- Karadeniz ve Orta Asya Ülkeleri Araştırma Merkezi,
- Kaynak Teknolojisi ve Tahribatsız Muayene Araştırma Merkezi,
- ODTÜ – PIGM Petrol Araştırma Merkezi,
- ODTÜ – TSK Modelleme ve Simülasyon Merkezi,
- Uzaktan Öğrenme Uygulama ve Araştırma Merkezi,
- Bölge Araştırmaları Merkezi,
- Deniz Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Deprem Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Ekonomik Araştırmalar Merkezi,
- İşletmecilik ve Yönetim Sistemleri Araştırma Merkezi,
- Jeoloji ve Jeofizik araştırma Merkezi,
- Kamu Politikaları ve Kentsel Araştırmalar Merkezi,
- Makine Tasarım ve İmalat Araştırma Merkezi,
- Özel ve Yüksek Yapılar Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Su Kaynakları Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Ulaştırma Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Zemin Mekaniği ve Temel Mühendisliği Araştırma Merkezi,
- Türk Hava Kuvvetleri – ODTÜ AR-GE ve İleri Eğitim Koordinasyon Merkezi,
- ODTÜ – KOSGEB Teknoloji Geliştirme Merkezi,
- Sürekli Eğitim Merkezi,
- Uluslararası Isı ve Kütle Transferi Merkezi,
- Tarihsel Çevre Değerlendirme Araştırma ve Uygulama Merkezi,
- Avrupa Çalışmaları Merkezi,
- Konut araştırmaları Merkezi,
- Yazılım Araştırma ve Geliştirme Merkezi,
- Bilgi Teknolojileri ve Elektronik Araştırma Enstitüsü,
- SAGE Savunma Sanayi Kontrol Laboratuvarı,
- Yüksek Enerji Astrofizik Kontrol Laboratuvarı,
- ODTÜ – MET Mikroelektronik Tesisleri.

ODTÜ – Teknokent içinde yer alan kurumlar AR-GE desteklerinden yararlanmaktadır.

KAYNAKÇA

1. DPT, Organize Sanayi Bölgeleri özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT Yayın No. DPT:1504 Ankara 1976.
2. Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000), DPT Yayını, Ankara 1996.
3. Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005), DPT Yayını, Ankara Haziran 2000.
4. Türkiye Sanayi Politikası (AB Üyeliğine Doğru), DPT Yayını, Ankara, Ağustos 2003.
5. KOBİ Stratejisi ve Eylem Planı, DPT Ankara Ocak 2004.
6. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005) 2004 Yılı Programı, ekutup.dpt.gov.tr program.pdf. (31.08.2004)
7. Devlet Yardımlarını Değerlendirme Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT İktisadi Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayın No 2681, Mayıs 2004.
8. İstanbul Sanayi Siteleri Rehberi, Dünya Yayıncılık AŞ.
9. İMES Sanayi Sitesi, MMO İstanbul Şubesi Yayını, İstanbul 2005.
10. Makina İmalat Sanayi Sektör Araştırması, TMMOB-MMO, Y. Bayülken Yayın No.2004/359, Ankara Ocak 2004.
11. Kobi Efor “İstanbul Dudullu OSB’de Ayrılan Yollar”, Kobi Efor Ocak 2003.
12. İstanbul Dudullu Organize Sanayi Bölgesi, Kobi Efor Aralık 2003.
13. İstanbul Deri OSB, www.kobi-efor.com.tr / haber-detay.
14. OSBUK. “Türkiye’de Organize sanayi Bölgeleri’nin Kuruluşu ve Gelişimi” www.osbuk.org/doc /OSB Uygulamalar. Doc.
15. İstanbul Organize Sanayi Bölgeleri ve Siteleri, İTO M. Hüseyin Bilgin, Selçuk Ar, Yayın No.2004/67.
16. Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Türkiye’de Organize Sanayi Bölgeleri ve Küçük Sanayi Siteleri, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı Yayını, Ankara, 1996.
17. 2004 Yılı Çalışma Programı ve Eylem Planı, www.sanayi.gov.tr/webedit/gözlem.
18. Baş Şaban, OSBUK Zirve Sonuçları, 12-14 Şubat 2004.
19. Bilgili Emine, “Nitelikli Sanayi Bölgeleri ve Türkiye”, Dış Ticaret Dergisi, Temmuz 2003.
20. Delvadi., B. D., “Policy Evolution and Institutional Framework for Industrial Development, Environmental Framework for India”, Penang Symp 2004.
21. Planning and Development of Eco-Industrial Parks, www.indigo-dev.com.
22. Price Waterhouse Coopers, Infrastructure Development Action Plan for Chhattisgarh-Final Report.
23. Rini, Anggraini, Indonesia Industrial Estate, Penang symp, P109, 116 pdf, 2004.
24. Sınık, Nihan, “Tuzla Mermerciler OSB”, Kobi Efor, Ağustos 2003, www.kobi-efor.com.tr.
25. GAP’tan Sonra Gelen, Kobi Efor, Ocak 2004, s.109-116.

26. Pazar Ekonomilerinde Bilim ve Teknoloji Politikaları ve Türkiye, Aykut Göker, Teknoloji, TMMOB, ISBN 975-395-766-1, Ankara, Mayıs 2004.
27. Bölgesel Teknolojik Kalkınma Stratejisi, Prof. Dr. Metin Durgut, Müfit Akyos, Teknoloji, TMMOB ISBN 975-395-766-1, Ankara, Mayıs 2004.
28. Tambi-chik, Azmi, "Strategies for Promoting Small and Medium Industries", The Malaysian Experience, April 3-6, 2001.
29. TOBB Ekonomik Forum, Yıl:11, Haziran 2004.
30. Uzunoğlu Sadi ve Alkın Kerem, Dünya'da ve Türkiye'de Özel Sanayi Bölgeleri., İTO Yayını, Yayın No.2003-7, İstanbul 2003.
31. TOOB, Türkiye'de ve Dünya'da Sanayi Bölgeleri ve Uygulamaları, TOBB Sanayi Dairesi-Sanayi Bölgeleri Müdürlüğü, Yayın No.311/1983-1, Ankara 1983.

Yararlanılan İnternet Siteleri:

www.idosb.org.tr
www.imes.org
www.hazine.gov.tr
www.tbmm.gov.tr
www.sanayi.gov.tr
www.osbuk.org.tr
www.ikitelli.org.tr
www.teknokent.itu.edu.tr
www.iaspworld.org
www.unesco.org/science/pao/s-park/overview.htm
www.ukspa.org.uk
www.ttg.gov.tr
www.tubitak.gov.tr
www.kosgeb.gov.tr
www.kobinet.org.tr
www.mam.gov.tr/teknopark/index.html
www.cyberpark.com.tr
www.metutech.metu.edu.tr
www.gosb.gov.tr
www.iztekgeb.iyte.edu.tr